

Tendences un studiju struktūras Augstākajā izglītībā (II)

**Pētījums par tālāko virzību pēc Boloņas
deklarācijas parakstīšanas**

**Sagatavots 2001. gada marta un maija Salamankas
un Prāgas konferencēm**

Gijs HAUGS un Kristiāns TAUHS

2001. gada aprīlis

Tulkojis Andrejs Rauhvargers

*Ziņojums **Tendences un studiju struktūras Augstākajā izglītībā (II)** ir ES Komisijas atbalstītā un Somijas nacionālās izglītības padomes paspārnē realizētā galvenā projekta un divu mazāku projektu rezultāts, kurus realizēja Eiropas Universitāšu asociācija (CRE) un Eiropas izglītības fonds (ETF).*

Ziņojumā atspoguļotie viedokļi ir tā autoru viedokļi un tiem nav obligāti jāsakrīt ar Somijas nacionālās izglītības padomes, Eiropas Universitāšu asociācijas un Eiropas izglītības fonda viedokļiem.

Rīga, 2001

Ziņojums par tālāko virzību pēc Boloņas deklarācijas parakstīšanas.
Sagatavots 2001. gada marta un maija Salamankas un Prāgas konferencēm.

Gijs HAUGS un Kristiāns TAUHS

2001. gada aprīlis

Tulkojis Dr. Andrejs Rauhvargers

Tulkots ar Eiropas komisijas atbalstu

Iespiests par IZM līdzekļiem

Izdevējs – Akadēmiskās Informācijas centrs

Saturs

Ceļā uz Eiropas augstākās izglītības telpu: Kopsavilkums un secinājumi	4
I daļa. Informācija par izmaiņām augstākajā izglītībā no Boloņas līdz Prāgai	8
Saistība ar 1999 gada ziņojumu Tendences augstākās izglītības studiju struktūrās.....	8
Tendences I ziņojuma galveno aspektu kopsavilkums	8
Šā ziņojuma nolūks un metodika.....	10
II Daļa. Virzoties uz Eiropas Augstākā izglītības telpu:	
Pētījums par pārmaiņām un reformām periodā starp Boloņu un Prāgu	12
Plaša interese un atbalsts	12
Integrācija nacionālajā izglītības politikā un programmatiskajos dokumentos.....	14
Stingra vienprātība par procesa pamatmērķiem	14
Virzība uz izprotamām grādu sistēmām	20
Virzība uz saskanīgākām grādu struktūrām	21
Jauni bakalaura grādi: 3 līdz 4 gadi, daudzveidīgi profili.....	24
Pēcdiploma kvalifikācijas – saskaņa zināmā mērā kļūst lielāka, taču... ..	25
Ko varam mācīties no jaunajām bakalaura/ maģistra struktūrām?	28
Spēcīga virzība uz ECTS savietojamām kredītpunktu sistēmām	28
Kvalitātes nodrošināšana un akreditācija: nepieciešamība pēc lielākas tuvināšanās ...	30
Deklarācijas iespaids uz valstīm, kuras to nav parakstījušas	32
Galvenās izmantotās literatūras norādes	35
III Daļa: Studiju struktūras un augstākās izglītības sistēmas	
Centrālajā, Austrumu un Dienvidaustrumu Eiropā, Kiprā, Maltā un Šveicē.....	36
Tematiskie apskati.....	36
Nacionālās augstākās izglītības iestāžu un kvalifikāciju sistēmas	36
Grādu struktūras.....	37
Valstu profili	40
Pārskata tabulas	47

Ceļā uz Eiropas augstākās izglītības telpu: pārskats par galvenajām reformām laikā starp Boloņu un Prāgu Kopsavilkums un secinājumi

Gijs HAUGS un Kristiāns TAUHS

Pārskats par studiju struktūrām un tendencēm, valstīs, kuras nebija ietvertas ziņojumā *Tendences I 1999. gadā*. Ziņojums *Tendences I* galvenokārt bija balstīts uz tendencēm ES/EEA valstu augstākajā izglītībā. *Tendences II* pievēršas pārējām Boloņas deklarāciju parakstījušajām valstīm.

Šis ziņojums:

- vēlreiz apstiprina visus *Tendences I* ziņojuma galvenos secinājumus;
- pastiprina iepriekšējo novērojumu par virzību uz divslāņu grādu sistēmu. Pēdējā gan ne vienmēr obligāti sakrīt ar to grādu struktūru, kas ieskicēta Boloņas deklarācijā (piem. norādes uz "pēcdiploma" vai "bināru" augstākās izglītības sistēmu);
- apstiprina novērojumu par virzību uz akreditācijas ieviešanu;
- rāda, ka dažādās valstīs un dažādos līmeņos joprojām pastāv ilgas un neelasīgas monodisciplināras programmas, kuras nāksies pieskaņot, lai attiecīgo valstu sistēmas atbilstu Boloņas deklarācijas principiem.

Tālākās attīstības process pēc Boloņas deklarācijas: plaša interese un atbalsts

- Boloņas deklarācija visur ir uzmanības centrā: katrā valstī ir iedibināta vienība vai forums tās apspriešanai vai tās satura un būtības izskaidrošanai. Tā kalpo par jaunu avotu dialogam starp ministrijām un augstskolām, kā arī starp augstākās izglītības apakšsektoriem.
- Vairumā gadījumu Boloņas deklarācija tiek uztverta kā esošo nacionālo prioritāšu pareizības apliecinājums un atbalsts tām. Tieši šinī apstākļī arī slēpjas procesa lielākais spēks - tas "izkristalizē" galvenās tendences un parāda, ka gan problēmām, gan to risinājumiem ir Eiropas dimensija. Tā rezultātā process netiek (vai vairs netiek) uztverts kā kaut kas uzspiests, bet gan kā informācijas avots, kas parāda atbilstošāko ceļu Eiropas virzībā uz priekšu;
- Deklarācija ir izmantota, lai paātrinātu, veicinātu un vadītu pārmaiņas: Deklarācija iegūst jaunu lomu - kalpot par ilgtermiņa strukturālu pārmaiņu programmu;

- Viena no ievērojamākajām Boloņas procesa stīprajām pusēm ir tas, ka šis process un citas šobrīd vērojamas norises savstarpēji cits citu papildina. Boloņas process pastiprina citu faktoru un instrumentu darbību, kuri arī veicina attīstību tajā pašā virzienā: Lisabonas konvencija, Diploma pielikums, ENQA¹, ES Direktīvas, ES mobilitātes programmas, ECTS, ENIC/NARIC tīkls, reformas, kas saistītas ar kandidātvalstu gatavošanos iestājai ES; pats Boloņas process savukārt gūst jaunu spēku no tiem.
- Boloņas process vienlaikus ir gan Eiropas augstākās izglītības integrācijas sekas, gan iegurījums tajā.

Vienprātība par procesa globālajiem mērķiem

- **Mobilitāte:** vērojams vienbalsīgs atbalsts studentu un absolventu mobilitātei, gan virzienā uz ārpusi, gan (mazliet negaidīti) arī virzienā uz iekšu. Mācībspēku mobilitātei, šķiet, vēl aizvien nav pievērsta pietiekami liela vērība. Deklarācijā ietverta mobilitātes programmu stingri balsta ES instrumenti: (ECTS, SOCRATES, TEMPUS, profesionālās atzišanas direktīvas, Mobilitātes pasākumu plāns) un Lisabonas konvencija, kandidātvalstīs tam pievienojas vēlme sagatavoties ES integrācijai. Lielu atbalstu saņem ECTS un Diploma Pielikums.
- **Nodarbināmība:** Boloņas deklarācija ir pastiprinājusi diskusiju un veicinājusi atziņu, ka nodarbināmība visā Eiropā ir būtisks aspekts. Vairākās valstīs ir radušies jauni "profesionālie bakalauri" un dažās arī "profesionālie maģistri". Pāreja uz divlīmeņu grādu struktūru diemžēl ne vienmēr notiek vienlaikus ar dziļu attiecīgo programmu

¹ European Network of Quality Assurance Agencies - Eiropas kvalitātes nodrošināšanas aģentūru tīkls.

atjaunināšanu. Pašreizējā diskusijā jau tiek ņemts vērā, ka veidi, kādos pirmais grāds var būt "atbilstošs Eiropas darba tirgum" var būt vairāki, un ka nav nepieciešamības visus pirmos grādus virzīt taisnā ceļā uz šābrīža nodarbināmību konkrētā profesijā. Dažas valstīs bakalaura grādu redz galvenokārt kā sagatavošanos un kā platformu pēcdiploma studiju izvēlei; tā varētu arī nebūt tik liela problēma, ja spēcīgs neuniversitātes sektors tajā pat laikā sagatavo pietiekamu skaitu profesionāli orientētu bakalauru.

- **Konkurētspēja/pievilcība:** šķiet, ka tagad vairumā valstu "konkurētspēja" jau tiek saprasta pozitīvā nozīmē un ka šo jēdzienu izmanto, lai apliecinātu, ka ir nepieciešams lai to augstākās izglītības sistēmas būtu "pievilcīgas". Šo aspektu par "būtisku" vai "izšķirošu:" ir nosaukušas negaidīti daudzas valstis: vairākām no tām ir plaši plāni attiecībā uz ārpuseiropas studentu piesaisti. Kandidātvalstis vēlas veicināt savas izglītības pievilcību ES studentu acīs, lai līdzsvarotu studentu apmaiņu SOCRATES ietvaros. Neviena valsts nav nosaukusi konkurētspēju par nebūtisku, taču ne visur tai ir pievērsta pietiekama uzmanība. Vairums valstu nepievērš īpašu vērību transnacionālajai izglītībai, kā arī tam, ka to universitātes tiecas iegūt ārvalstu akreditāciju. Reakcija uz transnacionālo izglītību ir galvenokārt divu veidu: aizliegt to ar likumu vai arī pakļaut to nacionālajiem nosacījumiem. Šķiet, ka neviens no šiem veidiem nedod iespēju problēmu atrisināt. Boloņas deklarācija piesaista uzmanību ārpus Eiropas, īpaši Latīņamerikā: tas apstiprina, ka vieglāk izprotamas studiju struktūras padarītu Eiropu par pievilcīgāku studiju vietu citu reģionu skatījumā.

Saskaņošanās procesa instrumenti

- **Viegli izprotami un salīdzināmi grādi:** trīs valstis ir izveidojušas visaptverošas un saskaņotas kvalifikāciju sistēmas, kuras varētu būt izmantojamas arī citās valstīs un tādēļ noderīgas Eiropai kopumā. Reģionālas augstākās izglītības telpas veidojas Baltijas valstīs un Ziemeļvalstīs. atšķirībā no pirms kāda laika paustajām bažām par vienveidības uzspiešanu, Boloņa ir rosinājusi lielāku daudzveidību un lielāku elastību. Konkrēti, bināru sistēmu tagad ir vairāk, taču vairāk ir arī pārejas iespēju subsistēmu starpā un vairāk "profesionālo bakalauru/ maģistru". Šķiet, ka gaist negaidīti parādījušās bažas par to, ka Boloņas deklarācijas nolūks ir pārveidot visas augstskolas par universitātēm. Gluži otrādi, virknē valstu iezīmējas virzība uz integrētām sistēmām (viena sistēma ar dažādām augstākās izglītības iestādēm un dažādiem tiltiem starp tām). Par spēcīgu instrumentu izprotamības un salīdzināmības vairošanai tiek uzskatīts Diploma pielikums. Daudzās valstīs

joprojām pastāv visai sarežģītas grādu struktūras, piem. sistēmas, kuras faktiski nav bināras, bet gan "trināras" (universitātes, neuniversitātes augstskolas un īsās pēcvidusskolas programmas). ar atšķirīgām grādu struktūrām dažādos sektoros un dažādās disciplīnās). Visgrūtāk starptautiski savstarpēji salīdzināms, šķiet ir neuniversitātes sektors, kurš turpina augt, taču bez pietiekamas saskaņotības valstu starpā. Joprojām redzam virkni tādu nosaukumu/nomenklatūras piemēru, kas rada pārpratumus (piem. pirmsdiploma "maģistra" grādus² vai arī "akadēmijas", kuru funkcija ir sniegt izglītību bakalaura līmenī). Tikai nedaudzās valstīs ir prioritāte mūžizglītības integrācijai, padarot to par pilntiesīgu augstākās izglītības un kvalifikāciju sistēmas sastāvdaļu.

- **Galvenokārt organizēta pirmsdiploma un pēcdiploma studiju fāzēs:** iepriekš uzsākto reformu ieviešanas gaitā turpinās saskaņota virzība uz divslāņu struktūru, pēdējā desmitgadē ieviesto bakalaura/maģistra struktūru nostiprināšanās, vērojama arī reformu uzsākšanās vairākās jaunās valstīs. VISĀS disciplīnās ieskaitot inženierzinātnes ir redzami divslāņu struktūras piemēri (medicīnā visai nedaudzi). Tajā pat laikā vairākās valstīs bakalaura/maģistra struktūra neattiecas uz noteiktām profesionālajām programmām, kuras joprojām ir veiktas kā garas vienslāņa programmas. Visstiprākā vērojamā tendence ir tendence uz 3 gadu bakalaura programmām, tajā pat laikā ir vērojami arī daudzi piemēri, kur bakalaura programmas ilgst no 3 līdz 4 gadiem. Ir iezīmējusies un attīstās zināma tendence uz profesionālajiem bakalaura grādiem. Vairākos gadījumos visaptveroši plāni apvieno bakalaura/maģistra struktūras, kredītpunktu sistēmas un akreditācijas ieviešanu (reformu "zelta trijstūris"). Pēdējais galvenokārt vērojams tajās valstīs, kuras agri iesaistījās reformu procesā. Attiecībā uz pēcdiploma studijām pagaidām līdzīga tendence nav saskatāma: tas nozīmē, ka nepieciešams uzsākt diskusiju un tālāku darbību attiecībā uz dažādajiem pašlaik sastopamajiem maģistra grādu tipiem. Uzņemšana maģistra studijās parasti nav "automātiska", vismaz ne attiecībā uz studentiem "no ārpuses".
- **Kredītpunktu uzkrāšanas un pārnese sistēmas:** liels atbalsts ir vērojams virzībai uz ECTS savietojamām nacionālām kredītpunktu sistēmām, kuru kredītpunkti viegli iztulkojami ECTS sistēmā, vai arī pašas ECTS ieviešanai. Kredītpunktu sistēmu ieviešana dažādās valstīs var būt obligāta, taču biežāk tā notiek, sekojot ministrijas vai Rektoru padomes

² t.i. grādus, kas saucas "maģistrs", taču pēc līmeņa atbilst bakalauram citās valstīs.

stingram ieteikumam. Pastāv zināmas bažas par to, ka, dažādos veidos ieviestas, kredītpunktu sistēmas varētu attīstīties pārāk atšķirīgos virzienos, tādēļ šim aspektam būtu jāpievērš uzmanība. Ir vērojams, ka izklīst sākotnējās bažas, ka kredītpunktu sistēmas ieviešana var atņemt universitātēm iespējas organizēt savas programmas un ka tā arī piespiedīs universitātes atzīt jebkārus citur iegūtus kredītpunktus.

- **Kvalitātes nodrošināšana:** virzība uz kvalitātes nodrošināšanas pastiprināšanos ir spēcīga: (jaunas kvalitātes nodrošināšanas aģentūras, ENQA tīkls), taču šī virzība notiek ļoti atšķirīgos veidos: nav skaidrs, kādas ir attiecības starp "kvalitātes nodrošināšanu" un "akreditāciju", vai tās darbojas visā augstākās izglītības sistēmā vai tikai tās atsevišķā daļā, vai kvalitātes nodrošināšana fokusējas uz programmām (dažkārt pa disciplīnām visas valsts mērogā), vai arī uz augstskolām, un kādas ir kvalitātes novērtēšanas sekas. Šobrīd "akreditācijas" veidošanās jau ir skaidrāk saskatāma, nekā *Tendences I* ziņojuma rakstīšanas laikā: akreditācija pastāv daudzās valstīs ārpus ES/EEA, vairākas citas valstis izskata akreditācijas ieviešanas iespējas, vai arī ir jau pieņēmušas konkrētus plānus par jaunu akreditācijas institūciju veidošanu (vai nu atsevišķi no kvalitātes nodrošināšanas aģentūrām, vai arī to iekšienē). Daudzās valstīs, kuras vēlas veicināt savu grādu starptautisku atzīšanu, akreditācija tiek uzverta kā *sine qua non*³. Tajā pat laikā jāatzīmē, ka joprojām pastāv neskaidrības par to, kādu labumu akreditācija dod un kāda ir tās nozīme. Decentralizētā pieeja kvalitātes nodrošināšanai/ akreditācijai (ko dažkārt sauc arī par *meta-akreditāciju*), ar kuru vienā valstī eksperimentē, var sniegt ierosmi vispārējiem Eiropas mehānismiem, kuri tad balstīsies dažādu valstu uz kvalitātes nodrošināšanā pieņemto lēmumu savstarpēju atzīšanu, ievērojot gan nacionālās, gan studiju jomu atšķirības. Šāda pieeja ļautu nepārslogot universitātes.

Spēcīga ietekme uz valstīm, kuras nav parakstījušas deklarāciju

- *Tendences II* ziņojums aptver arī sešas valstis, kuras nav parakstījušas deklarāciju: Albāniju, Bosniju-Hercegovinu, Horvātiju, Kipru, Maķedoniju, un Dienvidslāvijas Federatīvo Republiku. Tas neaptver citas valstis, kaut gan ir zināms, ka interese par procesu ir arī Turcijā, Krievijā, un dažās citās NVS valstīs.
- Šajās sešās valstīs Boloņas deklarācijai ir pievērsta lielā uzmanība, lielā mērā tā kalpo arī kā atskaites punkts ilgtermiņa strukturālām izmaiņām un kā pārmaiņu plāns visā Eiropā.
- Bijušās Dienvidslāvijas valstīs un Albānijā programmu, grādu un iestāžu struktūra

ievērojami atšķiras no Boloņas deklarācijas principiem, taču reformu process ir sācies vai turpinās un to atbalsta virkne Eiropas savienības programmu vai kopīgu iniciatīvu.

- Reforma, kuru Kosovai sagatavoja Starptautiskā Administrācija, tieši iedvesmojās no Boloņas deklarācijas. Lielas grūtības Boloņas deklarācijā paredzēto programmu ieviešanā bijušās Dienvidslāvijas valstīs sagādā universitāšu saskaldītība neatkarīgās fakultātēs (kuras rezultāts ir neelasīgas viendisciplīnas programmas).
- Kiprā augstākā izglītība jau lielā mērā atbilst Boloņas deklarācijas galvenajiem principiem.

Dažas norādes un nākotnes virzība

- **Nākotnē prioritāra uzmanība jāpievērš:**
 - maģistra līmeņa izprotamībai;
 - saskaņošanās veicināšanai koledžu/ profesionālo augstskolu sektorā;
 - programmu satura reformai/pieskaņošanai tajās augstskolās, kuras ir pārgājušas vai kuras pāriet uz divslāņu struktūru (visās jomās ir saskatāmi veiksmīgi piemēri, kas rāda ceļu uz īsākiem, plašākā bāzē balstītiem un atbilstošiem bakalaura grādiem);
 - tādu kvalitātes mehānismu izveidei, kuri izvēršīsies līdz pat tam, ka savā valstī vai reģionā būs iespējams iegūt apliecinājumus godprātīgai Eiropas līmeņa kvalitātei; šā mērķa sasniegšanā galvenā loma un atbildība visticamāk būs ENQA;
 - ārējiem aspektiem, it īpaši attiecībā uz Eiropas augstākās izglītības pievilcību un uzticēšanos tai pasaules mērogā;
 - atbalstam augstākās izglītības sistēmu reformām un programmu inovācijām Dienvidaustrumu Eiropas valstīs.
- Bažas, kuras bija jūtamas tūlīt pēc Boloņas deklarācijas parakstīšanas, mazinās un/vai pat izzūd pavisam. Tagad jau ir vispārēji pieņemts, ka:
 - deklarācija neapdraud sistēmu un disciplīnu daudzveidību, bet drīzāk to veicina un organizē;
 - tā ir pilnībā atbilstoša binārām sistēmām⁴;
 - kredītpunktu sistēmas neatņem universitātēm iespējas veidot savas programmas secīgi un arī neliek tām bez izšķirības atzīt visus kredītpunktus, kurus studenti vēlas pārskaitīt;
 - pastāv dažādi veidi, kuros grādi var būt "atbilstoši darba tirgum". Ir nepieciešamai daudzveidīgi pirmie grādi, kuri paver iespējas darba tirgū un/vai ceļu uz dažādiem tālāko studiju tipiem.
- Procesam tālāk attīstoties, ir nepieciešamība un prasība pēc:

³ obligāts priekšnoteikums - *tulk.*

⁴ t.i. sistēmām ar dalījumu universitātes un neuniversitātes jeb akadēmiskajās un profesionālajās augstskolās.

- Boloņas deklarācijas galveno mērķu un principu atjaunotas apliecināšanas⁵, lai stiprinātu deklarācijas kā vadlīnijas lomu ilgtermiņa reformās un pārmaiņās Eiropas mērogā;
- lielākas koordinācijas, it īpaši ECTS ieviešanā un bakalaura un maģistra grāda profilos, lai izvairītos no iespējas, ka pārāk liela dažādība var radīt jauna veida šķēršļus un sagraut savstarpējās saskaņošanās procesā sasniegtos rezultātus.
- Vispārējā tendence uz daudzveidīgām sistēmām (ar daudzveidīgām augstskolām, kuras piedāvā veselu klāstu bakalaura un maģistra grādu, kā arī dažāda veida "tiltiem", kas ļaus studentiem mainīt novirzienu⁶), norāda drīzāk virzienā uz kvalifikāciju *tīklu*, nekā uz kvalifikāciju *kāpnēm*:
 - ilgstošās vienpakāpes studijās iegūstamu kvalifikāciju saglabāšanās ierobežotā jomu skaitā nav pretrunā ar Boloņas deklarācijas vispārējiem mērķiem un principiem, (kaut arī, atskaitot, iespējams, vienīgi medicīnu, faktiski nav pārliecinošu argumentu par to, ka divslāņu struktūras ieviešana nenovestu pie ievērojamiem ieguvumiem);
 - kaut arī galvenais virziens ir uz 3 gadu bakalauriem, jebkurai Eiropas sistēmai ir jāatrod vieta dažādiem pirmajiem grādiem, kuriem ir atšķirīgi mērķi, orientācija un profils un kuru ieguvei tādējādi var būt nepieciešams kredītpunktu skaits, kas ekvivalents 3 līdz 4 gadiem pilnlaika studiju. Ilgāki pirmie grādi neradīs nekādas grūtības, ja vien tie veidos kopēju Eiropas bāzi noteiktā studiju jomā (piem., inženierzinātnēs); pretējā gadījumā būtu vēlams tos nošķirt no citiem bakalaura grādiem (piem., nosaucot tos par "padziļinātiem"⁷ bakalaura grādiem vai "Honours"⁸ bakalaura grādiem).
- Joprojām pastāv un pieaug nepieciešamība pēc informācijas par to, kā galvenās problēmas tiek skatītas un risinātas citur Eiropā un pasaulē:
 - progress virzībā uz sistēmu saskaņotību vēl vairāk nekā līdz šim būs atkarīgs no salīdzinošu pētījumu pieejamības, labākās prakses izplatīšanas un problēmu jomu;
 - jāpievērš uzmanība virknei neviennozīmīgu vai nekonsekventu terminu augstākās izglītības leksikonā kopumā (piem. "bināra", "divslāņu", "neuniversitātes", "akreditācija") un grādu nosaukumu (piem. kas ir "pēcdiploma" [*postgraduate*], dažu grādu, diplomu un mācību iestāžu nosaukumi un to tulkojumi angļu valodā).
- Jau pašlaik ir manāms, ka arvien vairāk uzmanības tiek pievērsts procesa "ārējai" dimensijai, kā arī instrumentu un plānu izstrādei, lai varētu nacionālo augstākās izglītības sistēmu padarīt pievilcīgāku gan savās mājās, gan Eiropā un citur pasaulē un šai uzmanībai ir jāturpina pieaugt. Pagaidām vēl netiek pilnībā apzināts tas vienkāršais fakts, ka šis process būtu ievērojami vieglāks, ja tam būtu Eiropas kopēja dimensija: Eiropas grādi netiks kopumā pieņemti citur pasaulē, kamēr tie netiks kopumā akceptēti viscaur Eiropas mērogā.
- Lai sasniegtu tālāku progresu virzībā uz salīdzināmām kvalifikācijām, ir nepieciešams Eiropas mērogā turpināt darbu konkrētās programmu vai profesiju jomās. Salīdzināmību un mobilitāti gan Eiropas mērogā, gan ietverot pārējo pasauli, varētu veicināt virkne publikāciju vai datubāzu visās galvenajās priekšmetu jomās.

Visbeidzot, šķiet būtiski atzīmēt, ka Boloņas procesa un visnotaļ visas Eiropas augstākās izglītības liktenis ir cieši piesaistīts diviem fundamentāliem principiem, kas varētu vadīt visu turpmāko darbību:

- Eiropas studentiem ir nepieciešams un tiem ir tiesības studiju rezultātā iegūt tādus grādus, kas ir efektīvi izmantojami visā Eiropā, ne tikai valstī/reģionā, kurā tie iegūti;
- Eiropas augstākās izglītības iestāžu un valdību būtisks pienākums un atbildība ir nodrošināt visus nepieciešamos pasākumus, lai spētu piešķirt saviem studentiem šādus grādus.

⁵ t.i. lai "Boloņas zonas" valstu pārstāvji turpinātu periodiski tikties, izskatīt procesa rezultātus un no jauna apliecinātu savu apņemību procesu turpināt virzībā uz tiem pašiem mērķiem, - A. R.

⁶ ieskaitot maiņu no universitātes tipa uz neuniversitātes vai otrādi - A.R.

⁷ autori lieto apzīmējumu "advanced"

⁸ britu sistēmā pastāv bachelor honours, kas nenozīmē "bakalauru ar izcilību", bet gan īpašu paildzinātu un padziļinātu bakalaura programmu, kurai 1) nereti ir stingrākas uzņemšanas prasības, 2) ilgums ir 4 un nevis 3 gadi, 3) beidzējs parasti ir pilnībā kvalificēts apgūstamās profesijas veikšanai, 4) iestājoties maģistratūrā, "honours" grāda īpašniekam tiek ieskaitīta daļa maģistratūras studiju.

I daļa

Informācija par izmaiņām augstākajā izglītībā no Boloņas līdz Prāgai, uz kuru ir balstīts šis pētījums

SAISTĪBA AR 1999 GADA ZIŅOJUMU TENDENCES AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS STUDIJU STRUKTŪRĀS ("TENDENCES I")

Šis ziņojums papildina un atjaunina *Tendencies I*

Šis ziņojums ir jāuztver kā Boloņas 1999. gada jūnija konferencei sagatavotā ziņojuma *Tendencies augstākās izglītības studiju struktūrās ("Tendencies I")* papildinājums un atjauninājums.

Tendencies I Eiropas universitāšu asociācijas (CRE) un ES Rektoru konferenču konfederācijas vārdā gatavoja Gijs Haugs un Jete Kiršteina un attiecīgo pētījumu veikšanu atbalstīja Eiropas komisija. Ziņojums pamatā balstījās uz augstākās izglītības struktūras (gan augstskolu, gan kvalifikāciju) pētījumu 18 Eiropas savienības un Eiropas Ekonomiskās zonas valstīs un šis pētījums arī kļuva par galveno, kura secinājumi bija pamatā, gatavojot Boloņas konferenci un Boloņa deklarāciju.

Ziņojumu 1999. gadā angļu un franču valodā publicēja Dānijas Rektoru konference. Pēc dažādu institūciju vai personu iniciatīvas tas ir pilnībā vai daļēji tulkots virknē citu valodu⁹. Ziņojuma pilns teksts kopā ar pārskata kopsavilkumu, Boloņas deklarācijas tekstu, valstu augstākās izglītības sistēmu profiliem, pārskata tabulām un komentāriem ir atrodams interneta lapās

www.rks.dk/trends1.htm un
www.unige.ch/eua

⁹ *Tendencies I* tulkojums latviešu valodā ir publicēts 2000. gadā iznākušās "Diplomatzišanas roksagrāmatas" sastāvā, izdevējs Akadēmiskās Informācijas Centrs. tas ir pieejams arī AIC mājaslapā www.aic.lv - A.R.

Tā kā šis ziņojums, kurš ir sagatavots Salamankas un Prāgas konferencēm 2001. gada martā un maijā, balstās uz 1999 gada Boloņas konferencei sagatavotā ziņojuma datiem un secinājumiem, tika nolemts, ka ir lietderīgi šeit iekļaut *Tendencies I* ziņojuma Pārskata kopsavilkumu

***Tendencies I* ziņojuma galveno aspektu kopsavilkums**

TENDENCES UN AKTUĀLIE JAUTĀJUMI EIROPAS IZGLĪTĪBAS STRUKTŪRĀS: Boloņa, 1999. gada jūnijs

GALVENO ASPEKTU KOPSAVILKUMS Gijs HAUGS

Šis dokuments ir paredzēts kā ieguldījums tajā darbā, kas tiek veikts kā turpinājums Sorbonnas deklarācijai 1998. gada jūnijā, kura aicina harmonizēt augstākās izglītības sistēmu arhitektūru Eiropā. Tās galvenie nolūki ir atrast augstākās izglītības sistēmu konverģences jomas Eiropā (galvenokārt ES/EEA valstīs) un saskatīt ceļus uz tālāka un aptverošāku konverģenci nākotnē.

Esošo struktūru apskats parāda to, cik ārkārtīgi sarežģītas un daudzveidīgas ir studiju programmu un grādu struktūras Eiropas valstīs. Sorbonnas deklarācija iesaka organizēt studijas pirmsdiploma un pēcdiploma¹⁰ ciklos, taču tā nenorāda šo ciklu ilgumu. Sorbonnas deklarācijai sekojošās diskusijas koncentrējās uz tāda "Eiropas" modeļa eksistenci vai tā rašanos, kura 3 galveno līmeņu apguvei būtu nepieciešamas 3, 5 vai 8 gadus ilgas studijas.

¹⁰ Oriģinālā *undergraduate and graduate*

Skaidri pierādījumi konverģencei uz 3-5-8 modeli netika atrasti. Bakalaura tipa programmas, neatkarīgi no tā, vai tās attiecīgajā valstī ir tradicionāli eksistējušas, vai tiek ieviestas pašlaik, parasti ilgst no 3 līdz 4 gadiem. Daudzās Eiropas valstīs, kurās netiek izmantots bakalaura grāds, pirmā grāda apguve ilgst 4 gadus. Tajā pašā laikā uz maģistra līmeņa studijām 5 gadu ilgumā ir lielāka konverģence, toties doktora programmu ilgumā atkal nav novērojams 8 gadu standarts. Jāatzīmē arī, ka, kaut arī Apvienotā karaliste, ASV un vairums pasaules valstu, izņemot kontinentālo Eiropu, izmanto divslāņu (pirmsdiploma-pēcdiploma) studiju sistēmas, studiju ilgums un grādu struktūras būtiski atšķiras gan šo valstu starpā, gan to iekšienē. Ir tendence studiju ilgumu mērit kredītpunktus, nevis gados.

Var izdalīt vairākas nozīmīgas **tendences, kas ietekmē grādu/kvalifikāciju struktūras Eiropā**. Pastāv stiprs un aizvien pieaugošs spiediens no valdību puses uz studiju ilguma samazināšanu, kurš vispirmām kārtām ir vērstis uz studiju reālā ilguma samazināšanu līdz to oficiālajam ilgumam (daudzās valstīs oficiālais studiju ilgums tiek pārsniegts par 2-4 gadiem)¹¹. Nesen ir uzsākusies tendence ieviest pirmos grādus arī tādās valstīs, kurās tradicionāli ir garas studiju programmas bez iespējas tās atstāt starposmā. Nesenās reformas Vācijā un Austrijā deva iespēju augstskolām pēc vēlēšanās ieviest jaunas bakalaura/maģistra programmas paralēli tradicionālajām diplomstudijām, kamēr Francijā¹² un Itālijā esošās programmas pārveido, radot pirmo un pēcdiploma ciklus. Daudzās citās valstīs divslāņu sistēmas elementi jau pastāv un šķiet, ka ir ļoti maz tādu ES/EEA valstu, kam nav, vai kas neeksperimentē ar divslāņu studiju programmām vismaz daļā no savām izglītības sistēmām.

Valstīs ar bināru augstākās izglītības sistēmu robežšķirtne starp universitātes un neuniversitātes sektoriem (un grādu struktūrām tajos) aizvien vairāk izplūst. Lielākā daļa valstu ir pieņēmušas vai veido sistēmas akadēmisko kredītu pārnesei un, kaut arī mazākā mērā, arī kredītu uzkrāšanai. Lielākā daļa no tā ir savietojama ar ECTS sistēmu, kas augstskolās gūst arvien lielāku atbalstu. Daudzās valstīs ir vērojama noteikta tendence uz lielāku universitāšu autonomiju vienlaicīgi ar jaunām iniciatīvām kvalitātes kontrolē un novērtēšanā.

Pēdējos gados Eiropas augstākā izglītība ir saskārusies ar izaicinājumu no ārpusē.

¹¹ Latvijā savukārt reizēm skan ierosinājumi atļaut vienā gadā apgūt divu gadu kredītpunktus... Kādu gan iespaidu tas varētu atstāt uz Latvijas diplomu prestižu ārzemēs? – A.R.

¹² Francijā tradicionāli iespējams iegūt starpdiplomas pēc gandrīz katra studiju gada. Ir grūtības ar to Francijas starposmu diplomu atzīšanu citās valstīs, kuri ir vai nu zem bakalaura līmeņa, vai starp bakalaura un maģistra līmeni.

Transnacionālā izglītība angļu valodā, kuru piedāvā no ārzemēm/aizokeāna filiāļu, frančizēto¹³ programmu veidā, vai ar elektroniskiem līdzekļiem, Eiropas valstīs ir strauji pieaugusi. Paralēli tradicionālajām, valsts regulētajām nacionālajām izglītības sistēmām ir izveidojies vesels jauns augstākās izglītības piedāvājuma sektors, kuru līdz šim Eiropas valdības un universitātes ir gandrīz pilnībā ignorējušas¹⁴.

Ir ierosināti četri galvenie saskaņotas darbības ceļi, lai stimulētu vēlamo Eiropas kvalifikāciju struktūras konverģenci un caurspīdīgumu.

* Ar ECTS savietojamas kredītpunktu uzkrāšanas sistēmas pakāpeniska ieviešana. Tas stimulētu nacionālo sistēmu elastīgumu (īpaši mūžizglītības attīstības kontekstā), tuvinātu tās citu citai un arī pasaules sistēmām un atvieglotu mobilitāti ES/EEA telpas iekšienē un uz ārpusi.

* Kopējas, tomēr elastīgas kvalifikāciju shēmas veidošana Eiropā nenozīmē vēlēšanos veidot stingru vienveidīgu modeli (kā piem. 3-5-8 modelis) un Eiropā tāds arī nav iespējams. Vienlaikus ar esošo sistēmu un notiekošo reformu analīzi šāda plaša shēma kalpotu par kopēju atskaites punktu, tajā pašā laikā pieļaujot elastīgumu un atšķirības starp valstīm un priekšmetiem (studiju ilgums ir jāizsaka nevis gados, bet akadēmiskajos kredītos, kas sekmīgi jāapgūst, lai sasniegtu atbilstošo līmeni):

- subgrāda līmenis (diploms, apliecība): ECTS kredīti, kas atbilst studijām līdz 2 gadiem;
- pirmā grāda līmenis (bakalaura/honours vai cits pirmais grāds):
- ECTS kredīti, kas atbilst ne mazāk kā 3 un ne vairāk kā 4 gadu studijām,
- maģistra līmenis: ECTS kredīti, kas atbilst aptuveni 5 gadu studijām, no kurām vismaz 12 mēnešu kredīti ir maģistra līmeņa studijās;
- doktora līmenis: dažādi (kopējais apjoms ap 8 gadiem).

Galvenie noteikumi augstvērtīgu bakalaura/honours tipa pirmo grādu radīšanai pašlaik tiek veidoti. Svarīgākie faktori tam ir: jaunu studiju programmu radīšana (nevis tīra esošo programmu pārpakošana), garantēts līmenis (ko mēra drīzāk pēc iegūtajām zināšanām un kompetences, nekā pēc studiju laika), reālās iespējas darba tirgū, skaidrs nodalījums no pēcdiploma studijām, kā arī oficiāla akreditācija.

¹³ *franchised programmes* – programmas, kuras ārvalsts augstskola nerealizē, veidojot pati savu filiāli, bet gan nodod to realizāciju kādai vietējai iestādei (kurai reizēm vispār nav augstskolas statusa), beigās piešķirot savu diplomu – A.R.

¹⁴ 1998. gadā uzsāka darbu Eiropas padomes un UNESCO ENIC tīkla izveidota darba grupa, kura analizēja transnacionālo izglītību. Tā ir izstrādājusi kodeksu transnacionālās izglītības, ko Rīgā, 2001. gada 6. jūnijā pieņēma Lisabonas konvencijas starptautiskā komiteja. – A.R.

Īsās maģistra programmas (12 mēnešu) dod konkrētas iespējas mobilitātei Eiropas ietvaros un starptautiskai konkurētspējai.

* Pastiprināta Eiropas dimensija kvalitātes nodrošināšanā, tās vērtēšanā un akreditācijā:

- salīdzināmas kvalitātes nodrošināšanas sistēmas, īpaši sliekšņa standartu noteikšanā, vairāk balstoties uz studijās apgūto (rezultātiem), nekā uz patērēto laiku un programmas saturu (ieguldījumu);
- neatkarīgs novērtējums, kā rezultātā tiktu iegūti Eiropas kvalitātes apliecinājumi¹⁵, pašreizējo neatkarīga novērtējuma vakuumu Eiropā būtu vislabāk piepildīt, pa studiju jomām veidojot no nacionālajām un Eiropas varas iestādēm neatkarīgas aģentūras. Tās varētu balstīties uz attiecīgajās jomās esošajiem un topošajiem Eiropas mēroga sadarbības tīkliem;
- koordinēta pieeja kvalitātes standartiem transnacionālajai izglītībai¹⁶, kas risinātu jautājumu par ārējo izglītības piegādātāju atzīšanu.

* Laut eiropiešiem izmantot jaunās studiju iespējas Eiropā. Savietojamas kredītu sistēmas, saprotamas grādu struktūras, pastiprināta kvalitātes nodrošināšana un darba tirgus tālāka "europeizācija" ir tie strukturālie uzlabojumi, kuri varētu radīt veselu jaunu studiju iespēju kopumu visiem; to ietekme būtu vēl lielāka, ja tie tiktu izmantoti kopā ar tādiem pasākumiem, kā īso maģistra grādu ieviešana, kas radītu jaunus mobilitātes tipus, tālāka ENIC un NARIC tīklu attīstība, studiju konsultēšana ar Eiropas mēroga dimensiju un atlikušo šķēršļu novēršana studentu un mācībspēku mobilitātei.

Ierosināto darbības virzienu kopīgā ietekme arī darītu Eiropas augstāko izglītību vairāk izprotamu un pievilcīgu studentiem, mācībspēkiem un darba devējiem citos kontinentos, tie pastiprinātu Eiropas konkurētspēju un tādā veidā palīdzētu konsolidēt (vai, pēc daudzu domām, atjaunot) tās lomu un ietekmi pasaulē.

ŠĀ ZIŅOJUMA NOLŪKS UN METODIKA

Nolūks

Šā ziņojuma sagatavošanas galvenie nolūki ir divi:

- paplašināt uz visām Boloņas deklarāciju parakstītajām valstīm (un arī dažām valstīm, kuras deklarāciju nav parakstījušas) tā tipa informāciju, kāda *Tendences I* ziņojumā tika

¹⁵ Vairāku valstu pārstāvji ir atzīmējuši, ka sadarbība kvalitātes vērtēšanā ir vēlama, tomēr gala lēmumu pieņemšana ir nacionāls jautājums. Tomēr liels atbalsts ir arī domai, ka, sadarbojoties pa jomām Eiropas līmenī, var veikt visobjektīvāko kvalitātes vērtējumu. – A.R..

¹⁶ skat. 5. piezīmi.

savākta un analizēta par ES/EEA valstīm. Jaunā informācija ir atrodama III Daļā, kurā sniegta analīze, valstu profili un pārskata tabulas par 12 valstīm ārpus ES/EEA, kuras ir parakstījušas Boloņas deklarāciju un 6 valstīm, kuras deklarāciju nav parakstījušas;

- izmantojot pārmaiņu un reformu apsekojumu laikā pēc Boloņas deklarācijas parakstīšanas, atjaunināt galveno struktūru un tendenču analīzi par visām 35 valstīm. Tādējādi tika sagatavota nepieciešamā atbalsta informācija Eiropas augstākās izglītības iestāžu saietam (Salamankā 2001. gada 29. -30. martā) un Izglītības ministru apspriedei ar Eiropas augstākās izglītības sabiedrības pārstāvju piedalīšanos (Prāgā, 2001. gada 18.-19. maijā). Šī analīze ir atrodama II Daļā. Analīzes galvenais nolūks nav uzskaitīt, kas pastāv un kas nepastāv (piemēram, kurās valstīs ir kvalitātes nodrošināšanas aģentūras un kurās to nav), bet gan koncentrēties uz pārmaiņām un reformām, lai konstatētu galvenās tendences darbā pēc Boloņas deklarācijas parakstīšanas un apskatītu tās, izejot no nolūka izveidot Eiropas vienoto augstākās izglītības telpu līdz 2010. gadam.

Apsekojuma metodika

Datu savākšanā par augstākās izglītības struktūrām (augstākajām mācību iestādēm, grādiem) valstīs ārpus ES/EEA (šā ziņojuma III Daļa) tika izmantota Jete Kiršteinas izstrādātā apsekojuma anketa, kura tika izmantota *Tendences I* ziņojuma sagatavošanā 1999. gadā. Šādā veidā tiek garantēta datu un tabulu saskaņotība attiecībā uz visām procesā iesaistītajām valstīm. Autori izsaka pateicību Jetei Kiršteina par viņas laipno atbalstu, kurš ievērojami veicināja uzdevuma izpildi.

Pārskats par reformām un pārmaiņām no Boloņas līdz Prāgai (II Daļa) galvenokārt balstās uz procesa dalībvalstu aptaujā 2000. gada pēdējos divos mēnešos savāktajiem datiem. Izmantotā aptaujas anketa bija centrēta uz deklarācijas ieviešanas procesa organizāciju, galvenokārt pētot darbību triju Deklarācijas galveno mērķu (mobilitāte, nodarbinātība, konkurētspēja) sasniegšanai un uz pieciem deklarācijā iezīmētajiem darbības virzieniem.

- 29 Deklarācijas parakstītājvalstīs anketa tika nosūtīta oficiāli nozīmētajām "kontaktpersonām" vienlaicīgi ar kopiju rektoru konferencēm. Vairumā šo valstu bija vērojama lielāka vai mazāka koordinācija, lai atbildes atspoguļotu gan valdības, gan augstskolu viedokli. Apstrādājot rezultātus netika uzskatīts par būtisku pasvītrot dažādo iesaistīto pušu viedokļu atšķirības, bet gan iegūt pēc iespējas pilnīgu informāciju par galvenajām pārmaiņām nacionālajā līmenī;
- nedaudz atšķirīga aptaujas anketas versija tika sagatavota un izsūtīta valdības un

augstākās izglītības institūcijām valstīs, kuras nav parakstījušas deklarāciju;

- Anketas vienkāršāka un īsāka versija tika nosūtīta zināmam skaitam Eiropas valstisku un nevalstisku organizāciju, kuras bija izrādījušas interesi par procesu. šīs darbības galvenais mērķis uz arī lielākais ieguvums no tās bija skats uz noteiktiem aspektiem no virsnacionāla jeb "Eiropas" skatu punkta.

Autori izsaka dziļu pateicību visiem respondentiem, kuri piekrita atbildēt uz anketām un dažkārt arī telefoniski, pa faksu vai elektronisko pastu uz uzdotajiem papildjautājumiem. Par spīti anketas garumam un sarežģītībai, vairums respondentu sniedza detalizētu, precīzu un aptverošu informāciju visos aspektos. Tomēr bija arī valstis, kuras sniedza mazāk detalizētas atbildes daļā no jautājumiem, bet dažos

gadījumos pat visos jautājumos. Divas valstis uz anketu neatbildēja.

Par papildinformācijas avotu kalpoja "Valstu ziņojumi", kurus ievērojama daļa deklarāciju parakstījušo valstu sagatavoja īsi pirms vai pēc deklarācijas ieviešanas procesa Starpvalstu darba grupas tikšanās Lisabonā 2000. gada jūnijā.

Jāatzīmē, ka vairumā gadījumu detalizētākie "valstu ziņojumi" tika sagatavoti tajās pašās valstīs, kuras sniedza izsmeļošu informāciju, atbildot uz anketu. Vienu valsti, par kuru tā arī nebija ne apsekojuma atbilžu, ne "valsts ziņojuma", diemžēl nekādi nebija iespējams iekļaut apskatā un arī noslēguma ziņojumā.

Citas atsauces: papildus aptaujas anketām un valstu ziņojumiem tika izmantota vesela virkne citu dokumentu. Galveno izmantoto dokumentu saraksts ir sniegts II daļas beigās.

II Daļa

VIRZOTIES UZ EIROPAS AUGSTĀKĀ IZGLĪTĪBAS TELPU: pētījums par pārmaiņām un reformām periodā starp Boloņu un Prāgu

PLAŠĀ INTERESE UN ATBALSTS

Boloņas procesam ir centrāla vieta gan nacionālajā, gan augstskolu līmenī

Boloņas process ir *visu* deklarāciju parakstījušo valstu darba kārtībā: tajās visās ir izveidota administratīva struktūra vai darba grupa, kas nacionālajā līmenī nodarbojas ar Deklarāciju un tās lomu attiecībā uz valdību un augstskolām, vai arī šim nolūkam ir izveidojies diskusiju forums un notiek intensīva apspriešana nacionālajā līmenī.

Deklarācijai sekojošās diskusijas un ieviešanas process tiek organizēts vairākos galvenajos virzienos. Vairumā valstu procesa vadošo lomu ir uzņēmusies izglītības ministrija, visos gadījumos lielākā vai mazākā mērā sadarbojoties ar citām galvenajām iesaistītajām pusēm. Galvenais partneris visbiežāk ir Nacionālā rektoru konference (-es). Daļā valstu redzam arī citus partnerus - plašu ieinteresēto pušu loku (kā piem., apvienotajā karalistē), studentu apvienības (Zviedrijā) nacionālais ENIC/NARIC centrs it īpaši centrālajā un austrumu Eiropā.

Vairākas valstis ir izveidojušas darba grupas (dažkārt ar oficiālu mandātu) Boloņas procesa ieviešanai, parasti šajās darba grupās apvienojas ministrijas amatpersonas un citi augstākās izglītības pārstāvji. Tā tas ir, piem., trijās no Ziemeļvalstīm, Vācijā (kur darba grupa ietver gan federālās, gan zemju amatpersonas) un Spānijā. Līdzīga darba grupa ir plānota Portugālē. Austrijā ministrija ir izveidojusi "procesa fiksēšanas projektu", kura nolūks ir sekot Deklarācijas ieviešanas procesa gaitai.

Vairākās citās valstīs, kurās nav izveidota jaukta ieviešanas struktūra, komitejas vai darba grupas īpaši ar Deklarāciju saistītajiem jautājumiem ir nodibinājušas Rektoru padomes. Tā tas ir piem., Francijā, Beļģijā (gan flāmu, gan franču kopienās), kā arī Šveicē. Šajās valstīs universitāšu un koledžu/ neuniversitātes tipa augstskolu sektoriem ir atsevišķas darba grupas. Maltā procesa vadību ir uzņēmusies Maltas Universitāte kā vienīgā universitāte valstī. Šveicē universitātes ir izveidojušas "Vadības komiteju" ar "Boloņas koordinātoru" un Padomnieku grupu, kuriem kopīgi jānodrošina koordinēta Boloņas deklarācijas rezultātā veicamo pārmaiņu realizācija.

Boloņas deklarācija ir apriesta iespaidīgā skaitā sanāksmju un forumu

Ir neiespējami attēlot pilnīgu ainu par informācijas un diskusiju pasākumiem, kuri kopš 1999. gada jūnija ir bijuši pilnībā vai daļēji veltīti Boloņas deklarācijai. Sekojošajās rindkopās ir mēģināts sniegt ieskatu par diskusijas aptverto problēmu loku, skatot atsevišķi Eiropas, nacionālo un augstskolu līmeni.

Eiropas līmenī notika virkne starptautiskās ministru izveidotās "Ieviešanas grupas" atbalstītu semināru, kuri bija veltīti Boloņas deklarācijas galvenajiem mērķiem. Tie saņēma finansiālu atbalstu no Eiropas komisijas un bija fokusēti uz šādiem aspektiem:

- kredītu pārnese un uzkrāšana (Leiria, Portugāle, 2000. gada novembris);
- kvalitātes nodrošināšana un "akreditācija" (t.i. tā fakta apliecināšana, ka ir nodrošināti zināmi kvalitātes standarti) Eiropas augstākās izglītības telpā (Lisabona, 2001. gada janvāris);
- pirmsdiploma (bakalaura) studiju un grādu iespējamie modeļi (Helsinki, 2001. gada februāris);
- transnacionālā izglītība (t.i. izglītības sniegšana citā valstī nekā tā, kurā atrodas par studiju programmu atbildīgā augstskola) plašākā Eiropas augstākās izglītības "konkurētspējas" un "pievilcības" kontekstā (Malme, Zviedrija, 2001. gada marts).

Ārpus šiem "oficiālajiem" Boloņas procesa semināriem Boloņas deklarācija tika apspriesta veselā virknē starpvaldību vai nevalstisku starptautisku organizāciju atbalstītu vai organizētu apspriežu. Tālāk seko daži piemēri, kas ilustrē diskusijas plašumu.

Liels pozitīvs solis bija nesenā Eiropas augstākās izglītības kvalitātes aģentūru tīkla (ENQA) izveide pamatojoties uz ES izglītības ministru padomes ieteikumu. ENQA tika oficiāli nodibināta 2000. gada februārī un tās izveidošanai jāveicina viss 2000. gada un turpmākais ar veidojošos Eiropas Augstākās izglītības telpu saistītais darbs augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanā. Galvenais līdz šim notikušo ENQA apspriežu darba kārtībā, gluži dabiski, ir bijuši ar Boloņas deklarāciju saistītie kvalitātes nodrošināšanas jautājumi.

ENIC un NARIC diplomatzīšanas tīkli, kurus kopīgi koordinē Eiropas Komisija, Eiropas padome un UNESCO ir nodibinājuši darba grupu un sagatavojuši dokumentu par Boloņas deklarācijas ietekmi uz diplomatzīšanas jautājumiem.

Eiropas augstākās izglītības telpas veidošanas jautājumi tika skatīti arī OECD Augstākās izglītības iestāžu vadības programmas (IMHE) 20000. gada ikgadējā konferencē.

Boloņas deklarācija bija svarīga tēma daudzās dažādu Eiropas augstākās izglītības asociāciju un tīklu, piem. CRE (Eiropas Universitāšu Asociācijas), ES Rektoru Konferenču Konfederācijas, EURASHE (koledžu/neuniversitātes tipa augstskolu sektora), ESIB (Eiropas Nacionālo Studentu Asociāciju apvienības), SEFI (Eiropas Inženierzinātņu Izglītības Asociācijas), EAIE (Eiropas Starptautiskās Izglītības Asociācijas), ELIA (Eiropas Mākslas Institūtu Līgas), ELFA (Eiropas Juridisko Fakultāšu Asociācijas) un daudzu citu konferencēs un semināros.

Nacionālajā līmenī daudzas valstis informē, ka Boloņas deklarācija ir apspriesta ne tikai dažās, bet daudzās un dažādās sanāksmēs. Valstīs, kurās ieviešanas process ir jau krietni pavisinājies uz priekšu, piem. Itālijā, Vācijā un Nīderlandē, ir notikuši specializēti semināri, kas bija veltīti konkrētiem no pašlaik veicamajām reformām izrietošiem jautājumiem. Vairākās valstīs notika nacionāla līmeņa "Boloņas informācijas dienas", ko organizēja ministrija (kā Austrijā un Grieķijā), rektoru konference (Ungārijā un Šveicē) kvalitātes vērtēšanas aģentūra (Apvienotajā karalistē), NARIC/ENIC centrs (piecās centrālās vai Austrumeiropas valstīs) vai nacionālās studentu apvienības (kā Maltā, Zviedrijā un Norvēģijā). Šādas "Boloņas dienas" ir plānotas arī Portugālē un Īrijā 2001. gada aprīlī. Vācija uzaicināja citu parakstījušo valstu pārstāvjus uz savu nacionālo Boloņas dienu Berlīnē 2000. gada oktobrī.

Ziņojumos par informācijas pasākumiem ir minēta arī Boloņas deklarācijas un galvenā pirms tās pieņemšanas sagatavotā izpētes ziņojuma ("*Tendences I*") tulkošana savas valsts valodās un izplatīšana visdažādāko ieinteresēto pušu starpā (piem. Grieķijā, Spānijā un vairākās centrālās un Austrumeiropas valstīs¹⁷ izskaidrojošu ziņojumu publicēšana universitāšu avīzēs, (piem. Islandē) vai intervijas lielākajiem laikrakstiem (piem. Malta un Apvienotā karaliste). Ir notikušas koordinācijas sanāksmes reģionu līmenī (piem. Baltijas Augstākās izglītības koordinācijas komitejas sēde 2000. gada aprīlī.) vai arī kaimiņvalstu starpā (piem. starp Flandriju un Nīderlandi par kvalitātes nodrošināšanu). Daudzās valstīs ministri sniedza paziņojumus Boloņas deklarācijas mērķu un principu atbalstam, vienlaikus pasvītrotot tās saderību ar nacionālo augstākās izglītības politiku. Šādi paziņojumi tika

sniegti parlamentā piem. Austrijā, Bulgārijā, Somijā, Zviedrijā un Šveicē. Vācijā paziņojumu sniedza federālās varas iestādes (BMBF) un vienlaicīgi arī atsevišķo zemju izglītības ministri (KMK). Vairākās valstīs (piem. Beļģijā un Spānijā) ministri nolēma nesniegt paziņojumus, pirms savu attieksmi nebūs paudusi rektoru konference.

Lihtenšteina apstiprināja, ka tā pievienojas Boloņas deklarācijā paustajiem uzskatiem un ir gatava jebkurā brīdī parakstīt deklarāciju.

Gluži dabīgi, ka diskusija visur neuzsākās vienā laikā un nevirzījās vienādā tempā. Somijā, šķiet, visintensīvākā diskusija notika *pirms tam*, kad valsts izšķīrās parakstīt deklarāciju un pēc tam jau notika vairāk tehniskas diskusijas. Citās valstīs diskusija ir kļuvusi publiskāka relatīvi nesēnāk, piem. Grieķijā, kurā tā nonāca uzmanības centrā pamatā kopš 2000. gada decembra, vai Beļģijas franču kopienā, kur ministrs uzsvēra, ka process ir viens no ilgākā termiņā apsveramiem jautājumiem un ka pārsteidzīga rīcība nebūtu vēlama. Portugālē gan valdība, gan augstskolas ir izteikušas dziļu interesi par Boloņas deklarācijas mērķu sasniegšanu un ievieš nepieciešamās reformas.

Pats augstākās izglītības sektors organizēja virkni sanāksmju un diskusiju forumu papildus iepriekšējās rindkopās jau minētajiem valdības vai starpvalstu līmeņa pasākumiem. Šajā jomā virknē valstu ļoti aktīvas bija, rektoru konferences gan universitātes, gan neuniversitātes sektors (piem. Beļģijā). Virkne rektoru konferenču ir izplatījušās paziņojumus, kuros tās paūz stingru atbalstu Eiropas augstākās izglītības telpas radīšanai, piem. Polijā, Vācijā, Itālijā, Beļģijā, Šveicē ("Divpadsmit punktu paziņojums"), Nīderlandē, u.c. Sanāksmes un diskusijas tika organizētas arī pēc citu nacionālo organizāciju, piem. studentu apvienību (kā Zviedrijā un Austrijā), augstskolu starptautisko sakaru organizatoru iniciatīvas (kā HEURO Apvienotajā karalistē). Visbeidzot, noteikti jāatzīmē, ka vesela virkne universitāšu organizēja iekšējus seminārus un informācijas dienas saviem mācībspēkiem, studentiem un partneriem (piem. Barselonā, Malmē, Gēteborgā, Ģentē, Lillē, Bordo, Briselē, Brno u.c.).

Interesanti atzīmēt, ka attīstība virzienā uz saskanīgāku un savietojamāku Eiropas augstākās izglītības sistēmu ir jau pievērsusi ārpus Eiropas esošu universitāšu uzmanību. Tas rāda, ka izprotamas grādu struktūras izveide Eiropā padarīs kontinentu pievilcīgāku pērējās pasaules studentu, mācībspēku un universitāšu acīs un sniegs piemērotu alternatīvu studiju iespējām citos kontinentos. Uz šā pamata ir izveidoti kontakti ar Āzijas un Klusā okeāna Universitāšu asociāciju (AUAP). COLUMBUS programmas ietvaros 2000. gadā tika organizēti divi semināri par augstākās izglītības reģionālo saskaņošanu Eiropas un Latīņamerikas starpā. Arī Austrālijas valsts savienības universitāšu asociācija izrāda interesi par Eiropas saskaņošanās procesu.

¹⁷ t.sk. Latvijā kā vienā no pirmajām - A.R.

Integrācija nacionālajā izglītības politikā un programmatiskajos dokumentos

Boloņas deklarācija ir radusi atspoguļojumu vairāku valstu nacionālajos (valdības līmeņa) ziņojumos par augstāko izglītību. Šādi piemēri ir redzami Norvēģijā, kur Boloņas deklarācija ir ņemta vērā Izglītības ministrijas (MjØ) 2000. gada maija ziņojumā par bakalaura/maģistra struktūru un kalpoja arī par pamatu Augstākās izglītības koncepcijai, Čehijā (2000. gada decembra koncepcija par valdības izglītības politiku, Slovākijā (2000. gada augusta Augstākās izglītības stratēģiskais plāns) Latvijā (Augstākās izglītības attīstības koncepcija), Igaunijā (Igaunijas izglītības attīstības plāns) un Nīderlandē, kur ministra Politikas memorands ir atvasināts no Rinnoja Kana Komitejas 2000. gada jūlija ziņojuma. Citās valstīs Boloņas deklarācija ir ņemta vērā regulārajos politikas plānošanas un parlamenta informēšanas par rezultātiem ciklos, kā piem. Austrijā (1999. gada triju gadu cikla ziņojums), Somijā (valdības piecu gadu izglītības plāns 2000.-2004. gadam) vai Zviedrijā (Ministra 2000. gada ziņojums parlamentam). Šveicē Rektoru konference un Zinātnes padome sagatavoja divus uz darbību vērstus ziņojumus par procesa realizāciju un koordinēšanu valstī.

Ir valstis, kurās darbība galvenokārt ir balstīta uz tādiem ziņojumiem par stāvokli izglītībā, kuri tika sagatavoti vēl pirms Boloņas deklarācijas un pašlaik ir dažādās ieviešanas fāzēs: Dīringa un Garrika ziņojumi Apvienotajā karalistē, Martinoti ziņojums Itālijā un Augstākās izglītības vadības grupas ziņojums Īrijā (visi attiecas uz 1997. gadu), kā arī Atali ziņojums Francijā. Visas minētās valstis atzīmē, ka, kaut arī ieviešanas pasākumi būtu tā vai citādi realizēti jebkurā gadījumā, nevar noliegt, ka Boloņas deklarācija ir tos veicinājusi. (piem. jauno kvalifikāciju shēmu pabeigšana Apvienotajā karalistē). Spānijā pagaidām nav viennozīmīgi skaidrs, ciktāl Brikala ziņojums ("Universitāte 2000") ir ņemts vērā, gatavojot jau 1983. gada Augstākās izglītības likumā paredzēto reformu.

STINGRA VIENPRĀTĪBA PAR PROCESA PAMATMĒRĶIEM

Boloņas deklarācijas jeb Vienotās Eiropas Augstākās izglītības telpas trīs pamatmērķi ir mobilitāte, nodarbināmība Eiropas mēroga darba tirgū un Eiropas augstākās izglītības konkurētspēja/ tās pievilcība. Veiktajā apsekojumā atsedzas pārsteidzoši stiprs atbalsts šiem mērķiem.

Vienbalsīgs atbalsts mobilitātes veicināšanai

Divdesmit piecās no divdesmit deviņām valstīm Boloņas deklarācijas mērķis veicināt plašāku un brīvāku mobilitāti tiek vērtēts kā atbilstošs, ļoti

atbilstošs, ļoti būtisks vai pat kā izšķirošs vai vitālas nozīmes.

Vairums valstu uztver Boloņas deklarāciju kā atbalstu jau pastāvošai mobilitātes prioritātei, vai arī "kā soli uz priekšu procesā, kas sākas jau pirms vairākiem gadiem" (Nīderlande). Procesā galvenā loma [valstu ziņojumos] tiek atspoguļota kā:

- atbalsts diskusijai (Zviedrija, Somija, Malta, Čehija) un jaunas dinamikas radīšana (Flandrija);
- reformas veicināšana vai paātrināšana (Beļģijas franču kopiena, Čehija, Austrija, Somija), jo īpaši tādēļ, ka tas rada vispārēju izpratni par reformu nepieciešamību (Spānija, Portugāle);
- reformu virzienu noskaidrošana ceļā uz saskaņotību ar pārējo Eiropu (Igaunija, Latvija, Čehija).

Ar minēto pilnībā saskan arī vairāku valstu atzinums, ka pārmaiņas, kuras tās jau ir veikušas vai plāno veikt, būtu notikušas tā kā tā, taču Boloņas deklarācija ietekmēja vai pat noteica to mērogu, orientāciju un laiku.

Zinot, ka atbalsts mobilitātei ir vispārējs, ir tomēr interesanti atzīmēt, ka visai atšķirīgi ir cēloņi, kas nosaka šo vienbalsīgo atbalstu. Dažādas valstis min šādus galvenos iemeslus mobilitātes atbalstam:

- jau ilgu laiku pastāvošo uzsvāru uz mobilitāti kā nacionālo prioritāti, piem. Ziemeļvalstīs, Nīderlandē, Īrijā, Apvienotajā karalistē un Šveicē;
- jauno studentu un mācītspēku mobilitātes prioritāti kandidātvalstīs to integrācijas ietvaros SOCRATES/ERASMUS un citās ES programmās; šo valstu atbildes atspoguļo to dubulto apņemšanos - no vienas puses, nodrošināt savu studentu pilntiesīgu piedalīšanos (it īpaši ņemot vērā nepieciešamību pēc ievērojamiem papildus grantiem¹⁸ mobilitātei ERASMUS ietvaros, kurus virkne kandidātvalstu ir nolēmušas piešķirt, neraugoties uz to trūcīgajiem budžetiem), - no otras puses līdzsvarot savu augstākās izglītības studentu apmaiņu (ar pasākumiem, lai stimulē pievilcību ārvalstu studentu acīs);
- Lisabonas diplomātzišanas konvencijas un 2000. gada novembrī pieņemtā ES Mobilitātes darbības plāna ieviešana;
- jauna vai atjaunota [mobilitātes] prioritāte tajās valstīs, kuras pašas uzskata, ka augstākās izglītības internacionalizācija tajās no pašreizējo starptautisko vajadzību viedokļa ir

¹⁸ ERASMUS programmā apmaiņas studentiem nav paredzēts piešķirt pietiekamus grantus dzīvošanai ārzemēs, bet tikai daļēju atbalstu. Ienākumu līmeņa atšķirības dēļ šis apstāklis kandidātvalstu studentiem rada ievērojamas grūtības, tādēļ daudzās no tām valdības ir piešķirušas līdzekļus savu apmaiņas studentu papildus atbalstam. - A.R.

nepietiekama. To īpaši atzīmē Itālija, Spānija, Portugāle, Austrija, Grieķija, kā arī Ungārija un Slovēnija. Pirmās četras no šīm valstīm nesēn ir veikušas pasākumus tādu programmu atbalstam, kuru rezultātā tiek piešķirts kopīgs grāds un/vai piešķir būtiski lielāku finansējumu mobilitātei (piem., Spānijā šo budžetu ir paredzēts trīskāršot). Grieķija izsaka nožēlu, ka tās augstākā izglītība joprojām ir "samērā slēgta sistēma";

- "mazās" valstīs ar lielu vēlmi studēt un strādāt ārzemēs, tādās kā Islande, Malta, Lihtenšteina un Baltijas valstis, brīva mobilitāte tiek uzskatīta par īpaši nozīmīgu.

Vēl viens interesants aspekts ir tas, ka vairākas valstis ne tikai apstiprina interesi par mobilitāti uz ārvalstīm, bet arī no jauna uzsver nepieciešamību pēc ienākošās mobilitātes un to, ka jānovāc pastāvošie šķēršļi šajā jomā. To izraisa tādi iemesli kā nolūks aizpildīt brīvās vietas darba tirgū (piem., Īrijā), piesaistīt vairāk ārvalstu studentu, (Apvienotā karaliste, Malta, Vācija, Nīderlande, Zviedrija), īpaši jaunu pētnieku, lai uzturētu augstā līmenī pētniecības centrus un programmas (Īrija, Vācija, Somija).

Tikai atsevišķas valstis piemin mācībspēku mobilitātes nozīmi. Atbilstoši Itālijas 1999. gada jaunajam likumam, pasniegšanai ārzemēs ir jāklūst par atlases kritēriju universitātes mācībspēku atlasē un kustībā pa karjeras kāpnēm; līdzīgi likumdošanas nosacījumi ir plānoti Beļģijā (franču kopiena), un Francijā. Austrija plāno no savas likumdošanas izslēgt pantus, kas šķiet nesavietojami ar mobilitāti augstākajā izglītībā.

Vairākas valstis un jo īpaši tās, kurās ir federāla struktūra vai kuru augstākā izglītība ir ļoti decentralizēta, uzsver, ka mobilitātes attīstība Eiropā veicinās arī mobilitāti to augstākās izglītības sistēmu sastāvdaļu starpā. (Vācija, Spānija, Šveice) vai to dažāda tipa augstākās izglītības iestāžu starpā (dažas Cenrāleuropas valstis).

Šis ziņojums nav tā vieta, kur sniegt dažādo veikto vai plānoto mobilitātes attīstīšanas vai atbalsta pasākumu sarakstu. Tālākie secinājumi ir paredzēti, lai pievērstu uzmanību dažiem īpašiem vai pilnīgi jauniem reformu virzieniem:

- vairākas kandidātvalstis ir veikušas pasākumus, lai atvieglotu apmaiņas studentiem vīzas iegūšanu, vai arī lai nodrošinātu ES valstu studentiem tādu pašus nosacījumus, kā vietējiem studentiem; pašreizējie ierobežojumi mobilitātei ES un ārpus ES valstu starpā tiek uzskatīti par nopietniem šķēršļiem;
- tiesības lemt par ārzemju studentu uzņemšanu vai neuzņemšanu kļūst arvien vairāk decentralizētas tajās valstīs, kurās universitātem šīs tiesības savas autonomijas robežās bija jau iepriekš, tagad tās tiek piešķirtas arī koledžām/ neuniversitātes tipa

augstskolām, piem. Zviedrija vai Beļģijas franču kopiena;

- Norvēģijā no 2002. gada sāks darboties ārvalstu diplomu atzīšanas datubāze, šāda veida publisku, nostabilizētu un savlaicīgi sniegtu datu pieejamība par atzīšanu, samazina ar mobilitāti saistītos riskus, tādēļ atbilstošos mehānismus varētu izmantot arī plašākā Eiropas kontekstā.

Kā mobilitāti veicinoši faktori ir minēti arī vairāki citi strukturāli pasākumi: kredītpunktu sistēmas ieviešana, saskaņošanās ar bakalaura/maģistra struktūru, Lisabonas nodarbinātības samita rezultātu ieviešana, u.c. Tas viss norāda, kādā virzienā jāpieliek pūliņi, lai izmainītu pastāvošo vidi un tādējādi radītu studentiem vairāk iespēju (kā to jo īpaši uzsver Nīderlande)

Vēl viens būtisks novērojums, ko atzīmē virkne valstu, ir tāds, ka Boloņas deklarācijas mērķi mobilitātes jomā ievērojamā mērā balstās uz paralēli noritošiem procesiem un esošu instrumentu izmantošanu.

Acquis communautaire pārņemšana izglītībā, Lisabonas konvencijas ieviešana, kā arī ES 2000. gada novembrī pieņemtā Mobilitātes plāna ieviešana daudzās valstīs ir nozīmīgi reformas iespaidojoši faktori. Kā instrumenti Boloņas deklarācijas mērķu un principu ieviešanai ir minēti: Eiropas mobilitātes programmas (galvenokārt ERASMUS), Diploma pielikums, Eiropas kredītu pārneses sistēma (ECTS) un ES direktīvas profesionālās atzīšanas jomā.

No minētā var izdarīt divus būtiskus secinājumus:

- Boloņas deklarācija lielā mērā saskan gan ar nacionālajām prioritātēm, gan ar jau noritošām aktivitātēm; tā pastiprina šīs citas prioritātes un aktivitātes un pati gūst jaunu spēku no tām.
- labi funkcionējošai Eiropas augstākās izglītības telpai tik ļoti nepieciešams mobilitātes mērogs un līmenis ir atkarīgs no godīgas, savlaicīgas un efektīvas kvalifikāciju atzīšanas gan akadēmiskiem, gan profesionāliem mērķiem. Atzīšanai nepieciešamie instrumenti jau pastāv, tādēļ augstskolu un valdību uzdevums tagad ir tos pielietot (sal. ar ENIC/NARIC darba grupas ziņojumu par diplomatzīšanas jautājumiem Boloņas procesā, šo viedokli uzsver arī Zviedrijas ministrija).

Nodarbināmība: kopīga un arvien pieaugoša interešu joma

Boloņas deklarācija ir spēcīgi un pozitīvi iespaidojusi diskusiju par augstākās izglītības attiecībām ar profesionālo dzīvi, un konkrēti jautājumā par absolventu sagatavošanu "nodarbināmībai". Tā ir vairojusi nopietnu attieksmi pret šo aspektu un arī apziņu, ka absolventu nodarbināmība visā Eiropā ir kopīga interešu joma.

Tāpat kā nolūks vairojot mobilitāti, arī Boloņas deklarācijas mērķis veicināt absolventu nodarbināmību Eiropas darba tirgū lielajā vairumā

deklarāciju parakstījušo valstu tiek uztverts kā ļoti atbilstošs un savlaicīgs. Līdzīgi kā mobilitātes gadījumā, Boloņas deklarācija tiek uztverta kā atbalsts un pamatojums nacionālajiem nodarbināmības kā prioritātes veicināšanas plāniem. To izraisa četras galvenās cēloņu grupas.

- Vairākas valstis uzsver, ka to nacionālajā augstākās izglītības politikā absolventu nodarbināmība jau sen ir būtiska vadlīnija, kuras nozīmi Boloņas deklarācija tikai vēl vairāk izceļ un pastiprina. Zviedrijā augstskolu sadarbība ar profesionālajām un ekonomiskajām aprindām tiek uztverta kā "vispārīgā, dabiska un viegla" un atsaucība apkārtējās sabiedrības vajadzībām līdzās pētniecībai un pasniegšanai ir padarīta par augstākās izglītības "trešo pīlāru". Pārējās Ziemeļvalstīs attieksme ir līdzīga. Arī Nīderlande nodarbināmību redz kā ļoti nozīmīgu aspektu, kuram ir plašs atbalsts valdībā un no sociālajiem partneriem. Francija uzsver, ka izmaiņa virzienā uz "profesionalizāciju" jau trīs gadu desmitus veido nacionālās augstākās izglītības politikas mugurkaulu un ka tā spēcīgi atspoguļojas četru gadu līgumos starp ministriju un katru universitāti.
- Tajās valstīs, kurās augstākās izglītības kvalifikācijas, ieskaitot pirmos grādus, jau ir apstiprinājušas savu izmantojamību darba tirgū (Īrija, Apvienotā karaliste, Zviedrija, Malta, Islande), galvenais uzsvars netiek likts uz nodarbināmību kā tādu (absolventu bezdarbs ir zems), bet gan uz pieskaņošanu konkrētām darba tirgus vajadzībām, it īpaši, ņemot vērā nepieciešamību pēc konkrētām prasmēm vai speciālistu trūkumu darba tirgū (kā to norāda Īrija un dažas Ziemeļvalstis). Apvienotajā karalistē ieviestie jaunie divgadīgie "Foundation Degrees" lielā mērā ir atbilde uz kvalificētu absolventu trūkumu šajā līmenī.
- Boloņas deklarācijas uzsvars uz nodarbināmību labi saskan ar citu ļoti atbilstošu aicinājumu - veikt reformas, gatavojoties iestājam ES. Šo faktu dažādos veidos uzsver visas kandidātvalstis. Dažas no tām izsaka nožēlu par joprojām pastāvošajiem abpusējiem ierobežojumiem ES valstu un kandidātvalstu starpā.
- Vairākās valstīs nodarbināmību uzskata par īpaši nozīmīgu nacionālu prioritāti, lai cīnītos ar augsto absolventu bezdarba līmeni. Šo faktu īpaši atzīmē Itālija un Spānija. Grieķija pasvīturo, ka izmaiņas šajā virzienā prasīs dialoga attīstību starp valdību, augstskolām, studentiem un darba devējiem. Itālijā "viens no 1999. gadā aizsāktās jaunās augstākās izglītības sistēmas arhitektūras aspektiem ir tas, ka tā cita starpā balstās arī uz saskaņošanu ar darba tirgu".

Nodarbināmība: spēcīgs pārmaiņu un reformu avots

No visiem trim mērķiem, uz kuriem balstās Boloņas deklarācija, nodarbināmības paaugstināšana šķiet tas mērķis, kurš izraisa vislielākās augstākās izglītības pārmaiņas un reformas. To jo īpaši pastiprināja ES padomes 2000. gada marta Lisabonas samits par nodarbināmību, kurš ir devis savu ieguldījumu nacionālajos izglītības un citu jomu attīstības plānos. Boloņas deklarācijas ietekme ir vērojama galvenokārt trijās jomās.

Visredzamākais efekts ir tas, ka Boloņas deklarācija izraisīja plašas diskusijas par pirmā (bakalaura tipa) grāda īpašnieku nodarbināmību, piem. Somijā, Šveicē, Austrijā, Flandrijā u.c. Dažas valstis centās atgādināt, ka augstākā izglītība nepastāv tikai profesionāliem mērķiem, vai arī pauda bažas no universitāšu sektora puses, ka pirmos grādus nevajadzētu pārāk šauri virzīt uz darba tirgus īstermiņa vajadzībām. Dažas valstis, kuras bakalaura grādus ieviesa pirms apmēram desmit gadiem (konkrēti Dānijā, Somijā, Čehijā un Slovākijā) ir atjaunojusies diskusija par to, kā definēt (vai pārdefinēt) bakalaura grādus. Vispārējais virziens, neapšaubāmi, ir uz lielākas uzmanības pievēršanu absolventu nodarbinātības iespējām un pamatprasmēm jeb transversālajām prasmēm. Lielbritānijā un Īrija pieņemtās jaunās kvalifikāciju sistēmas ir stingri rezultātos bāzētas¹⁹ - kvalifikācijas²⁰ vairumā gadījumu ir definētas absolventu apgūto prasmju/kompetenču veidā. Dānija atzīmēja, ka abiem - gan akadēmiskajam, gan profesionālajam bakalaura grādam ir jābūt "atbilstošiem" darba tirgum, kaut arī ne tieši vienā un tajā pašā veidā. Virknē valstu pēdējā laika likumdošana padara atbilstību darba tirgum par vienu no galvenajiem faktoriem jaunu programmu autorizācijā (vai "akreditācijā") vai arī nosaka, ka jaunu programmu veidošanā ir obligāta sadarbība ar profesionālajām organizācijām, piem., Itālijā (kur nodarbināmība tiek uzskatīta par galveno pārmaiņu, kas jāpanāk ieviešot 1999. gadā uzsāktu jauno sistēmu), Vācijā, Austrijā, Latvijā, Francijā, Flandrijā, kā arī Šveices plānos par jaunas kvalitātes nodrošināšanas aģentūras izveidi. Tas mēdz būt apvienots ar prasību, ka visām programmām jāsniedz pamatprasmes (Itālija, Latvija, Nīderlande, Bulgārija) vai arī ar rosinājumu radīt īsākas programmas (Igaunija).

Vairākas valstis ir uzsākušas konkrētus pasākumus, lai veicinātu pirmā grāda ieguvēju integrēšanos darba tirgū. Vācijā, kur izglītības ministru Konference (KMK) jau 1999. gada martā pasvīturoja atbilstību darba tirgum kā vienu no jaunās grādu sistēmas stūrakmeņiem, šo virzību

¹⁹ *outcome-based*

²⁰ jāatceras, ka "kvalifikācija" mūsdienu starptautiskajā izpratnē ir sugasvārds, kas apzīmē grādu, diplomu, u.c. izglītības apliecinājumus, nevis tikai profesionālās kvalifikācijas kā tādas - A.R.

pastiprināja un atbalstīja savā 1999. gada oktobra "Ķelnes deklarācijā" par jaunajām izglītības kvalifikācijām darba devēji. Vairākas valstis informē par konkrētiem pasākumiem, lai piemērotu likumus un noteikumus, kas regulē piekļuvi civildienestam (piem. Austrija, Itālija, Vācija) vai reglamentētajām profesijām (Slovākija), nolūkā radīt iespējas pirmā grāda ieguvējiem.

Otrs rezultāts Boloņas deklarācijā nodarbināmībai pievērstajai uzmanībai ir jauns impulss tālākai koledžu/neuniversitātes sektora augstskolu attīstībai un šā sektora radīšanai vairākās valstīs, kurās tā līdz šim nebija. Gandrīz visās tajās valstīs, kurās jau pastāvēja bināra augstākās izglītības sistēma, Deklarācija no jauna ierosināja diskusiju par dažāda tipa augstskolu lomu un to piešķirtajiem grādiem atbilstošo saturu. Šī diskusija ir visai plaši notikusi valstīs ar bināru sistēmu, it īpaši tajās, kurās spēcīgs koledžu/neuniversitātes tipa augstskolu sektors sagatavo lielu daudzumu absolventu ar 2, 3 un 4 gadu kvalifikācijām, kuras ir orientētas uz darba tirgu. Gluži dabīgi, ka šādās valstīs nepieciešamība mainīties virzienā uz universitātes sektora absolventu "nodarbināmību" tiek uztverta citādāk, nekā valstīs, kurās augstākā izglītība tiek realizēta galvenokārt vai vienīgi universitātēs.

Jaunais impulss virzienā uz profesionālu augstāko izglītību ir novedis pie binārās sistēmas paplašināšanās vai arī pie tās radīšanas piem., Somijā, Maltā, Igaunijā, Slovākijā un Itālijā. Itālija nesen vairākos valsts reģionos ieviesa jaunu padziļinātas profesionālās izglītības sektoru (FSI), kura nolūks ir radīt alternatīvu universitātes izglītībai. Kaut arī jauno "Foundation Degrees" izveide britu universitātēs nav tiešs Boloņas deklarācijas rezultāts, tā arī ir piemērs virzībai uz augstākās izglītības diversifikāciju un kalpo kā līdzeklis augstākās izglītības lielākai pieejamībai un absolventu nodarbināmībai. *Licence professionnelle* radīšana Franču universitātēs un profesionālo bakalaura grādu izveide vairākās citās valstīs turpretī lielā mērā ir tieša atbilde uz Boloņas deklarāciju. Arī diskusija par iespējamo maģistra grādu piešķiršanu koledžu/neuniversitātes tipa augstskolu sektorā (sal. ar sadaļu par savietošanos ar Bakalaura/ maģistra struktūru) ir jāskata šajā kontekstā.

Visbeidzot, Boloņas deklarācijai ir bijusi ievērojama loma, pievēršot valstu uzmanību nodarbināmības aizvien pieaugošajai Eiropas dimensijai. Šo faktu atzīmē, piem., Francija, Malta, Latvija, Islande un Zviedrija. Zviedrija uzsver, ka "mazai valstij ir gluži dabiski veidot absolventu nodarbināmību gan nacionālajam, gan Eiropas, gan vēl plašākam starptautiskajam darba tirgum, paralēli tam veicot pasākumus mobilitātes veicināšanai". Vairumā valstu Eiropas dimensijas attīstība augstākajā izglītībā tiek uztverta galvenokārt sakarā ar ES sadarbības un mobilitātes programmu tālāku attīstību.

Virknē valstu no jauna ir pievērsta uzmanība kopīgu vai integrētu programmu, vai arī tādu

programmu veidošanai, kuru rezultātā absolventam piešķir divus grādus²¹, piem. gan Vācijā, gan Itālijā ir radītas īpašas finansēšanas iespējas šādu programmu veidošanai, kopīgu programmu veidošanu atbalsta arī Igaunijā, Francijā, Šveicē, Čehijā, Islandē un Dānijā. Grieķija izsaka nožēlu, ka tikai nedaudzas universitātes/ fakultātes ir iesaistījušās šādu kopīgu programmu veidošanā. Kāds ducis valstu min programmu vai priekšmetu kursu veidošanu ar "Eiropas" orientāciju. Šie kursi ir izstrādāti angļu valodā un ir paredzēti vienlaikus vietējiem un ārzemju studentiem (Zviedrijā ir apmēram 500 šādu kursu un programmu). Šajā sakarībā varam minēt arī Eiropas vasaras programmas, kuras tiek organizētas plašā disciplīnu un specializāciju jomu spektrā un kuras administrē atsevišķa augstskola vai arī augstākās izglītības sadarbības tīkli (piem. UNICA vai ECIE).

Vairākas valstis Eiropas profesionālās atzīšanas direktīvās saskata nozīmīgu instrumentu, kas palīdzēs realizēt Boloņas deklarācijas mērķus attiecībā uz nodarbināmību. Kandidātvalstis savās studiju programmās ietver tos principus, kurus ES ir noteikusi konkrētām profesijām (piem., Polija medicīnas māsām un vecmātēm, Rumānija veselības aprūpes profesijām un skolotājiem u.c.). Šīs pārmaiņas, kuras pieder pie iestāšanās procesa un *acquis communautaire* pārņemšanas, tās kuras kandidātvalstīs būtu notikušas jebkurā gadījumā, taču tās vienlaikus veicina arī Boloņas deklarācijas mērķu sasniegšanu.

Izpratne par nepieciešamību Eiropas augstākajai izglītībai kļūt pievilcīgākai (vai "konkurētspējīgākai")

Kamēr atbalsts mobilitātei bija sagaidāms un atbalstu nodarbināmībai bija iespējams paredzēt, nebūt ne tik automātiski sagaidāms bija vērojama spēcīgais atbalsts Boloņas deklarācijas mērķim veicināt konkurētspēju ("pievilcības" nozīmē). Šajā pētījumā iegūtās atbildes atspoguļo plašu apzināšanos par to, kas patlaban ir likts uz spēles un cik liela enerģija un resursi jau ir sākti mobilizēt. Atsedzot un pasvītrotot nepieciešamību Eiropas augstākajai izglītībai cīnīties par savu vietu pasaulē, Deklarācijai šajā virzībā ir bijusi liela loma.

Apbrīnojami liels skaits valstu saskata konkurētspējas jautājumu kā vienu no galvenajām prioritātēm. Tikai ļoti neliels skaits valstu nesaskata, ka konkurētspējas paaugstināšana būtu tā joma, kam jāpievērš uzmanība.

Boloņas deklarācijai ir trejāda iedarbība uz konkurētspējas problēmu.

²¹ Ir atšķirība starp "joint degree" un "double degree" programmām. Pirmajā gadījumā kopīgas programmas rezultātā piešķir vienu grādu - vai nu visu sadarbojošos augstskolu vārdā, vai arī katra augstskola savas valsts studentiem; otrajā gadījumā programmas noslēgumā absolvents saņem abu augstskolu grādus - A.R.

Pirmkārt, deklarācija norādīja uz šā jautājuma centrālo nozīmīgumu, kā to atzīmē Norvēģija, Flandrija un pat Šveice (neraugoties uz tās 20-30% ārzemju studentu, tajā skaitā 40% pēcdiploma studiju līmenī). Somijā darbs pie stratēģijas izstrādes, kas veicinātu savas valsts kā pievilcīgas studiju vietas attīstību "nebūtu aizsācies, ja nebūtu Boloņas deklarācijas". Vācija saredz tās augstākās izglītības sistēmas iekšējo pārstrukturēšanu un tās starptautiskās pievilcības vairošanu kā divus vienlīdz būtiskus sava visaptverošā reformu procesa stūrakmeņus. Gluži saprotami ir tas, ka spiediens konkurētspējas virzienā ir mazāk jūtams tajās valstīs (galvenokārt dienvidaustrumu Eiropā), kurās studentu pieplūdums augstākajā izglītībā joprojām ir pārbagātīgs.

Otrkārt, Boloņas deklarācija ir pievērsusi uzmanību signāliem, "kuri ilgu laiku bija palikuši nepamanīti" (Francija) un kuri norāda uz vispārējās pievilcības mazināšanos. Ir jūtams, ka tas skar visdažādākos aspektus: ES/EEA valstīs ir palicis bez ievērtības kopējais studentu pieplūduma samazinājums no valstīm, kas neietilpst šajā grupā. Netika pievērsta uzmanība tam, ka (kā to norāda Vācija, taču tas vienlīdz precīzi attiecas uz virkni citu valstu) bakalaura/ maģistra struktūra kļūst vispārēja visā pasaulē, izņemot kontinentālo Eiropu. Novēlotā ir arī atskārsme (piem. Vācijā un Itālijā), ka "studentiem no ārzemēm rodas grūtības ar mūsu garo programmu apguves rezultātā iegūto diplomu²² atzīšanu savās valstīs".

Jāatzīmē, ka vairāki aspekti tomēr joprojām nav pilnībā apzināti. Vairumā valstu ministrijas un augstākās izglītības organizācijas izrāda visai vāju informētību un ierobežotu interesi par to, ka Eiropas universitātes tiecas pēc ASV akreditācijas, par paredzamo vairāku būtisku izglītības aspektu iekļaušanu PTO sarunās un par visdažādāko transnacionālās izglītības formu strauju izplatīšanos. Tikai Grieķija un Portugāle ir paudušas nopietnas bažas par importēto izglītību. Reakcija uz transnacionālo izglītību ir galvenokārt divu veidu: pasludināt to ārpus likuma (kā Grieķijā) vai pakļaut to nacionālajai kvalitātes nodrošināšanai vai akreditācijai (piem. Ungārija, Lietuva vai Austrija). Ne vienā, ne otrā no šiem veidiem nav iedomājams problēmas reāls atrisinājums. Kā to atzīmē Latvija, nacionāli uzliktie likumdošanas ierobežojumi nav spējīgi apturēt neoficiālo transnacionālo izglītību, galvenokārt tādēļ, ka tā nemaz nemeklē iespējas un tai, iespējams, nav nekādas vajadzības integrēties nacionālajā struktūrā.

Treškārt, Boloņas deklarācija pievienoja augstākās izglītības internacionalizācijas politikai jaunu dimensiju, "izveidojot saikni starp nacionālo un Eiropas mēroga pievilcību un konkurētspēju" (Francija). Šķiet, ka arvien pieaug atskārsme par

to, ka ārzemju studentam vispirms ir jāizdara izvēle starp Eiropu un citiem kontinentiem un tikai tad, kad tas uztver Eiropu kā reālu savas izvēles iespēju, students savu izvēli precizē. Eiropas kopumā kā iespējamās studiju/pētniecības vietas nostiprināšanā Austrija saskata "Boloņas deklarācijas mugurkaulu". Grieķijas skatījumā Eiropas konkurētspējas paaugstināšana pasaulē ir līdzeklis situācijas uzlabošanai katrā atsevišķā Eiropas valstī. Nīderlandei nepieciešamība pēc pievilcības un izprotamības bija galvenais iemesls Boloņas deklarācijas nekavējošai parakstīšanai.

Protams, iemesli, kuru dēļ viscaur Eiropā arvien vairāk un vairāk uzmanības tiek pievērsta pievilcīgumam un konkurētspējai, ir dažādi. Pētījums rāda, ka vislielākā loma ir trim galvenajiem iemesliem.

Pirmkārt, vairākām valstīm galvenais mērķis ir piesaistīt vairāk ārvalstu studentu, it īpaši no valstīm ārpus Eiropas. Francija un Vācija pauž bažas par sava pievilcīguma mazināšanos un Zviedrija vēlas veikt pasākumus, kas nepieļautu īdzīgu samazināšanos. Lielāka skaita ārzemju studentu uzņemšana ir minēta kā mērķis Lielbritānijā, Norvēģijā, Zviedrijā (kura ir ilgstoši "eksportējusi" studentus un tagad vēlas tos vairāk "importēt"), Austrijā, Vācijā, Francijā, Īrijā Somijā, Nīderlandē, kā arī Maltā, Ungārijā un Latvijā. Vairākas no minētajām valstīm, kā arī Šveice, ir īpaši ieinteresētas piesaistīt gadus jaunus pētniekus, lai savās valstīs uzturētu pasaules klases zinātnes vidi. Vēl viens mērķis, kas visām šīm valstīm ir kopīgs ir tas, ka tās vēlas vairo savu grādu un diplomu starptautisko prestižu.

Otrs būtiskais iemesls nacionālās augstākās izglītības politikas virzīšanai uz pievilcības un konkurētspējas pieaugumu ir saistīts ar Eiropas integrāciju. Valstīs, kuras atrodas iestāšanās procesā ES, to integrācija ES augstākās izglītības programmās ir stimulējusi nepieciešamību un vēlmi būt pievilcīgām citu Eiropas valstu studentu acīs. Dažās valstīs atzīmē, ka to absolventi vēlēšies rast nodarbinātību Eiropā un tādēļ to nacionālajām sistēmām jābūt konkurētspējīgām (piem. Igaunija, Malta), dažas citas uzsver, ka ES programmu ietvaros tām jābūt pievilcīgām, lai tādējādi nodrošinātu "reālu studentu apmaiņu", nevis vienvirziena studentu plūsmu uz ārpusi (visas trīs Baltijas valstis, Slovēnija, Rumānija u.c.). Kā to formulē Bulgārija, "pūles tiek pieliktas galvenokārt Eiropas integrācijas sakarā, taču tas vienlaikus saskan ar Boloņas deklarācijas mērķiem".

Trešais, nedaudz atšķirīgais iemesls ir vērojams dažās valstīs, kuras savu augstākā izglītības eiropeizāciju redz kā līdzekli konkurētspējas paaugstināšanai. To stingri uzsver Itālija, kur "ļoti augsta nacionālā prioritāte" un notiekošo reformu galvenais mērķis ir Itālijas universitāšu konkurētspējas pieaugums. eiropeizāciju kā faktoru, kas ļaus iegūt konkurences spēju, saskata arī citas valstis, piem. Austrija un Malta.

²² Vācijas Diploms un Itālijas (pirmsreformas) Diploma Dottore di Laurea" prasa 5-6 gadu studijas vienā ciklā bez starpdiploma/ grāda piešķiršanas - A.R.

Virzoties uz šo mērķu sasniegšanu, **visā Eiropā tiek realizēti virkne dažādu pasākumu.** vairākas valstis ir izstrādājušas visaptverošas stratēģijas. Tās parasti balstās uz sadarbību starp valdību (Izglītības ministriju un Ārlietu ministriju) un augstskolām un parasti sākas kā valsts mēroga reakcija uz nacionālu ziņojumu, kurš apstiprina nepieciešamību veikt darbības šajā jomā. Zviedrijā 2001. gada februārī Valsts dibināta komisija nāca klajā ar priekšlikumu piecu gadu darbības plānam ("Zviedrijas labā iespēja"), kurš tika uzverts kā steidzami realizējams. Somijā ministrija 2000. gada rudenī nodibināja darba grupu Somijas augstākās izglītības mārketinga stratēģijas izstrādei. Vācijā process aizsākās 1999. gada beigās ar ziņojumu, kuru kopīgi pieņēma federālā un atsevišķo zemju valdības un kurā ir uzsvēta nepieciešamība palielināt Vācijas augstākās izglītības starptautisko konkurētspēju. Gadu vēlāk tā rezultātā sākās plašs federālais mārketinga projekts ar budžetu pāri par miljardu vācu marku, kurš caur DAAD un Rektoru konferenci stimulē Vācijas augstākās izglītības "eksportu". Apvienotajā karalistē premjerministrs 1999. gada jūnijā noteica skaidru mērķi: palielināt Lielbritānijas tirgus daļu līdz 25% no pasaules mobilajiem studentiem. Tagad Britu padome pasaules mērogā veic darbību, lai iedibinātu "EducationUK" kā starptautiski atpazīstamu "preču zīmi", tādējādi atvieglojot britu universitāšu mārketinga pūliņus.

Šī darbība ietver gan tradicionālos pasākumus, tādus kā informācija (brošūras, datu bāzes, studentu gadatirgi), valodu kursi ienākošajiem studentiem (kā ERASMUS apmaiņas studentiem, tā arī visiem pārējiem). Tajā pat laikā tiek realizēta vesela virkne citu darbību, kas demonstrē konkurētspējas pieaugošo lomu augstākās izglītības politikā un tās pārorientāciju. Intensīvi nostiprinās aktīvs mārketinga, kļūstot par esošo augstākās izglītības aģentūru, kā piem., Britu padome, DAAD, NUFFIC, u.c. aizvien nozīmīgāku uzdevumu. Francija nesen ir izveidojusi mārketinga institūciju (Edufrance) un Šveice gatavojas tādu veidot. Daudzos gadījumos šīs aģentūras cenšas panākt, lai esošās studiju programmas tiktu pārveidotas un jaunās programmas tiktu izveidotas tā, lai tās labāk atbilstu starptautisko studentu vajadzībām. Virknē valstu (piem., Nīderlande, Zviedrija, Vācija un Ungārija) universitātes veido jaunu starptautiski orientētu programmu paaudzi, galvenokārt pēcdiploma ciklā un ar pasniegšanu angļu valodā - vai nu īpaši ārvalstu studentu vajadzībām, vai arī jauktai vietējo un ārvalstu studentu auditorijai. Šķiet, ka Eiropas mērogā arvien vairāk tiek apjausts tas, ka Eiropa varētu piedāvāt pasaules tirgum unikālas programmas, ko kopīgi izstrādātu un realizētu vairāku valstu augstskolas. Dažas valstis veido atbalsta centrus tieši *mērķa valstīs* (piem. Nīderlande, Vācija, Lielbritānija šādos centrus jau ir izveidojusi visā pasaulē).

Vīzu politikā tagad ir vērojama dziļa un ļoti aizkavējusies pārvērtība.

Pēc vismaz desmit gadus ilgušas postošas vīzu politikas attiecībā pret ārzemju studentiem, interniem, un mācībspēkiem/ pētrniekiem, virkne valstu tagad maina savu pieeju. Apvienotā karaliste, Īrija un Malta ir vienīgās valstis, kuras atsaucas uz sen iedibinātu politiku, kuras ietvaros imigrācijas procedūras šajā jomā tiek veidotas cik vien iespējams lietotājam draudzīgākas. Citas valstis, šķiet, ir atklājušas nepieciešamību veikt radikālas pārmaiņas (Francija, Vācija, Nīderlande). Vairākas no tām tagad ievieš lietotājam draudzīgākas procedūras (Vācija, Francija), iespējas studentiem strādāt daļslodzē, atgriesties mājās vasaras periodā vai vest līdzīgu savu ģimeni (Austrija, Zviedrija, Nīderlande, Vācija, Flandrija). Dažas valstis tagad konstatē, ka ir nepieciešams uzlabot ar izglītību nesaistītus pakalpojumus ārzemju studentiem, kas attiecas, piemēram, uz apmešanos (Itālijā, Austrijā, Zviedrijā un Francijā) vai "individuālu sociālu un akadēmisku konsultēšanu" (Vācijā). Dažas valstis rekomendē arī augstskolām pieeju ārzemju diplomu atzīšanai (piem. Zviedrija vai Vācijas "Master Plus" shēma, kas izveidota ar mērķi palīdzēt ārvalstu bakalaura grāda īpašniekiem atrast ceļu Vācijas augstākajā izglītībā).

Interesanti konstatēt, ka ļoti nedaudzas valstis uzskata bezmaksas izglītību par galveno pievilcības faktoru (izņemumi šinī ziņā ir Čehija attiecībā uz slovaku studentiem un Beļģija), un tajā pat laikā neliels ir arī to valstu skaits (Apvienotā karaliste, Nīderlande, zināmā mērā arī Malta, Latvija un Ungārija), kuras atzīmē finansiālos cēloņus kā nozīmīgu motivāciju ārzemju studentu piesaistei un starptautiskam mārketingam. Pretējais piemērs tam ir nesenais atkārtais apstiprinājums bezmaksas studiju politikai arī attiecībā uz ārzemju studentiem Zviedrijā (visā pilnībā), Vācijā (studijām līdz pirmā grāda iegūšanai), kā arī tas, ka virkne valstu ir paziņojušas par saviem nolūkiem piešķirt papildus grantus ienākošajiem studentiem, piem. Vācija, Apvienotā karaliste, Austrija, Zviedrija un Nīderlande. No šiem novērojumiem jāizdara secinājums, ka vairumā gadījumu pūliņus Eiropas augstākās izglītības pievilcības un starptautiskā konkurētspējas paaugstināšanas virzienā izraisa nevis finansiāli, bet gan cita tipa cēloņi, kā, piemēram, kultūras ietekme, nacionālās izglītības sistēmas internacionalizācija, darba tirgus un zinātnes politikas vajadzības, augstākā izglītības sektora nodrošināšana ar jaunu talantu pieplūdi u.c.

Vēl viens būtisks novērojums ir tāds, ka visās valstīs iedibinātā sistēma uzsver pašas augstskolas atbildību par savu pievilcīgumu ārvalstu studentgribētāju acīs un par darbību to piesaistei. Tajā pat laikā virknē nacionālo plānu atspoguļojas vēlme sniegt augstskolām stimulu un atbalstu. Apvienotajā karalistē nacionālā projekta galvenais mērķis ir attīstīt "uzņēmējdarbības prasmes" augstskolās. Vācija un Zviedrija sniedz zināmu atbalstu mārketinga darbību uzsākšanai.

Flandrija sniedz savām universitātēm finansiālu atbalstu ne-ES studentu izglītībai līdz 2% apjomam no kopējā studentu skaita. Šķiet, ka dažās valstīs (piem. Malta, Latvija, Islande) pastāv cita veida finansiāli stimuli.

Virkne valstu ir veikušas pasākumus savu grādu starptautiskas akceptēšanas²³ veicināšanai, galvenokārt tas tiek veikts, izmantojot tradicionālos instrumentus (piem. divpusējie līgumi, informācijas izplatīšana caur NARIC tīklu vai attiecīgās valsts izglītības ministriju). Vairākas valstis savu diplomu labāku starptautisku akceptēšanu uzskata par 1997. gada Lisabonas konvencijas izstrādes un parakstīšanas galveno iemeslu un vienlaikus par tās būtiskāko rezultātu. Virkne valstu palielina atbalstu savu augstskolu absolventiem ārvalstniekiem, kuriem ir nepieciešams, lai to iegūtais grāds tiktu atzīts un akceptēts to mītnes valstī (piem. caur Diploma pielikuma izsniegšanu vai citos konkrētos veidos). Citas valstis veicinot savu diplomu labākas starptautisku akceptēšanu, vairāk balstās uz strukturālām reformām, piem., pāreju uz ECTS kredītpunktiem vai atzīmēm Itālijā, Igaunijā), bakalaura/ maģistra struktūras ieviešanu (Vācijā, Austrijā, Itālijā), uzticamas kvalitātes nodrošināšanas/ akreditācijas sistēmas ieviešanu vai esošās nostiprināšanu (Nīderlande, Šveice, Rumānija). Visiepriecinošākais pavērsiens tomēr ir tas, ka arvien vairāk Eiropas valstu un universitāšu šķiet, ir sapratušas, ka to piešķirtie grādi un diplomi ārējā pasaulē nebūt netiek automātiski atzīti pienācīgajā līmenī un ka šajā virzienā ir nepieciešama saskaņota darbība (sākot jau ar aptverošu un dziļu esošās situācijas izpēti).

VIRZĪBA UZ IZPROTAMĀM²⁴ GRĀDU SISTĒMĀM

Šinī sadaļā ir apskatītas nesen veiktās pārmaiņas un reformas, kuras ietekmē augstākās izglītības sistēmu vispārējo arhitektūru no piedāvāto grādu un kvalifikāciju izprotamības un salīdzināmības viedokļa.

Jaunas kvalifikāciju shēmas

Apvienotajā kartalistē nesen ir pieņemtas divas visaptverošas kvalifikāciju shēmas - viena Anglijai, velsai un ziemeļīrijai (2000. gada novembrī) un otra Skotijai (2001. gada janvārī). Pamatā šīs jaunās shēmas ir atbilde uz Dīringa un Garrika 1997. gada ziņojumos rekomendāciju palielināt iekļējo caurspīdīgumu, taču Boloņas deklarācija ietekmēja ieviešanas vēlākās stadijas, kā arī deva jaunu ierosmi skaidri definēt līmeņus, precīzraksturot kvalifikācijas un radīt saskanīgu nomenklatūru. Abas kvalifikāciju shēmas ir balstītas uz rezultātiem, dažos aspektos tās

²³ autori lieto "akceptēšana", nevis "atzīšana", lai pasvītrotu grādu un diplomu reālo starptautisko izmantojamību, nevis tikai to formālu atzīšanu attiecīgās iestādēs - A.R.

²⁴ autori lietoto Sorbonnas deklarācijas žargona terminu "readable"

atšķiras (Skotija liek lielāku akcentu uz kredītpunktiem un uz savu tradicionālo sistēmu ar *Bachelor* un *Bachelor Honours* grādiem), taču tās savietojas *Honours* grādu līmenī un tām ir identiska grādu struktūra pēcdipoma līmenī.

Īrijā, kur augstākajā izglītībā pastāv binārā²⁵ sistēma un kur ir augsta prioritāte mūžizglītībai, 1999. gada jūlija Likums par Kvalifikācijām noteica jauna nacionālas kvalifikāciju sistēmas veidošanu, kas šobrīd jau darbojas. Tā aptver visas kvalifikācijas, atskaitot universitāšu piešķirtās, taču ar ēdējām tā ir cieši koordinēta.

Šajās trijās kvalifikāciju sistēmās izmantotās definīcijas un pieeja, tajā skaitā arī šo sistēmu virzība uz visu pastāvošo pretrunu un nekonekvenču likvidēšanu kvalifikāciju nomenklatūrā, neapšaubāmi dos savu ieguldījumu vieglāk izprotamas kvalifikāciju sistēmas veidošanā Eiropas mērogā. Neviena cita valsts Eiropas mērogā nav izveidojusi līdzīgu visaptverošu kvalifikāciju sistēmu, taču cita veida pasākumi ir veikti arī citur.

Somija, Bulgārija un Malta ir centušās racionalizēt un ievirzīt savas kvalifikāciju sistēmas. Francijā *Mastaire* kā univertātēm un *Grandes Ecoles* kopīga maģistra līmeņa grāda ieviešana 1999. gadā ir pirmais solis šajā virzienā, kurš tiek sperts valstī ar īpaši komplicētu grādu sistēmu. Lietuva mēģināja saskaņot savu nacionālo grādu sistēmu ar UNESCO ISCED klasifikāciju. Vairākas citas Austrumeiropas valstis sakārto savus specializāciju jomu sarakstus, lai turētos līdzī savām augstākās izglītības reformām (piem. Slovēnija, Bulgārija).

Lielāka augstākās izglītības sistēmu integrācija

Ir apstiprinājies, ka notiek kustība virzienā uz vairāk integrētām augstākās izglītības sistēmām (t.i. vairāki dažādu atšķirīgu un viens otru papildinošu augstākās izglītības iestāžu un kvalifikāciju tipi ir organizēti vienotā neantagonistiskā sistēmā). Austrija atzīmēja, ka Boloņas deklarācijas rezultātā ir pieaugusi izpratne par to, ka augstākās izglītības sistēma ir kļuvusi daudzveidīga, un tā sniedzas ārpus universitāšu loka. Čehijā, kur šada virzība likumdošanā bija jau aizsākusies, deklarācija palīdzēja noskaidrot jautājumus. Norvēģijas integrētajā sistēmā (*Network Norway*) abi sektori parasti atzīst viens otra studiju programmas, balstoties uz laika ekvivalenta principu. Arī Zviedrijā pastāv universitātes un koledžas, taču tā savu augstākās izglītības sistēmu redz kā "unitāru" sistēmu. Šo viedokli pieņem gan izglītības joma, gan darba tirgus. Nesenās pārmaiņas vairākās citās valstīs arī apliecina virzību tajā pašā virzienā. Jo īpaši tas saistīts ar vienotu vai simetrisku grādu struktūru veidošanos. Portugālē 1997. gada likums

²⁵ *binārā sistēma* - sistēma ar universitātes un neuniversitātes tipa augstskolām - A.R.

universitātēs un koledžās ieviesa vienotus grādus. Vācijā jaunie bakalaura/ maģistra grādi, kuru ieviešana sākās 1998. gadā, ir vieni un tie paši, neatkarīgi no tā, kāda augstskola (universitāte vai *Fachhochschule*) tos piešķir, un šie grādi pakļaujas vienām un tām pašām akreditācijas procedūrām. Reaģējot uz Boloņas deklarāciju, vairākas valstis ieviesa bakalaura (un dažos gadījumos arī maģistra) grādus savā profesionālajā sektorā, aizvietojot tradicionālos profesionālos diplomus. Kopš 1999. gada profesionālie bakalauri ir ieviesti Dānijā, Maltā, Lietuvā, Slovākijā, Francijā, Slovēnijā un Latvijā, bet Norvēģijas Izglītības ministrijas ziņojumā ierosināts Norvēģijā ieviest vienotu grādu sistēmu profesionālajā un akadēmiskajā izglītībā.

Boloņas deklarācija pilnīgi noteikti ir no jauna rosinājusi diskusiju par "tiltu" veidošanu bināro augstākās izglītības sistēmu apakšsistēmu starpā un dažos gadījumos ir iedibinātas jaunas iespējas. Šo pārmaiņu galvenais mērķis - pilnīgā saskaņā ar mūžizglītības pamatmērķi - ir novērst strupceļa draudus tiem studentiem, kuri nav uzreiz izdarījuši savu pareizo izvēli, kā arī tiem, kuru plāni mainās. Nīderlandē un abās Beļģijas augstākās izglītības sistēmās tiek rosināts veidot nolīgumus par pārejas iespējām neuniversitātes augstskolu un universitāšu starpā.

Beļģijas franču kopiena 1999. gadā pieņēma jaunus likumdošanas aktus, kuru nolūks bija apkopot pārejas iespējas, daļu no tām garantējot, bet citās nosakot skaidri definētus pārejas nosacījumus. Nīderlandē, Vācijā, Ungārijā, Igaunijā, Slovēnijā, un Bulgārijā ir paplašinājušās neuniversitātes augstskolu absolventu iespējas turpināt studijas maģistra grāda ieguvei universitātē. To nosaka vai nu likumdošanas izmaiņas, vai arī gluži vienkārši izmaiņas uzņemšanas praksē.

Francijas jaunais profesionālais *licence* grāds tiek veidots galvenokārt divgadīgo profesionālo programmu, tādu kā BTS un IUT absolventiem.

Visās tajās valstīs, kurās neuniversitātes tipa augstākā izglītība ir ieviesta nesen, jaunā likumdošana ietver "tiltus" uz studiju turpināšanu universitātēs, piemēram Apvienotajā karalistē ("foundation degrees" var pārvērst bakalaura grādos ne vairāk kā 4 trimestru tālāku studiju rezultātā), Maltā, Itālijā un Lietuvā. Ir vērojams, ka vietumis tomēr pastāv ievērojamas atšķirības starp likumdošanā noteiktajām pārejas iespējām un faktisko stāvokli. Čehija, Somija un it īpaši Grieķija atzīmē, ka tajās šādas pārejas joprojām ir ļoti reta parādība.

Plašs atbalsts Diploma pielikumam

Boloņas deklarācija aicina uz diploma pielikuma izmantošanu, tā acīmredzami veicinājusi diploma pielikuma ātru izplatīšanos. Vairums valstu saredz Boloņas deklarāciju un Diploma pielikumu kā viens otru papildinošus un uzskata, ka katrs solis

ieviešot vienu no tiem veicina arī otra pilnīgāku ieviešanu.

Pārskats par Diploma pielikuma ieviešanā jau veiktajiem vai plānotajiem pasākumiem parāda, ka tas tiek uzskatīts par vienu no svarīgākajiem instrumentiem vieglāk izprotamu un salīdzināmāku grādu sistēmu veidošanā. Pasākumi, kurus plāno valdības, kā arī augstākās izglītības organizācijas un pašas augstskolas, liecina, ka jau vistuvākajā nākotnē Diploma pielikums tiks izmantots ļoti plaši.

ES līmenī 1998. gadā tika iedarbināts projekts Diploma pielikuma veicināšanai un tā izplatīšanai, līdz 2001. gada martam Diploma pielikuma ieviešanas veicinātāji ir realizējuši veselu virkni dažādu informācijas pasākumu ES un EEA valstīs, bieži vien ciešā sadarbībā ar attiecīgu valstu pārvaldes institūcijām, tādējādi vienojoties kopīgos pūliņos, lai nodrošinātu plašu izpratni un informētību par Diploma pielikumu.

Projekta rezultātā ir izveidota gatava veidne DP aizpildīšanai²⁶, kura ir pieejama augstskolām (ES un EEA valstīs) kopš 2001. gada aprīļa. Projekts balstījās uz Diploma pielikuma galīgo versiju, kuru kopīgi izstrādāja Eiropas padomes, Eiropas komisijas un UNESCO-CEPES veidota darba grupa.

Virknē valstu Diploma pielikuma izmantošana jau ir obligāta vai ir paredzēts, ka tā būs obligāta (piem. Dānijā, Itālijā, Latvijā, Rumānijā, Slovēnijā, un Šveices *Fachhochschulen* sektorā). Dažās sistēmās jau agrāk bija obligāta vispārīgā nacionāli veidota diploma pielikuma izmantošana un tagad notiek pāreja uz Eiropas versiju (kā tas ir, piemēram, Ungārijā un Flandrijā). Virkne valstu paredz, ka 2002. vai 2003. gadā Diploma pielikuma izsniegšana kļūs par pierastu praksi arī bez tā oficiālas obligātas ieviešanas, bet gan pēc pašu augstskolu iniciatīvas vai arī kā atbilde uz ministrijas vai Rektoru padomes (vai vienlaicīgi abu) "rekomendāciju". Tā to uzskata, piem. visas Ziemeļvalstis, Beļģijas franču kopiena (tikai universitāšu sektors), Igaunija, Malta, Lihtenšteina, Islande un Vācija. Čehijā augstskolām jāizsniedz studentiem Diploma pielikums pēc pieprasījuma, līdzīgi tas nākotnē paredzēts Slovākijā. Virknē valstu Diploma pielikums joprojām tiek izmēģināts, taču ir paredzama tā vispārēja ieviešana (Spānija, Francija, Portugāle, Polija un Austrija). Beļģijas franču kopienā (*Hautes Ecoles*), Apvienotajā karalistē, Lietuvā un Bulgārijā tiek apsvērta iespēja ieviest diploma pielikumu.

Vairākās valstīs jau tiek izmantotas (Ungārija, Somija, Vācija, Čehija, Itālija), vai arī tiek gatavotas (Zviedrija un Igaunija) nacionālās Diploma pielikuma veidnes²⁷. Diploma pielikuma

²⁶ Tā ir izveidota ES un EEA valstīm un šo valstu valodas, pagaidām nav piešķirti līdzekļi veidņu sagatavošanai asociēto valstu vajadzībām - A.R.

²⁷ Latvijā ir sagatavotas Rektoru Padomes "rekomendācijas Diploma pielikuma aizpildīšanai", kas arī ir "veidne" Latvijai - A.R.

angliskā versija tiks izsniegta vai nu visiem studentiem, vai arī pēc studenta pieprasījuma (Slovēnija). Lai palielinātu Diploma pielikuma lomu absolventu nodarbināmības veicinātāja lomu, Itālija plāno Diploma pielikumā papildus ietvert darba devējus interesējošu informāciju. Lihtenšteina savos diploma pielikumos izmantos ECTS kredītpunktus un atzīmes. Virknē valstu Diploma pielikuma ieviešanas metodika un ieviešanas ātrums universitātēs un koledžās/neuniversitātes augstskolās var atšķirties. Par iemeslu tam var būt vai nu atšķirīga politika (kā Beļģijas franču kopienā), vai atšķirīga autonomijas pakāpe (kā Šveicē), vai arī dažādi strukturētas datu bāzes (Norvēģijā). Visbeidzot, ir jāatzīmē, ka Diploma pielikumam ir izšķiroša nozīme tajās valstīs, kurās paralēli pastāv vecā un jaunā grādu struktūra, kā, piem. pārejas posmā Itālijā un Vācijā, kur jaunie un vecie grādi var tikt piešķirti pat vienas un tās pašas augstskolas ietvaros un, iespējams, tas var tā turpināties vēl vairākus gadus.

VIRZĪBA UZ SASKANĪGĀKĀM GRĀDU STRUKTŪRĀM

Virzība uz saskanīgākām grādu struktūrām ir bijusi tā procesa visredzamākā daļa, kuram līdz 2010. gadam jānoved pie vienotas Eiropas augstākās izglītības telpas izveides pabeigšanas.

Ilgstošu pirmo grādu pakāpeniska nomaiņa ar studijām, kas ir sakārtotas pirmsdiploma un pēcdiploma²⁸ posmos, kopš deklarācijas parakstīšanas notiek ar aizvien pieaugošu ātrumu. Šinī sadaļā ir apskatītas galvenās notiekošās vai gatavojamās reformas un no notiekošo pārmaiņu analīzes veikti daži būtiskākie starpposma secinājumi.

Neatslābstošas reformas virzienā uz bakalaura/ maģistra struktūru

Šinī sadaļā ir mēģināts parādīt galvenos ceļus, kādos notiek reformu process virzienā uz bakalaura/ maģistra struktūras ieviešanu un nostiprināšanu.

Bakalaura/ maģistra struktūras ir tradicionālas Lielbritānijai, Īrijai un Maltai un tās ir stingri iedibinātas arī Islandē, Zviedrijā, Norvēģijā un Dānijā²⁹. Ziemeļvalstīs vērojams lielāks vai mazāks skaits ilgstošu vienslāņa "profesionālo" grādu, kas saglabājušies no vecās sistēmas, piem. medicīnā, jurisprudencē, teoloģijā, vai tehniskajās zinātnēs. Šajās valstīs Boloņas deklarācijas iespaidā turpinās bakalaura/ maģistra struktūras konsolidācija. Norvēģijā Izglītības ministrijas ziņojumā ir ierosināta vienota grādu struktūra gan universitātēm, gan koledžām, tā paredz 3 vai 3.5 gadu bakalaura grādus un 2 vai 1,5 gadu maģistra grādus. Šo priekšlikumu atbalstīja *Network*

*Norway Council*³⁰, tādēļ tiek gatavots jauns likums. Zviedrija apsver sava "pirmsdiploma *magister*" grāda likteni, jo to nav vienkārši saskaņot ar Boloņas shēmu. Dānija ievieš profesionālos bakalaurus koledžu sektorā un *Bachelors in Life Science* kā starppakāpi ceļā uz medicīnas grādiem, turklāt tā aktivizē darbību, lai bakalaura grādu iedibinātu kā normālo sākuma līmeni plašākā karjeru spektrā.

Visās trijās Baltijas valstīs bakalaura/ maģistra struktūra tika ieviesta dažus gadus pēc neatkarības atgūšanas un tā līdz šim brīdim jau ir universitātēs pilnībā izplatījusies, atskaitot ilgas vienslāņa programmas atsevišķās "profesionālās" priekšmetu jomās, (galvenokārt medicīnas disciplīnās un vēl dažās, kā, piemēram, atkarībā no valsts jurisprudencē, agronomijā, inženierzinātnēs, arhitektūrā). Jaunā sistēma turpina nostiprināties, tajā skaitā caur tās paplašināšanos uz koledžu/ neuniversitātes augstskolu sektoru. Latvijā likumdošana tika izmainīta 2000. gadā un no 2002. gada veidosies jaunā grādu sistēma, kura akadēmiskajām un profesionālajām studijām universitātēs būs simetriska, profesionālajiem bakalaura/ maģistra grādiem pakāpeniski nomainot vecās 3 līdz 6 gadus ilgstošo programmu rezultātā iegūstamo s profesionālos diplomus. Pārejas perioda laikā abas kvalifikāciju sistēmas darbosies paralēli. Līdzīgas pārmaiņas ir plānotas Igaunijā, kur tiek plānots 3 gadu bakalaurs gan koledžās, gan universitātēs. Lietuvā no 2001. gada septembra stāties spēkā jaunais likums, ar kuru tiek ieviesta binārā sistēma.

Vācijā un Itālijā 1998.-1999. gadā aizsāktās reformas Sorbonnas un Boloņas deklarāciju iezīmētajā virzienā tagad ir sasniegušas pilnu jaudu un to realizācija notiek strauji. Vācijā gan federālajā, gan atsevišķo zemju līmenī pieņemtā likumdošana paredz brīvprātīgu bakalaura un maģistra programmu veidošanu (vai nu paralēli tradicionālajām garajām programmām, vai tās aizstājot). Likumdošana vienlaikus pieprasa arī, lai jaunās programmas būtu balstītas uz moduļiem un ECTS kredītpunktiem, kā arī to, ka šīm programmām jāiziet akreditācija, kuras realizācijai ir izveidota jauna neatkarīga akreditācijas sistēma. Jau ir radītas vairāk nekā 600 bakalaura un maģistra programmas, kas piedāvā visdažādākos profilus, aptverot visas studiju jomas, atskaitot medicīnu un teoloģiju un kura tiek realizētas ievērojamā skaitā dažādu universitāšu un *Fachhochschulen*. Procesam ir stiprs atbalsts no ministrijas, Rektoru Konferences un DAAD puses un tas joprojām pieņemas spēkā. Jaunu programmu veidošana notiek ātri un tajās uzņemto studentu skaits 2000/2001. akadēmiskajā gadā pieauga par 40%. Divas universitātes (Bohumas

²⁸ *undergraduate and postgraduate*

²⁹ Minētajās valstīs gan līdz šim netika izmantoti bakalaura un maģistra nosaukumi – A.R..

³⁰ Norvēģijas universitātes un neuniversitātes apakšsistēmu rektoru padomju apvienojums, kuram ir dotas tādas tiesības, kādas Latvijā ir Rektoru padomei un Augstākās izglītības padomei kopā - A.R.

un Greifsvaldes) ir nolēmušās pilnībā atteikties no vecās sistēmas un piedāvāt tikai bakalaura un maģistra grādus. Rektoru konference prognozē, ka jaunā struktūra attīstīsies tālāk un pakāpeniski aptvers visu valsti. Tajā pat laikā Vācija ir pieņēmusi un pašlaik realizē intensīvu savas augstākās izglītības mārketinga programmu pasaulē.

Otra valsts, kur tiek visaptveroši realizēta plaša reformu programma, ir Itālija. Saskaņā ar jauno likumdošanu, kura tika pieņemta 1999. galvenokārt gada beigās, jaunas grādu struktūras ieviešana ir obligāta visās universitātēs un visās akadēmiskajās disciplīnās ne vēlāk kā sākot ar 2001.-2002. mācību gadu (daļa universitāšu to brīvprātīgi ieviesa jau iepriekšējā mācību gadā). Jaunais 3 gadu *Laurea* (180 ECTS kredītpunkti) un 5 gadu *Laurea Specialistica* (kopumā 300 ECTS kredītpunkti) aizstās "vecu" vienpakāpes *Laurea*, kurš pēc īsa pārejas perioda vairs netiks piešķirts. Visās programmās tiks izmantota nacionāla uz ECTS balstīta kredītpunktu sistēma. Pārejot uz jauno sistēmu, programmas pilnībā jāpārstrādā saziņā ar reģionālajiem un profesionālajiem partneriem. Visiem programmu galvenajiem komponentiem jāatbilst minimālajām prasībām (transversālās prasmes³¹, ieskaitot vismaz vienu svešvalodu, prasmes konkrētajā jomā, brīvās izvēles kursus, noslēguma darbu³²). Lai garantētu programmu plašumu un elastīgumu un izvairītos no pārmērīgas tradicionālo lekciju stundzes slodzes. Šīs prasības ir fiksētas katrai no "priekšmetu jomām" (42 pirmajam grādam, 104 otrajam). Sistēma paredz kvalitātes vērtēšanu, bet neprasa formālu periodisku jauno programmu 'akreditēšanu'.

Kopš Boloņas deklarācijas parakstīšanas arī citas valstis ir dažādos veidos pievērsušās jautājumam par grādu struktūrām. Francija izveidoja *Licence professionnelle* (kas prasa 3 gadu studijas) un *Mastaire* (kā kopsaucēju dažādām universitāšu un *Grandes Ecoles* kvalifikācijām, kuras prasa 5 gadu studijas). Universitātes kopā ar profesionālajām aprindām sagatavoja pāri par 600 *Licence professionnelle* programmu priekšlikumu, no kurām 170 tika akceptētas uzsākšanai 2000. gada oktobrī. Austrijā nesenās likumdošanas izmaiņās jāva uzsākt bakalaura un maģistra programmas, taču ne paralēli "vecajām" vienpakāpes programmām kā Vācijā. Pēc lēnas uzsākšanas fāzes (tikai 2 bakalaura programmas 2000.-2001. mācību gadā, programmu veidošanas process, šķiet, ir sācis uzņemt tempu: 2001-2002. mācību gadā tiek piedāvātas 6 jaunas programmas un vēl

³¹ *transversālās prasmes* citkārt sauktas par *pamatprasmēm*, - vispārējas prasmes, kuras tiek iegūtas augstskolas studijās - parasti tām pieskaita piem. komunikācijas spējas, spējas patstāvīgi veikt darbu, analizēt sava darba rezultātus, strādāt grupā, vadīt citu darbu, spējas patstāvīgi apgūt papildus nepieciešamās zināšanas, svešvalodu prasmes un datorprasmes - A.R.

³² *dissertation*

vismaz 8 tiek gatavotas. Pagaidām vēl nav izveidota akreditācijas aģentūra šo programmu akreditēšanai. Flandrijā universitātes un Rektoru konference gatavo pārmaiņas šajā pašā virzienā, veidojot 3 gadu bakalaura un galvenokārt 1,5 gadu maģistra grādus, kuri balstīsies uz akreditāciju. Šveicē dažas universitātes pašas neatkarīgi pāriet uz divslāņu struktūru (konkrēti piem. Sant Gallenas universitāte, kur ar 2001. gadu sākas 3 gadu bakalaura un 1 vai 2 gadu maģistra programmas), divslāņu struktūras pakāpeniska ieviešana tiek plānota arī citviet, veicot atbilstošu koordinēšanas darbu nacionālajā līmenī, lai izvairītos no pārmērīgām atšķirībām jauno grādu veidošanā. Šim nolūkam Nacionālā universitāšu Padome ir ieguvusi tiesības dot saistošus norādījumus, ir paredzēta arī akreditācijas sistēmas izveide un pāreja uz kredītpunktu sistēmu.

Abas Lihtenšteinas augstākās mācību iestādes ir pārgājušas uz ECTS kredītpunktos balstītu bakalaura- maģistra sistēmu.

Vairākās valstīs, kurās bakalaura grādi tika ieviesti pagājušajā desmitgadē, Boloņas deklarācija ir devusi jaunu impulsu bakalaura grādu kā patstāvīgu augstākās izglītības kvalifikāciju³³ nostiprināšanai. Nīderlandē iespēja piešķirt bakalaura tipa *kandidaats* grādu pastāvēja jau sen, taču tā reti tika izmantota. Jaunais likums, kurš pašlaik tiek gatavots, izmainīs sistēmu, ļaujot plaši ieviest 3 gadu bakalaura un 1-2- gadu maģistra grādus ar jaunu akreditācijas sistēmu kā obligātu priekšnosacījumu. Absolventi varēs izvēlēties starp Nīderlandes kvalifikāciju nosaukumiem un starptautiski pazīstamākajiem bakalaura un maģistra grādiem; jaunajai grādu sistēmai tiks pieskaņota arī augstākās izglītības finansēšanas sistēma. Augstskolas jau tagad strādā pie savu studiju plānu izmaiņām un tūlīt pēc likuma stāšanās spēkā 2002./2003. mācību gadā tiek sagaidīta strauja jaunās sistēmas ieviešana. Čehijā un Slovākijā universitātēm 1990. gadā tika pavērta iespēja ieviest bakalaura un maģistra grādus, taču tā netika pārāk plaši izmantota. Čehijā ap 75% studentu joprojām studē garajās vienpakāpes programmās un tikai apmēram 17% bakalaura programmās. Tiek apsvērta iespēja pieņemt papildus likumdošanu, kas ļautu iedibināt bakalaura grādus kā patstāvīgākus grādus, standartizēt to ilgumu un skaidrāk noteikt, ka bakalaura grāds ir priekšnoteikums maģistratūras studijām. Arī Slovākijā situācija ir līdzīga – 1990. gada likuma ietvaros tika radīts tikai niecīgs skaits bakalaura programmu, šī valsts tagad jaunas reformas ietvaros gatavo dziļas pārmaiņas, kuru mērķis ir iedibināt trīs skaidri definētus līmeņus: (bakalaura, maģistra un doktora). Šajā struktūrā plaši bāzēts un elastīgs bakalaura kalpos par kvalifikāciju, kas paver iespējas darba tirgū un

³³ t.i. bakalaura kā grāda ar savām funkcijām akadēmiskajā un profesionālajā jomā nostiprināšanai, neatstājot to tikai kā starppakāpi ceļā uz maģistru – A.R.

vienlaikus būs priekšnoteikums tālākām studijām (izņemot visai ierobežotu skaitu studiju jomu, kā piem. medicīnu). Somijā bakalaura grāds tika likvidēts 1980. gadā un ieviests no jauna 1995. gadā, galvenokārt kā starppakāpe ceļā uz maģistra līmeņa grādiem. Valdības attīstības plāns 1999.-2004. gadam ietver priekšlikumus pārveidot Somijas sistēmu atbilstoši Boloņas deklarācijai. Bulgārijā labojumi 1995. gada Augstākās izglītības likumā grādu struktūru izmainīja un vienkāršoja, kā arī deva bakalauram jaunu definīciju, kura to tuvina Boloņas deklarācijai. Polija plāno savai jau pastāvošajai divslāņu struktūrai (bakalauri/maģistrs) trešo līmeni, pateicoties doktorantūras integrācijai augstskolā (līdz šim doktorantūras studijas netika uzskatītas par augstākās izglītības sastāvdaļu). Portugāle savu labāko ceļu pašreizējās četrlīmeņu struktūras saskaņošanā ar Boloņas deklarāciju saskata koordinācijā starp universitātēm un *politecnicos* un pārejā uz pārstrādātu grādu sistēmu. Tā plāno izmantot pakāpenisku pieeju pa studiju jomām, iespējams, sākot ar inženierzinātnēm.

Ungārijā un Rumānijā 1990. gadu sākumā jaunie likumi radīja pirmsdiploma "koledžas" universitāšu sastāvā – paralēli Ungārijā jau pastāvošajām profesionālo studiju koledžām ārpus universitātēm. Tur, kur tādas pastāv, šīs „universitāšu” koledžas galvenokārt piedāvā "profesionālo" izglītību līdz bakalaura līmenim, kamēr pašas universitātes turpina realizēt nošķirtas vienlīmeņa studijas, kuru rezultātā tieši iegūst maģistra grādu. Šajās sistēmās tādā bakalauri un maģistri formāli pastāv, taču tie nav viens otram secīgi kā Boloņas deklarācijā, lai gan tas tomēr rada zināmas iespējas veidot "tiltus" starp koledžas bakalauru un universitātes maģistru, tādējādi padarot elastīgāku sistēmu kopumā. Līdzīgs modelis pastāv Spānijā, kur universitātes piedāvā gan īsās, gan garās programmas un katrs no veidiem ir ar atšķirīgu orientāciju un līmeni, tādēļ tiek gatavota 1983. gada Augstākās izglītības likuma vispārēja pārskatīšana Boloņas deklarācijas norādītajā virzienā, kā arī citas pārmaiņas.

Dažās Centrālās un Austrumeiropas valstīs atrodam divslāņu sistēmas, kuras sastāv no ilgām "pirmsdiploma" studijām (4-5 gadu garumā jomās, kas nav medicīna), kuru rezultātā tiek iegūts galvenais grāds (vai nu tas tiek, vai netiek saukts par bakalauru); un (parasti 2 gadu) "pēcdiploma" studijas, kuras ved pie dažāda veida specializācijas vai "maģistra" grādiem. Doktora studijas prasa vēl papildus 2-4 gadu studijas un dažkārt ir strukturētas 2 pakāpēs (doktora grāds un otrais doktora grāds vai "habilitācija"). Formāli šādu sistēmu varētu uzskatīt par atbilstošu Boloņas deklarācijai, jo tā it kā būtu "divslāņu", taču lielais studiju ilgums un arī sarežģītumi šādā sistēmā izprast kas ir "pirmsdiploma", kas – "diploma" un kas – "pēcdiploma" studijas, rada ievērojamas problēmas, kuriem nāksies meklēt risinājumus.

JAUNI BAKALaura GRĀDI: 3 LĪDZ 4 GADI, DAUDZVEIDĪGI PROFILI

Ne mazāk par 180, ne vairāk par 240 ECTS kredītpunktiem

Pašlaik realizējamās reformas apstiprina būtisku iezīmi, kura bija manāma jau 1999. gadā Boloņas konferences sagatavošanas gaitā. Visas reformas vēlreiz apstiprina pamatprincipu, ka bakalaura grāda ieguve Eiropā prasa ne mazāk par trim un ne vairāk par četriem gadiem, jeb, drīzāk, ne mazāk par 180 un ne vairāk par 240 ECTS kredītpunktiem. Šis robežas ir skaidri noteiktas likumdošanā piem. Vācijā, Čehijā, Polijā, Somijā, Ungārijā, Islandē un Latvijā. Īrijā tradicionāli pastāv 4 gadu bakalaura grāds. Dānijā, Islandē, Zviedrijā un Norvēģijā lielākā daļa bakalaura (jeb *kandidat*) grādu prasa 3 gadus. Apvienotajā karalistē (izņemot Skotiju) tipiskais Bachelor (Honours) programmas ilgums pilnlaika studentiem ir 3 gadi, taču virkne sendviča tipa programmu var prasīt 4 gadu ekvivalentu, turklāt pastāv arī zināms skaits četrgadīgu programmu, kuras tiek kvalificētas kā "pirmsdiploma", kaut gan piešķirtais grāds saucas "Masters" (šā tipa grādi pastāv arī Zviedrijā un Francijā). Šķiet, ka Portugāle apsver iespēju vismaz ierobežotā disciplīnu skaitā ieviest 4 gadu pirmos grādus. Skotijā un Maltā ir divu līmeņu pirmie grādi: "parastais" Bachelor grāds pēc 3 gadiem un padziļinātais Bachelor jeb "Honours" grāds pēc 4 gadiem (Anglijā, Ziemeļīrijā un Velsā šis dalījums ir zaudējis nozīmi).

Galvenais secinājums no visa minētā ir tāds, ka, veidojot savā valstī izprotamu un salīdzināmu sistēmu, ir jāņem vērā, ka pirmo (bakalaura tipa) grādu "normālais" ilgums var zināmās robežās mainīties. Helsinkos 2001. gada februārī notikušais seminārs par pirmsdiploma grādiem nonāca pie secinājuma, ka bakalaura grāda iegūšanai Eiropā būtu jābūt nepieciešamiem ne mazāk par 180 un ne vairāk par 240 ECTS kredītpunktiem.

Ņemot vērā tālāko notikumu gaitu pēc 1999. gada jūnija, joprojām ir spēkā priekšlikums, kurš bija ietverts jau Boloņas konferences sagatavošanas ziņojumā, proti ka četrgadīgas programmas, kuru kvalitāte ir apstiprinājusies, varētu vest uz "padziļinātām"³⁴ pirmsdiploma studiju kvalifikācijām. Divu tipu bakalaura grādu līdzāspastāvēšana Eiropā sagādātu daudz mazāk problēmu, ja jautājumi līdzīgās programmu jomās tiktu risināti vienā un tajā pašā veidā (piemēram, ja visās tehnoloģiskajās fakultātēs/ universitātēs bakalaura grāda ieguve prasītu 4 gadiem atbilstošus kredītpunktus).

³⁴ oriģinālā *advanced*

Skaidri saskatāma tendence virzībai uz 3 gadu bakalauriem

Nesenajās reformās tomēr ir skaidri saskatāma tendence uz 3 gadu bakalaura programmām. Šis aspekts, protams, jāskata kontekstā ar to, ka Eiropā vairums jau pastāvošo šā tipa grādu ir trīsgadīgi. Itālijā jaunais *Laurea*, kurš kļūs vispārējs visā sistēmā, ir iegūstams 3 gados, vai, precīzāk, ar 180 ECTS kredītpunktiem. Vācijā 84 % universitātēs izveidoto bakalaura grādu ir trīsgadīgi, bet *Fachhochschulen* gadījumā to īpatsvars ir 48% un 35% ir 3,5 gadu. Arī franču jaunais grāds *licence professionnelle* prasā 3 gadu studijas.

Igaunija plāno samazināt pašreiz pastāvošo bakalaura programmu studiju ilgumu no 4 uz 3 gadiem. Nīderlande un Flandrija gatavojas ieviest 3 gadu bakalaurus arī universitātēs. Norvēģijā MjØ ziņojumā ir priekšlikums visā sistēmā ieviest 3 + 2 vai 3.5 + 1.5 bakalura-maģistra secību. Bez tam, tajos gadījumos, kur bakalaura grādi ir veidojušies no koledžu/ neuniversitātes tipa augstskolu diplomiem, šie bakalaura grādi ir galvenokārt trīsgadīgi.

Daudzveidīgi bakalaura grādu tipi un profili

Kā jau tas bija sagaidāms, vispārējā tendence pāriet uz secīgām pirmsdiploma un pēcdiploma studijām vienlaikus izraisa arī lielāku daudzveidību jaunveidojamo bakalaura grādu funkcijā un profilā. Boloņas deklarācijas prasība, ka pirmajam grādam ir jābūt "atbilstošam darba tirgum", kura sākumā izraisīja bažas, ka visiem bakalaura grādiem it kā būtu jāklūst tīri profesionāliem un orientētiem uz darba tirgus īstermiņa vajadzībām, tagad tiek interpretēta daudz atvērtākā un pozitīvākā veidā, atzīstot, ka ir vairāki veidi, kuros pirmie grādi var būt "atbilstoši" un ka daudzveidība šinī nozīmē ir ārkārtīgi būtiska Eiropas augstākās izglītības telpas veidošanas procesam. Vairākās valstīs koledžu/ neuniversitātes tipa augstskolu kvalifikācijas³⁵ ir pārveidotas par "profesionālajiem bakalauriem" un tie pastāv paralēli "akadēmiskākiem" vai "zinātniskākiem" bakalaura grādiem, kurus piedāvā universitātes. Tā tas notiek, piemēram, Dānijā un šādi piemēri parāda, ka abu veidu kvalifikācijām ir jābūt "atbilstošām", taču, protams, ne tieši vienā un tajā pašā veidā.

Vairumā gadījumu reformu procesā būtiska ir prasība, lai universitāšu jauno programmu veidošanā pirms programmu apstiprināšanas un to akreditācijas tādā vai citādā veidā būtu iesaistītas profesionālās aprindas. Prasība ir tāda, lai programmu funkcija nebūtu tikai sagatavošana konkrētas, precīzi definētas profesijas veikšanai, bet gan, drīzāk, lai būtu pievērsta uzmanība noteiktām dimensijām ("transversālajām prasmēm"³⁶), kuras ir nepieciešamas praktiski

visām profesionālajām darbībām, kuras absolventam nākotnē būs jāveic. Ir izstrādāti vairāki plaši definēti bakalaura programmu veidošanas modeļi, kā piemēram "Greifsvaldes modelis" Vācijā vai "koledžas" pieeja universitātes ietvaros kā Utrehtā un Māstrihtā Nīderlandē. Reformu procesā skaidri iezīmējas tas, ka bakalaura grādam ir jābūt pašam ar savu profilu un tam ir jābūt zināmā mērā autonomam no konkrētas, iepriekš noteiktas maģistra specializācijas.

Dažās valstīs (konkrēti Somijā, Šveicē, Nīderlandē un Flandrijā) universitātes ir skaidri norādījušas, ka viņu bakalaura grādi jāuztver galvenokārt kā tādi, kas sniedz stingru zinātnisku bāzi tālākām studijām un tāpat kā solis ceļā uz maģistra līmeni. Līdzīgs skatījums neapšaubāmi ir atrodams arī dažu citu valstu universitātēs. Šāda tipa bakalauri, kurš pamatā nav galīgā kvalifikācija, tomēr ir vairāk nekā tikai starpstacija: Leuvenas universitāte redz šo bakalauru kā laika atzīmi, kurā studenti veic savu izvēli tālākām maģistra studijām, bet Šveices Universitāšu Rektoru konference to redz kā stadiju, kurā studenti var izvēlēties un, iespējams, arī mainīt savu tālāko studiju vietu un jomu. Tas rada nepieciešamību veidot tāda veida pirmsdiploma studiju programmas, kuras nebūtu pārāk šauri fokusētas un varētu kalpot par kopēju bāzi dažādām vēlākas specializācijas jomām.

Bakalaura grāda kā platformas un kā izvēli veicinoša instrumenta lomu Eiropas kopējās augstākās izglītības telpas veidošanā nedrīkst novērtēt pārāk zemu, un tā arī nešķiet pretrunā ar Boloņas deklarācijas pamatprincipiem. Vēl vairāk tas attiecas uz tādām binārām vai integrētām augstākās izglītības sistēmām, kurās pietiekams skaits absolventu ar profesionāliem bakalaura grādiem ieplūst darba tirgū no koledžu/ neuniversitātes augstskolu sektora.

Bakalaura grādu kopaina, kura pašlaik veidojas Eiropā, ir daudzveidīga, tā ietver gan vairāk vai mazāk profesionālus vai pat arodorientētus bakalaurus, plaši bāzētus bakalaurus ar duālu funkciju (t.i. tādus, kas vienlaikus nodrošina plašu profesionālo darbību spektrā nepieciešamas prasmes un kalpo par priekšnosacījumu tālākām pēcdiploma studijām izvēlētajā jomā); gan arī zinātniskus vai akadēmiskus bakalaura grādus, kuri dod pamatu tālākām studijām vairākas saistītās specializāciju jomās. Nodrošinot adekvātus "tiltus", atbilstīgu kredītu pānesi un pielāgotus atšķirības kompensējošus kursus starp šiem atšķirīgajiem bakalaura novirzieniem, "izprotamu un salīdzināmu grādu struktūra" Eiropā efektīvi darbosies, taču, iespējams, tā drīzāk atgādinās kopīgu kvalifikāciju tīklu, nekā vienkārši kvalifikāciju kāpnes.

³⁵ un atbilstošās programmas, kuru rezultātā tās tiek iegūtas

³⁶ skat. 29. piezīmi.

PĒCDIPLOMA KVALIFIKĀCIJAS – SASKAŅA ZINĀMĀ MĒRĀ KĻŪST LIELĀKA, TAČU...

Vairākās Eiropas valstīs tiek pievērsta arvien lielāka uzmanība augstākās izglītības pēcdiploma līmenim. Konkurence par studentiem un talantu ir it īpaši pieaugusi maģistra un doktora līmenī.

Galvenās vērojamas tendences ir aizvien pieaugoša maģistra tipa kvalifikāciju daudzveidīgošanās un zināmā mērā arī vispārēji pūliņi šo daudzveidību organizēt, veidojot caurspīdīgu un saskanīgu pēcdiploma izglītības sistēmu.

Arvien daudzveidīgāki maģistra grādi

Bakalaura grādu daudzveidībai pretī stājas tāda pati maģistra grādu un pēcdiploma studiju kvalifikāciju daudzveidība. Secīgums abu līmeņu starpā ir kļuvis par būtisku tēmu diskusijā par izprotamu un salīdzināmu grādu sistēmas veidošanos Eiropā. Maģistra grādi ievērojami atšķiras gan pēc to profila, gan funkcijas: tālāka specializācija, plašākas kompetences, kas veidojas, studējot citā vai blakus jomā, sagatavošanās profesijai, Eiropas programmas, kuras piedāvā vairāku augstskolu konsorcijs, vai arī tādas programmas, kas paredzētas ārzemju studentiem, sagatavošanās doktora studijām u.c. Kā tas jau iepriekš norādīts, daudzveidīgas ir arī attiecības starp pēcdiploma un pirmsdiploma studiju līmeņiem: gandrīz automātiska pāreja, bakalaura fāze kā platforma izvēlei un mobilitātei, vairāk vai mazāk selektīvas atlases procedūras uzņemšanai maģistra studijās (kā, piem. jaunajā Nīderlandes likumā) u.c. Diemžēl, grādu nomenklatūra programmu daudzveidību nepadara izprotamāku. Gluži otrādi, tas pats sugasvārds "Master" (vai tā ekvivalents citās valodās) attiecas gan uz oficiāli atzītām vai akreditētām pēcdiploma studiju programmām, gan uz vienkāršiem izglītības apliecinājumiem (piemēram Spānijā, kur "Masters" nepieder oficiālajai grādu sistēmai³⁷). Virknē valstu pastāv "pēcdiploma" programmas *pēc* ilgām vienpakāpes studiju programmām, kuras jau pašas par sevi prasa kādus 5 gadus, piemēram, tā tas ir Rumānijā un vairākās citās Centrālās un Austrumeiropas valstīs. Vairākās valstīs vēl pirms doktora grāda pastāv divi pēcdiploma studiju līmeņi (piem. Somijā, kur pastāv *licenciat*) vai arī divi līmeņi var rasties nākotnē, piem. Itālijā (dažās jomās, kurās pēc jaunā otrā grāda *Laurea Specialistica* vēl seko studijas maģistra grāda ieguvei) vai Šveicē (gadījumā, ja DEA grāds, kurš pašlaik seko pēc ilgstošā vienpakāpes pirmā grāda, tiks saglabāts kā „pēcmaģistra studiju” grāds jaunajā struktūrā).

Maģistra programmu daudzveidība vēl vairāk pieaug binārajās sistēmās notiekošo pārmaiņu

³⁷ Taču universitātes to piešķir pēc savas iniciatīvas. Šajā gadījumā attiecīgie grādi savās valstīs nav oficiāli atzīti – A.R.

rezultātā. Iespēja koledžām/ neuniversitātes tipa augstskolām piešķirt grādus ir bijis intensīvu diskusiju objekts. Šajās diskusijās dominēja divi galvenie jautājumi: katra augstskolu tipa loma (vairākās valstīs universitātes pretojās neuniversitātes maģistra grādu veidošanai) un frančizētu pēcdiploma programmu veidošana sadarbībā ar ārvalstu universitātēm tajos gadījumos, kad neuniversitātes tipa augstskolām pašām nav dotas tiesības piedāvāt šādas programmas. Līdz šim notikušo diskusiju rezultāti ir visai atšķirīgi. Dānija ir pilnīgi noteikti izslēgusi maģistra grādu veidošanas iespējas ārpus universitātēm. Austrijā *Fachhochschulen* ir dotas tiesības piešķirt *Magister* grādus un inženierzinātņu diplomus, kuri ir raksturīgi tikai viņām un nepieder pie bakalaura/maģistra shēmas³⁸. Somijā neuniversitātes augstskolas (AMK) ir izcīnījušas ierobežotas tiesības no 2002. gada realizēt pēcdiploma studiju programmas 1 līdz 1,5 gadu garumā, taču to rezultātā tiek iegūti diplomu nevis maģistra grādi. Nīderlandē *hogescholen* no 2002. gada likumā atzītas maģistra programmas varēs veidot pie nosacījuma, ka tās netiek veidotas par valsts budžeta līdzekļiem. Lihtenšteinas *Fachhochschule* drīzumā atvērs jaunu maģistra programmu, kuras rezultātā tiks iegūts britu grāds. Vācijā, kur *Fachhochschulen* piešķirtie grādi³⁹ līdz šim ir atšķirīgi no universitāšu piešķirtajiem, jaunās bakalaura/ maģistra struktūras ietvaros radītās programmas pakļaujas vieniem un tiem pašiem kritērijiem, tās ved uz vieniem un tiem pašiem grādiem un tās pārrauga tās pašas akreditācijas aģentūras. Ir piemēri, kuros programmas veido *Fachhochschulen* kopīgi ar universitātēm, taču ārpus universitātēm iegūstamo maģistra grādu skaits joprojām ir neliels. Polijā, Čehijā un Portugālē, kur iespēja neuniversitātes augstskolās piešķirt maģistra grādus pastāv jau vairākus gadus, tas tomēr pagaidām nav visoārēji ieviesies. Nesenās izmaiņas simetrisku grādu struktūru virzienā (kā Norvēģijā vai Latvijā) vēl nav devušas konkrētus rezultātus. Galvenais secinājums no visa teiktā ir tāds, ka spiediens virzienā uz maģistra grādiem koledžās/ neuniversitātes tipa augstskolās ir ievērojams, taču pagaidām pārmaiņas praksē ir nelielas.

Vairumā to bināro⁴⁰ sistēmu, kur universitātēs pašlaik tiek ieviesta bakalaura/maģistra struktūra, universitātes par savu "normālo" noslēguma kvalifikāciju uzskata maģistra [līmeņa] grādu (piem. Šveicē, Flandrijā, Somijā un Nīderlandē). Tas nozīmē, ka šajās valstīs bakalaura grāds gan

³⁸ t.i. Austrijā pastāv gan "vecais" *Magister*, ko pēc vienpakāpes studijām piešķir *Fachhochschulen* un kuram "apakšā" nav bakalaura grāda, gan arī tagad tiek ieviesta Boloņas deklarācijā paredzētā bakalaura-maģistra (*Master*) secība – A.R.

³⁹ Autori diemžēl lieto "grādu" kā sugasvārdu. Vācijas atšķirīgie "grādi" ir *Diplom* (universitātēs) un *Diplom FH*, ko piešķir *Fachhochschulen* – A.R.

⁴⁰ t.i. universitātes/ neuniversitātes – A.R.

kalpo par platformu izvēlei un mobilitātei, tomēr ir sagaidāms, ka vairums studentu, ja ne visi, bez pārraukuma turpinās studijas maģistratūras programmās. Tajā pat laikā, virkne universitāšu (piem. Nīderlandē) atzīmē, ka visu bakalaura grāda īpašnieku uzņemšanai maģistratūras programmās nav jābūt automatiskai, tajā skaitā arī gadījumos, kad, ja nozare ir tuva. Kā jau iepriekš minēts, virknē valstu profesionālo bakalaura grādu īpašniekiem un bakalaura līmeņa diplomu īpašniekiem no koledžu/ neuniversitātes augstskolu sektora ir ievērojami pieaugušas iespējas turpināt studijas maģistratūrā.

Nedaudz vairāk saskaņotības maģistra līmenī

Maģistra līmeņa programmu daudzveidības un nekonsekventas grādu nomenklatūras dēļ vairākas valstis ir veikušas pasākumus šā līmeņa kvalifikāciju struktūras sakārtošanai. Īpaša uzmanība pēcdiploma grādiem ir pievērsta abās Apvienotās karalistes jaunajās kvalifikāciju struktūrās⁴¹, kuras ievieš arī konsekventu nomenklatūru. Pēdējo būtu derīgi ņemt vērā, strādājot pie caurspīdīguma palielināšanas Eiropas Augstākās izglītības telpā. Arī Somija plāno pievērsties savu pēcdiploma līmeņa grādu struktūrai. Francijā *Mastaire*, ko ieviesa 1999. gadā ar nolūku izdalīt piecgadīgos grādus, ir pirmā kvalifikācija visā sistēmā, kura ir kopīga gan universitātēm, gan *Grandes Ecoles*. Konsekventāka nomenklatūra būs jāveido arī katras atsevišķās priekšmetu jomas ietvaros, lai būtu iespējams atšķirt dažādos kvalifikāciju tipus. Eiropas Menedžmenta attīstības fonds⁴² (EFMD) ir pieņēmis priekšlikumu par sadalījumu triju plašu maģistra kategoriju starpā (vispārējs M.Sc. menedžmentā, specializēti maģistra grādi konkrētās jomās, un pieredzē balstīti MBA grādi). Arī citās priekšmetu jomās (piem. Inženierzinātnēs) būtu vēlams līdzīgs iedalījums vispārīgos zinātniskos grādos, grādos ar lielāku profesionālu ievirzi un vairāk specializētos grādos.

Bakalaura/maģistra secībai arvien vairāk izplatoties Eiropas augstākajā izglītībā, parādās arī zināma tendence attiecībā uz maģistra līmeņa grāda ieguvei nepieciešamo kopējo laiku. Virknē valstu vairāk vai mazāk formalizēts standarts pieprasa kopumā 5 gadus dažādās iespējamajās kombinācijās. Itālijā jaunajam grādam *Laurea Specialistica* nepieciešamais studiju kopējums ir 300 ECTS kredītpunkti, no kuriem 180 ir pirmais grāds, (ja vien visi kredīti tiek ieskaitīti). Daļa valstu ir noteikušas minimālo ilgumu 3-4 gadi bakalauram un 1-2 gadi maģistram, bet kopumā ne mazāk par 5 gadiem (piem. Latvija un Igaunija). Arī Somijā gan vienkāpē, gan divpakāpju studijās minimālais ilgums ir 5 gadi, Dažos gadījumos [pašlaik veidojamajās grādu struktūrās] bakalaura un maģistra studiju kopgarums var

izrādīties nedaudz lielāks, nekā noteiktās studiju jomās pašreizējā sistēmā (piemēram, Šveicē).

Visās sistēmās, kurās maģistra studijas ir atdalītas (t.i. tur, kur tās seko pēc pirmsdiploma studiju grāda ieguves), to ilgums nemēdz būt mazāks par 1 gadu. Dažās valstīs tas ir lielāks, piemēram 1.5 gadi dažās studiju jomās Latvijā vai 2 gadi Itālijā. Ir tikai nedaudzi piemēri, kuros maģistra studijas varam atrast Polijā (2,5 gadi) un Čehijā (līdz pat 3 gadiem). Ievērojamā skaitā valstu "normālais" maģistra studiju ilgums ir no 1 līdz 2 gadiem, un tas ir noteikts likumdošanā (piem. Vācijā) vai noteikts pašlaik veidojamie normatīvie akti (piem. Šveicē).

Ir nepieciešams augstskolām Eiropas mērogā vienoties par zināmām minimālajām prasībām maģistra grādiem. Viena no visbūtiskākajām prasībām ir tā, ka tām ir jābūt "pēcdiploma" ne tikai no laika viedokļa, bet arī no orientācijas un satura viedokļa. Īstiem humanitāro vai dabas zinātņu maģistriem minimālajās prasībās būtu iekļaujams maģistra darbs un pēcdiploma līmeņa kredītpunktu skaits, kas atbilst vismaz viena kalendāra gada (nevis tikai akadēmiskā 9-10 mēnešu gada) studiju ekvivalentam, it īpaši tad, ja šīs studijas seko tūlīt pēc 3 gadu bakalaura grāda ieguves. Šādu principu aizstāvēja virkne universitāšu, veidojot savus plānus pārejai uz bakalaura/ maģistra struktūru. Tas būtu nopietni jāņem vērā, lai nodrošinātu Eiropas maģistra grādu kvalitāti, izprotamību un uzticamību.

Vienlaikus ar vispārējo tendenci uz bakalaura/ maģistra struktūru, virkne augstākās izglītības sistēmu ir paturējušas vai plāno paturēt dažas garās programmas (galvenokārt medicīnā), kuru rezultātā iegūst maģistra līmeņa grādu vai diplomu. Bez medicīnas tas vērojams vēl dažās reglamentētajās profesijās tajās, kurām ir savas atsevišķas Eiropas savienības direktīvas par profesionālo atzīšanu, teoloģijā un mazākā mērā arī inženierzinātnēs un jurisprudencē. Vairumā valstu šādas garas vienkāpē programmas pastāv kā izņēmumi no bakalaura-maģistra struktūras, kura visās citās jomās ir vispārēji pieņemta. Dažās valstīs (piem. Šveicē) un dažās disciplīnās (piem. inženierzinātnēs) universitātes ir uzsvērušas nepieciešamību šādi rīkoties. Vācijā tradicionālie "ilgie" grādi īsā termiņā tiek uztverti kā realitāte, taču nav sagaidāms, ka tie varētu saglabāties ilgākā termiņā kā izolēti izņēmumi no galvenās grādu struktūras (atkal – izņemot medicīnu un dažās atsevišķās citās disciplīnās). Vairākās valstīs ir vērojams, ka "izņēmumu" skaits arvien sarūk. Dānija 2000. gadā ir ieviesusi bakalaura starppakāpi medicīnā, atstājot teoloģiju kā vienīgo disciplīnu, kura joprojām nav organizēta bakalaura/ maģistra struktūrā. Latvijas⁴³ jaunajā

⁴¹ Viena Skotijā, otra pārējā Lielbritānijā – A.R.

⁴² European Foundation for Management Development

⁴³ Acīmredzot autori no likuma teksta ar 2000. gada labojumiem izdara secinājumu, ka Latvijā profesionālie

likumā, kā arī Norvēģijas un Somijas plānos ir vērojams, ka ir tendence samazināties to jomu skaitam, kurās ir ilgas vienpakāpes studijas. Itālijas reformā ļoti būtisks punkts ir tas, ka maģistra grādi prasa kopumā 300 ECTS kredītpunktus, taču tiem var piekļūt tikai pēc 180 kredītpunktu bakalaura tipa *Laurea* (universitātēm nav atļauts piedāvāt maģistratūras programmas bez atbilstošām bakalaura programmām). Čehijā ir sagatavots augstākās izglītības likuma labojums, kas padara bakalaura grādu par obligātu uzņemšanai maģistratūras studijās (ar iespējamiem izņēmumiem, kurus jāapstiprina akreditācijas padomei). Šķiet, puslīdz pieņemams secinājums, ko varam izdarīt no šīs analīzes, ir tāds ka ierobežota skaita garu vienslāņa maģistra programmu saglabāšanās nopietni neapdraud kopējo virzību uz saskaņotu divslāņu pirmssdiploma-pēcdiploma kvalifikāciju sistēmu.

Visās disciplīnās pastāv virkne kvalitatīvu bakalaura/ maģistra secībā sakārtotu programmu piemēru, turklāt arvien vairāk tiek atzīts pozitīvais, ko rada pāreja uz šo izkārtojumu (īpaši tas attiecas uz bakalaura grāda kā platformas lomu mobilitātei un izvēlei, vieglākai ārzemju studentu piesaistei un grādu labākai starptautiskai atzīšanai).

Vairāk saskaņošanās doktorantūras līmenī

Vairākas interesantas pārmaiņas norāda virzienā uz lielāku saskaņošanu Eiropā doktora līmenī un tās varētu rosināt tālāku virzību uz Eiropā viscaur atzītiem doktora grādiem.

Pirmā no tām ir tāda, ka jau agrāk aizsākusies kustība uz doktorantūras skolu vai doktorantūras centru veidošanu (pretstatā tradicionālajām doktorantūras programmām) vairākās valstīs, piem. Zviedrijā, Vācijā, Dānijā, Somijā Šveicē, Ungārijā un Francijā ir kļuvusi vēl izteiktāka. Šīs virzības galvenie cēloņi ir nepieciešamība un vēlme sasniegt augstus starptautiskus standartus zinātnē, kā arī aizvien augošā apzināšanās, ka konkurence par talantīgiem studentiem un jauniem, zinātniekiem ir ārkārtīgi liela. Pēdējo daļēji ir izraisījis Boloņas deklarācijas uzsvars uz starptautisko konkurētspēju.

Otrā tendence, kuru varēja atpazīt jau agrāk, bet kuru Boloņas saskaņošanās process ir veicinājis, ir virzība uz vienslāņa Ph.D. tipa doktora grādiem, t.i. uz "augstākā doktora grāda" vai "habilitācijas" kā Latvijas gadījumā (kur "habilitācija" nesen tika pārtraukta) izzūšanu vai Lietuvas gadījumā (kur tā vairs netiek pieprasīta). Citās valstīs, piem. Austrijā, Boloņas deklarācija ir no jauna izraisījusi diskusijas par šo tēmu. Arī šīs pārmaiņas virza procesu uz Ph.D. grādiem, kas balstīti studiju un pētniecības kombinācijā un kuri paver ceļu uz akadēmisku karjeru.

maģistri aizstās 5 gadu profesionālos diplomus universitātēs - A.R.

Trešā tendence attiecas uz doktora studiju kā augstākā līmeņa studiju integrāciju universitātēs, un tā ir vairāk vai mazāk ir tieša atbilde uz Boloņas deklarāciju. Vairākās Centrālās un Austrumeiropas valstīs doktorantūras studijas formāli netika pieskaitītas augstākajai izglītībai, bet tika traktētas tikai kā pētniecības sastāvdaļa zinātņu akadēmiju un zinātnes padomju pārraudzībā. Igaunijas jaunais likums tās ievieto atpakaļ augstskolās kā grādu trešo līmeni, līdzīgi likuma labojumi ir plānoti Polijā un Slovākijā. Arī Itālijā 1999. gada likuma labojumi atcēla centrāli plānoto valsts doktora grādu un to stingrāk integrēja universitātēs. iespēja bakalaura grāda īpašniekiem uzsākt doktorantūras studijas, kura dažās valstīs jau pastāvēja (piem. Apvienotā karaliste, Zviedrija⁴⁴) ir ieviesta arī Slovākijā un Bulgārijā, taču šķiet, ka šajā aspektā nav saskatāma vispārēja kustība ne uz vienu, ne uz otru pusi.

Visbeidzot doktora disertācijas izstrādes kopīga vadība (*co-tutelle de thèse*) piesaista aizvien pieaugošu interesi piem., Itālijā, Francijā, Grieķijā un Slovākijā un no tās varētu izaugt jaunas iniciatīvas "Eiropas" doktoru virzienā.

Visas šīs pārmaiņas neapšaubāmi ir jāskata arī kontekstā ar Eiropas Zinātnes telpas veidošanos paralēli Eiropas Augstākās Izglītības telpai, jo mērķi abos gadījumos ir visai līdzīgi.

KO VARAM MĀCĪTIES NO JAUNAJĀM BAKALaura/ MAģISTRA SRUKTūrĀM?

Balstoties uz iepriekšējās sadaļās sniegto reformu un grādu struktūru apskatu, nākošajās rindkopās tiek piedāvāta virkne atbilstošu novērojumu.

Reformu pamattriestūris: jauni grādi+ kredītpunkti + akreditācija

Līdz šim ieviesto reformu analīze rāda, ka vairumā gadījumu reformas apvieno jaunās bakalaura/ maģistra struktūras ieviešanu (izprotamībai un efektivitātei) ar kredītpunktu sistēmu (elastībai un programmu atjaunināšanai), kā arī ar sistēmas radīšanu jauno programmu kvalitātes apliecināšanai ("akreditāciju").

Dažos gadījumos viens vai vairāki no šiem elementiem jau pastāvēja (piem. kredītpunkti Nīderlandē, akreditācija Latvijā). Dažos gadījumos kāds no elementiem tiek ieviests ar nokavēšanos (piem. Austrijā, kur joprojām, notiek diskusijas par kvalitātes vērtēšanas/ akreditācijas aģentūras izveidi). vairākās valstīs pamattriestūri papildina citi aspekti, kā, piemēram, jaunu pārejas iespēju veidošana starp universitātes un neuniversitātes sektoriem, prasība, ka jaunus grādus jāveido sadarbībā ar ārējiem partneriem (atbilstība) vai

⁴⁴ Zviedrijā bakalaura grāda īpašnieki, kuri uzsāk doktorantūras studijas, doktorantūrā studē daudz ilgāk nekā tie, kas iestājas ar maģistra grādu un kopumā tas kompensē doktorantūras uzsākšanu bez maģistra grāda. Maģistra grāds kā starpstadija doktorantūras studijās piešķirts netiek. – A.R.

prasība visiem studentiem izsniegt Diploma pielikumu (caurskatāmība).

Strukturālas reformas + lielāka autonomija

Interesants ir novērojums, ka vairumā valstu, kurās nesen ir ieviesta uz augšminēto pamattīstūri balstīta reformu programma, šī reformu programma faktiski ir daļa plašākā procesā, kurš ietver vai arī rada lielāku universitāšu autonomiju programmu veidošanā. Itālijā un Austrijā universitāšu plašāka autonomija šobrīd realizējamo augstākās izglītības pārveidojumu shēmā ir viena no politikas pamatlīnijām. Citās valstīs (piem. Vācija) lielāka autonomija programmu veidošanā rodas, atsakoties no valsts mērogā fiksēta grādu satura par labu daudzveidīgākiem profiliem un zināmai konkurences pakāpei to starpā.

Dažādi reformas ceļi

Bakalaura-maģistra secības ieviešana valstīs, kurās tradicionāli pastāvēja garas vienpakāpes programmas, šķiet, norit pa dažādiem ceļiem atkarībā no: pastāvošās augstākās izglītības struktūras (ar stipra koledžu/ neuniversitātes augstskolu sektoru vai bez tā, ar centralizētām vai ar federālām pārvaldes institūcijām), no reformas apjoma (reformējot visas vai gandrīz visas programmas, vai arī bez izmaiņām daudzās garajās vienpakāpes programmās); kā arī atkarībā no paredzētā pārveidojumu plašuma (obligāta pārveide nedaudzu gadu laikā, brīvprātīgas pārmaiņas, nomainot vecās programmas ar jaunajām, vai arī jauno un veco programmu paralēl pastāvēšana).

Varam vērot arī, ka daudzos gadījumos jaunās grādu struktūras ieviešana notiek it kā divās stadijās. Visspirmā tika dota *iespēja* veidot bakalaura grādus, taču bez pietiekama stimula vai vadības. Šī stadija noveda pie ierobežotām pārmaiņām (izveidojās tikai nedaudzas jaunas bakalaura programmas vai arī netika veikta reāla programmu pārstrāde, lai radītu profilu bakalaura grādiem). Vēlāk, galvenokārt kā reakcija uz Boloņas deklarāciju, tika no jauna apliecināta vēlme veikt reformu, bet pati reforma tika padziļināta. Aptuveni šādā veidā norit divstadiju procesi ir vērojami, piem. Čehijā, Slovākijā, kā arī Nīderlandē un Somijā.

Dažas īpašas problēmas

Boloņas deklarācijas ieviešana, šķiet, sastopas īpašām konkrētām problēmām gan atsevišķās valstīs (piem., Grieķija), gan atsevišķās disciplīnās (piem., inženierzinātnes), gan atsevišķos grādu struktūru tipos (piem. tajos, kur tradicionāli pastāv četrgadīgas programmas un atbilstoši grādi, kurus tagad var nākties vai nu saīsināt, vai arī reformētajā grādu struktūrā pārdefinēt kā

padziļinātus bakalaura grādus⁴⁵, vai arī attīstīt tos tālāk līdz maģistra līmenim. Problēmas nāksies pārvarēt arī atsevišķās binārajās sistēmās (kurās aktuāls ir jautājums par bakalaura grādu profilu un par to lomu katrā no augstākās izglītības sistēmas apakšsektoriem).

Interesanti atzīmēt, ka patiesi jaunām programmām (piem. tām, kuras tiek veidotas ar Eiropas dimensiju) un jaunām augstskolām (piem., holandiešu-flāmu Limburgas universitāte vai *Università della Svizzera Italiana*) ir tendence izvēlēties vieglāk starptautiski salīdzināmās bakalaura un maģistra kvalifikācijas. Minētais skaidri norāda, kādu virzienu izvēlas tās programmas un augstskolas, kurām, iespējams, salīdzinot ar citām, ir lielāka brīvība veidot augstāko izglītību atbilstoši nākotnē sagaidāmajam.

SPĒCĪGA VIRZĪBA UZ ECTS SAVIETOJAMĀM KREDĪTPUNKTU SISTĒMĀM

ECTS kā daudzpusīgs instruments

Šā ziņojuma veidošanai savāktā informācija liecina, ka notiek spēcīga virzība uz ECTS savietojamām kredītpunktu sistēmām. Šīs sistēmas kā daudzpusīgs instruments kalpo ne tikai tam, lai atvieglotu atzīšanu un veicinātu mobilitāti, bet arī programmu reformēšanai un universitāšu autonomijas palielināšanai šajā jomā (sal. ar Itālijas reformu procesu vai franču rektoru konferences atbalstu ministra priekšlikumam ieviest ECTS).

Kredītpunktu pārnesei ES programmu ietvaros ECTS izmanto vairums valstu un daudzas augstskolas – ieskaitot tās, kurām pašām ir sava, atšķirīga kredītpunktu sistēma. Vairākās kandidātvalstīs interesi par ECTS rosināja tas, ka visspirmā ECTS tika noteikta prioritāte TEMPUS programmā (piem. Čehija vai Rumānija), pēc tam caur to dalību ERASMUS (piem., Polija vai Malta), bet nesenākā pagātnē ECTS loma, ko nosaka Boloņas deklarācija. Kredītpunktu pārnesei sistēmu jomā Boloņas deklarācija un ES augstākās izglītības programmas, neapšaubāmi, darbojas kā viens otru papildinoši un pastiprinoši faktori. Virknē valstu aizvien pilnīgāka ECTS ieviešana ir veicinājusi arī iekšējo mobilitāti, t.i. mobilitāti vienas un tās pašas valsts augstskolu un augstākās izglītības sektoru starpā.

Šo pēdējo iezīmi piemin vairākas valstis ar federālu izglītības struktūru (Vācija, Spānija, Šveice), bet arī, piem. Slovākija

Plaša ECTS kā vienojoša kopsaucēja ieviešana

Boloņas deklarācijas parakstīšanas laikā kāds ducis valstu jau bija ieviesušas dažāda tipa

⁴⁵ Skat. sadaļu „Virzība uz saskaņīgākām grādu struktūrām” attiecībā uz bakalaura grādu iespējamajiem tipiem – A.R.

kredītpunktu sistēmas. Apvienotajā karalistē abas jaunās, tikko apstiprinātās kvalifikāciju shēmas galvenokārt balstās uz studiju rezultātu apraksta indikatoriem, nevis uz studentu studiju slodzi kā ECTS.

Skotijā tomēr ir saglabāta SCOTCATS kā kopīgas kredītpunktu sistēma loma mūžizglītībai, kamēr pārējiem britu kredītpunktiem turpmāk vajadzēt būt ar mazāku, drīzāk netiešau, nekā tiešau lomu.

Daudzas valstis, kurās jau iepriekš pastāvēja kredītpunktu sistēmas, ir veikušas pasākumus savu kredītpunktu sistēmu saskaņošanai ar ECTS vai ECTS pārņemšanai. Īrijā un Flandrijā kopš 1995. gada augstākajā izglītībā vispārēji ieviestās nacionālās sistēmas atbilst ECTS un to tālākā paplašināšanā nekādas grūtības nav paredzamas. Virkne valstu, kurām ir nacionālas, studiju slodzē balstītas kredītpunktu sistēmas un kuras ir pārbaudījušas savu sistēmu saderību ar ECTS: Norvēģija (ar 20 kredītpunktiem gadā), Islande (30 kredītpunkti gadā) un valstis ap Baltijas jūru, kurās ir praktiski vienāda kredītpunktu sistēma (ar 40 kredītpunktiem gadā - Somijā, Zviedrijā, Igaunijā, Latvijā un Lietuvā), saredz savietojamību ar ECTS, izmantojot vienkāršu pārrēķina koeficientu. Nīderlandes sistēmu, kas balstās uz 42 kredītpunktiem atbilstoši tādām pat nedēļu skaitam studiju gadā, ir nedaudz grūtāk saskaņot ar ECTS, tādēļ tur interese par ECTS ir no atsākusies jauna.

Ir paredzams, ka drīzumā tiks izmainīta spāņu kredītpunktu sistēma, kura balstās uz kontaktstundām un arī kredītpunktu uzkrāšanas⁴⁶ sistēma, kura darbojas Portugāles universitātēs (bet ne *politecnicos*). Spāņu universitātes ir piekritušas pieņemt ECTS sistēmu vismaz kredītu pārnesei nolūkiem un ir paredzams, ka pašlaik sagatavošanā esošais jaunais likums to apstiprinās. Portugāļu universitātes paredz pāreju uz ECTS- bāzētu kredītu uzkrāšanas un pārnesei sistēmu, par kuru interese izrāda arī *politecnicos*. Ungārijā 1998. gada valdības dekrēts par to, ka visām augstskolām līdz 2002. gadam ir jāievieš kredītpunktu sistēma, 2000. gadā tika papildināts ar jaunu dekrētu, kurš paredz nacionālas sistēmas izveidi, kas būs pilnībā savietojama ar ECTS.

Vairākas citas valstis nesen ir ieviešas vai arī gatavojas ieviest nacionālu sistēmu, kura balstās uz ECTS. Tā ir kļuvusi obligāta gan augstākajā izglītībā, gan mūžizglītībā Dānijā un Austrijas universitātēs (no 2002. gada) un mākslas universitātēs (no 2003. gada). ECTS ieviešana turpina notikt Šveicē (neatkarīgi no Boloņas deklarācijas), kā arī Francijā un Beļģijas franču kopienā (kā tieša atbilde uz deklarāciju); tās vispārēja ieviešana visās trijās sistēmās ir paredzēta uz brīvprātīgiem vai uz līguma pamatiem (4 gadu plānos, ko Francijas universitātes ir parakstījušas kopīgi ar ministriju),

⁴⁶ Tikai uzkrāšanas, ne pārnesei sistēma (kā tas, starp citu, ir arī ASV) – A.R.

nevis kā obligāta prasība. Slovēnijā uz ECTS balstītas nacionālas kredītpunktu sistēmas izveidi paredz jaunais augstākās izglītības likums. Itālijā un Vācijā jaunās grādu un kvalifikāciju sistēmas ietvaros veidotajām programmām ir jābūt bāzētām ECTS, lai tās tiktu reģistrētas vai akreditētas. Slovēnijā tas ir obligāti visām jaunām programmām. Itālijā papildus aspekts ir tāds, ka studiju slodzei, uz kuru balstās kredītpunktu ieguve, ir jāsaturs vismaz 50% studenta patstāvīgā darba, lai beidzot varētu atbrīvoties no tradicionālā pārmērīgā auditoriju stundu īpatsvara. Dažas valstis ir pieņēmušas ECTS kā līdzekli, kas apvienos atšķirīgās kredītpunktu sistēmas, kuras darbojas to dažādās augstskolās vai fakultātēs (piem. Malta). Vēl citās valstīs ECTS tiek izmantota ar nolūku savstarpēji saskaņot dažādas atzīmju sistēmas valsts iekšienē (piem. Igaunijā). Vācijā federālo zemju ministrijas (KMK) un rektoru konference (HRK) ir vienojušas par vienotu pārejas skalu starp vācu un ECTS atzīmēm.

Ir būtiski atzīmēt arī, ka **daudzas augstskolas ir ieviešas ECTS pašas pēc savas iniciatīvas** pat tādās valstīs, kurās nepastāv nacionāla vai obligāta kredītpunktu sistēma, vai arī pirms šādas nacionālas sistēmas ieviešanas. Tā tas ir, piemēram, Čehijā, kur ECTS ir ieviešas tehnoloģijas un ekonomikas universitātes, domājot par studenta izvēles iespēju palielināšanu un augstskolu savstarpējās sadarbības veicināšanu. Vācijā HRK ir aicinājusi uz ECTS tālāku ieviešanu, aptverot arī tradicionālās programmas, kurām ECTS ieviešana nav obligāta. Grieķijā, Polijā, Rumānijā un Bulgārijā nacionālas sistēmas ieviešanai pagaidām nav paredzēts un ECTS pastāv galvenokārt tikai, lai nodrošinātu pārnesei iespējas ES programmu ietvaros.

Visbeidzot, jāatzīmē, ka **Boloņas deklarācijai līdz šim ir bijis visai mazs iespaids uz iepriekšējās darba pieredzes ieskaitīšanu** tradicionālo kredītpunktu vietā vai arī uzņemšanai studiju programmās augstākajos posmos. Vai nu šādas iespējas pastāvēja jau agrāk (Lielbritānija, Īrija, Islande, Zviedrija, Beļģijas franču kopiena, Francija un Portugāle), vai arī šo iespēju radīšana vai paplašināšana notika citu ar mūžizglītības politiku saistītu iemeslu dēļ (Norvēģija, Nīderlande un Francija), saistībā ar Eiropas Sociālā fonda nosacījumiem (Austrija), vai saistībā ar jauno SOCRATES programmas GRUNDTVIG sadaļu (piem. Malta). Vienīgais izņēmums varētu būt Itālija, kur iespēja ieskaitīt kredītus par iepriekšēju darbā bāzētu zināšanu apguvi tika ieviesta kā daļa no 1999. gada likumā paredzētās augstākās izglītības struktūru reformas.

Nepieciešamība pēc lielākas ieviešanas procesa koordinācijas

Spēcīgā virzība uz ECTS kā kopēju atskaites sistēmu Eiropas augstākajā izglītībā norāda uz to, ka pastāv liela vienprātība par tās mērķiem un principiem. ECTS kļūstot arvien izplatītākai,

vairākās valstīs vienlaikus ir manāmas bažas par to, ka tās nekoncekventa pielietošana var kavēt vai pat apdraudēt ECTS kā vienota kopsaucēja potenciālu. Ungārijā nacionālas uz ECTS balstītas kredītpunktu sistēmas ieviešana ir veikta vienlaikus ar Nacionālās Kredītpunktu padomes izveidi, kuras pienākums ir uzraudzīt, lai ECTS tipa kredītpunktu sistēmas ieviešana visās augstskolās notiktu koordinētā veidā. Vācijā bažas par iespējamajām nekoncekvencēm reālās darbības līmenī izraisīja to, ka Izglītības ministru konference (KMK) pieņēma nacionālu shēmu ar mērķi nodrošināt ECTS viendabīgāku ieviešanu. Saskaņība nacionālajā līmenī kā viens no pamatizdevumiem ir atzīmēta arī citu valdību un rektoru konferenču izstrādātos ECTS ieviešanas plānos. Spānija un vairākas citas valstis izsaka arī bažas par iespējamām nekoncekvencēm Eiropas līmenī. Lielbritānijā domas par ECTS ieviešanas plāniem kavē apzināšanās, ka ir nepieciešami salīdzināmāki līmeņu raksturojumi⁴⁷. Norvēģijā ECTS ieviešanas jautājumi tiek apspriesti vienlaikus ar jautājumu par saistību starp studiju slodzi un kredītpunktiem dažādās sistēmās. Šveice pasvīturo ieviešanas un praktiskās realizācijas uzsākšanas procesa sarežģītību un aicina kā neatliekamu prioritāti panākt labāku koordināciju Eiropas līmenī. Projekts "izglītības struktūru pieskaņošanās process Eiropā", kuru iniciēja grupa Eiropas universitāšu un ko atbalstīja Eiropas komisija, ir divu gadu izmēģinājuma projekts, kura nolūks cita starpā ir arī – izmantojot ECTS kā uzkrāšanas un pārneses sistēmu, savstarpēji pieskaņot dažādas izglītības struktūras Eiropā, kā arī izveidot profesiju profilus un noteikt vēlamos studiju rezultātus zināšanu, prasmju un kompetenču izteiksmē piecās studiju jomās.

Augstskolu līmenī bažas, ka ECTS atņems augstskolām iespējas veidot progresīvas un saskaņīgas studiju programmas un spiedīs tās atzīt jebkurus kredītpunktus. Šķiet ievērojami samazinājušās. Vienlaikus ar atkārtotu apstiprinājumu, ka universitātes šajos jautājumos ir autonomas, ir parādījusies nepieciešamība pēc caurspīdīgākas kredītu pārneses politikas. Vairākas valstis apzinās, ka tajās pastāv risks, ka citur iegūto kredītu atzīšana var notikt patvaļīgi vai neatbilstoši.

Vadošajam principam, šķiet, vajadzētu būt tādām, ka augstskola, kura saņem studentu, ir tiesības izlemt par kredītu pārnesi, taču to jādara "atbilstoši iepriekš definētiem kritērijiem un procedūrām", kā tas ir noteikts, piemēram, Itālijas reformas likumā vai Beļģijas franču kopienā.

KVALITĀTES NODROŠINĀŠANA UN AKREDITĀCIJA: NEPIECIEŠAMĪBA PĒC LIELĀKAS TUVINĀŠANĀS

Eiropas dimensija kvalitātes vērtēšanā, ko paredz Boloņas deklarācija, ir vitāli svarīgs aspekts paredzētajā viegli izprotamā un salīdzināmā grādu sistēmā, kā arī Eiropas konkurētspējā un pievilcībā pasaules mērogā. Kvalitātes nodrošināšanas Eiropas dimensijas nozīmība ir plaši atzīta un to ļoti uzsver lielais vairums Eiropas valstu, domājot par atzīšanas procedūru atvieglošanu, mobilitātes veicināšanu, uzticības vairošanu un arī par to, lai netiktu pieļauta standartu pazemināšana. Tās attīstība tiek uzverta kā nepieciešams papildinājums pieaugošajai universitāšu autonomijai programmu veidošanas jomā.

Vairāk kvalitātes nodrošināšanas ar Eiropas dimensiju

Nozīmīgākais notikums šajā jomā ir bijusi Eiropas Kvalitātes Nodrošināšanas tīkla (ENQA) izveidošana, kuru 2001. gada martā, pamatojoties uz ES Izglītības Padomes Rekomendāciju par Eiropas sadarbību kvalitātes nodrošināšanā nodibināja Eiropas komisija. Vairums ES/EEA valstu savu dalību ENQA redz kā būtisku sastāvdaļu savā kvalitātes nodrošināšanas politikā, bet citas valstis, aktīvi vēlas piedalīties.

Šķiet, ka tāda vai citāda veida kvalitātes nodrošināšanas mehānismi pastāv visās valstīs, kaut arī tie savā starpā būtiski atšķiras nolūka, fokusējuma un organizācijas ziņā. Dažās valstīs, kurās nav nacionālās kvalitātes nodrošināšanas aģentūras, kā, piemēram, Austrijā, Šveicē, Beļģijas franču kopienā, Vācijā vai Slovēnijā, kvalitātes vērtēšana ir tikai pašu augstskolu iekšēja atbildība. Daudzās valstīs ir noteikts, ka universitātes ir obligāti jābūt savai kvalitātes vērtēšanas sistēmai un par šā procesa organizāciju un tā veicināšanu ir atbildīga valsts līmeņa aģentūra, piem. Portugālē, Spānijā, Vācijā un Islandē.

Tomēr vairumā valstu ir kvalitātes vērtēšanas aģentūras, kuras veic arī ārēja novērtējuma funkcijas. Šīs aģentūras pa lielākai daļai ir radītas vai pārveidotas deviņdesmitajos gados. Daļa no tām darbojas kā vienīgās nacionālās aģentūras unitārās vai integrētās sistēmās (piem. Lielbritānijā, Norvēģijā, Zviedrijā un Rumānijā), vai binārās sistēmās (kā Dānijā un Igaunijā). Ir valstis, kurās ir atsevišķa aģentūra katram binārās sistēmas apakšsektoram, piem. tā tas ir Polijā un Īrijā. Dažās īpašas iezīmes ir vērojamas valstīs ar decentralizētām vai federālām augstākās izglītības struktūrām; piem. Spānijā dažām kopienām kā Andalūzijai vai Katalonijai ir savas atsevišķas kvalitātes vērtēšanas sistēmas un ir arī aģentūra, kura pēc tiem pašiem principiem darbojas nacionālajā līmenī. Vācijā federālā ministrija finansē un Rektoru konference realizē īpašu projektu informācijas un pieredzes apkopošanai un

⁴⁷ Runa ir par to, kā piekārtot kredītpunktiem „līmeni”, t.i. kā noteikt, vai tas ir piem. pirmsdiploma, pēcdiploma vai doktora līmeņa kredītpunkts; utt. – A.R.

apmaiņai federālo zemju starpā. Lielbritānijā ir divas aģentūras – viena Skotijai un otra visai pārējai valstij.

Dažas kvalitātes nodrošināšanas aģentūras ir tikko izveidotas vai pašlaik tiek veidotas. Itālijā 1999. gada reformu likumi pieprasa, lai visas universitātes reorganizētu savu pašnovērtējumu un lai agrākā universitāšu novērtējuma "observatorija" tiktu aizstāta ar jaunu neatkarīgu Nacionālo Kvalitātes nodrošināšanas komiteju, kurai ir tiesības noteikt standartus un sagatavot ziņojumus. Spānijas nacionālā kvalitātes vērtēšanas plāna pirmās fāzes termiņš pagāja 2000. gada beigās un pašlaik nav skaidrs, kādas izmaiņas tiks ieviestas. Īrijā jaunais 1999. gada Likums par kvalifikācijām paralēli esošajai Augstākās izglītības pārvaldei, kura pārrauga universitāšu iekšējās kvalitātes nodrošināšanas procedūras, izveidoja jaunu Nacionālo aģentūru ar divām lēmējinstītūcijām (augstākajai izglītībai un tālākizglītībai). Austrijā, Šveicē un Beļģijas franču kopienā, kā arī Slovākijā ir plāni vaidot savas nacionālās kvalitātes nodrošināšanas aģentūras, kuras tālāk saistīsies ar ENQA. Zināmā mērā plāni pastāv arī Grieķijā, kur kvalitātes nodrošināšana ir guvusi akceptu, taču paredzētās aģentūras loma vēl nav noteikta. Nav ziņu, ka Slovēnijā būtu kādi plāni veidot savu nacionālo aģentūru.

Kamēr Lielbritānijā un Īrijā kvalitātes nodrošināšana pamatā ir bāzēta rezultātos, daudzās citā sistēmās tā joprojām ir balstīta uz ieejas parametriem, tādiem kā pašas programmas un resursi. Vairumā gadījumu kvalitātes nodrošināšanas aģentūras nodarbojas ar programmām, nevis ar augstskolām kopumā. Ir valstis, kurās vērtēšanas process ir organizēts pa programmu jomām, apskatot visas attiecīgās augstskolas, piem. Nīderlandē, Flandrijā, Igaunijā un Lielbritānijā. Šāda veida salīdzinošs vērtējums konkrētās disciplīnu vai profesiju jomās kļūst aizvien nozīmīgāks un izplatītāks.

Akreditācija pieņemams spēkā

Akreditācija, kas ir definēta kā ārējas institūcijas publisks apstiprinājums tam, ka ir nodrošināta zināmu kvalitātes standartu izpilde, Eiropā nav tradicionāla. Daudzas Centrālās un Austrumeiropas valstis akreditācijas aģentūras ievieša pēc politiskajām izmaiņām un augstākās izglītības pārveidošanās reģionā. Šīs aģentūras vairākos aspektos ievērojami atšķiras cita no citas. To statuss un sastāvs liecina par dažādu neatkarības pakāpi no ministrijas, valdības vai parlamenta, kam tās sniedz padomus. Vairumā gadījumu to funkcija ir "akreditēt": jaunās programmas vai augstskolas (fakultātes), it īpaši privātās. Šādā gadījumā akreditācija drīzāk ir atļauja izveidot augstskolu vai programmu, kura tiek dota, balstoties uz noteiktu komponentu iepriekšēju novērtējumu. Lai saglabātu augstākās izglītības sistēmas viendabīgumu un nacionāli noteiktas programmas, šāda veida atļaujas

izsniegšana pastāv arī citās valstīs, piem. Francijā, Spānijā un Itālijā. Plašākā un izplatītākā izpratnē ar akreditāciju saprot ciklisku programmas (dažos gadījumos visas augstskolas) kvalitātes apstiprināšanas procesu (piem. ik pa 5 vai 6 gadiem), un šis process vairāk ir balstīts rezultātos, nevis ieejas parametros. Dažās valstīs (piem., Ungārijā) šāda akreditācijas misija ir stingri iedibināta un citās tā kļūst aizvien nozīmīgāka.

Kvalitātes nodrošināšanas un akreditācijas savstarpējās attiecības dažādās valstīs ir atšķirīgas. Lielbritānijā un Īrijā akreditāciju faktiski realizē nevis atsevišķa specializēta institūcija, bet gan tā pati kvalitātes nodrošināšanas aģentūra, šajā gadījumā iedibinātais standartos balstītais un publiski izteiktais vērtējums par programmas kvalitāti tiek uzskatīts par pirmo soli kvalitātes nodrošināšanas procesā.

Tāpat tas ir valstīs, kurās "akreditācijas aģentūra" vienlaikus ir atbildīga gan par kvalitātes ārējo novērtējumu, gan par akreditāciju, piem. Ungārijā, Latvijā, Igaunijā un Zviedrijā. Citās valstīs, kā, piemēram, Dānijā, Somijā un Lietuvā, kvalitātes vērtēšanas aģentūrām nav akreditācijas funkcijas (kaut arī tām var būt liela loma kvalitātes vērtēšanā un tās nodrošināšanā augstskolu līmenī, kā tas ir piem. Čehijā un Slovākijā). Pastāv arī tādi piemēri, kur akreditācijas aģentūra ir atbildīga tikai par noteiktām disciplīnām (kā skolotāju izglītība Portugālē vai inženierzinātnes Francijā), vai par noteikta tipa augstskolām: Austrijā ir divas atsevišķas akreditācijas aģentūras – viena atbild par *Fachhochschulen*, otra par privātām universitātēm, taču pagaidām par valsts universitātēm neatbild neviena. Polijā jaunā augstākās izglītības likuma projektā paredzēts apvienot līdz šim atdalītās universitāšu un neuniversitātes augstskolu akreditācijas institūcijas.

Kopš Boloņas deklarācijas pieņemšanas vairākas valstis ir veikušas darbības akreditācijas ieviešanai augstākās izglītības sistēmā. Vācijā, Nīderlandē un Flandrijā programmu akreditācija ir tieši saistīta ar jauno bakalaura/ maģistra reformu un tās mērķis ir garantēt jauno grādu kvalitāti, atpazīstamību un uzticamību. Vācijā nacionālā akreditācijas padome, kas tika izveidota 1999. gadā, tiešā veidā neakreditē programmas (izņemot īpašus gadījumus); taču tā piešķir augstākās izglītības sabiedrības veidotām reģionālām vai priekšmetu jomām paredzētām akreditācijas aģentūrām tiesības akreditēt jaunās programmas un ļauj tām izmantot nacionālās padomes kvalitātes atribūtiķu. Šī decentralizētā netiešā akreditācijas struktūra, kuru reizēm dēvē arī par "meta-akreditāciju", ir interesants akreditācijas organizācijas veids, kurš apvieno nacionāla mēroga kvalitātes apliecinājumu ar vienotu procedūru un elastīgiem standartiem, kurus administrē pati augstākā izglītība. Šādā veidā turklāt tiek respektēta disciplīnu un sistēmu daudzveidība. Nīderlandē akreditācijas sistēmai

jāsāk darboties 2002. gadā būtiskai sastāvdaļai reformā, ar kuras palīdzību tiek ieviesti bakalaura un maģistra grādi. Akreditācijas sistēma tiks veidota, balstoties uz esošo kvalitātes nodrošināšanas sistēmu un tā tiks ieviesta, izmantojot vienu aģentūru ar divām lēmējinstītūcijām – profesionālām un zinātniskām programmām. Šeit interesanti atzīmēt, ka robežlīnija starp programmām netiek vilkta pēc programmas formālas piederības noteikta tipa iestādei (universitātei vai *hogeschool*), bet gan atbilstoši tās saturam un orientācijai. Akreditācijas aģentūra tiek veidota arī Flandrijā un starp Flandrijas un Nīderlandes aģentūrām ir paredzama cieša sadarbība.

Šveice veido vienotu aģentūru kvalitātes nodrošināšanai un akreditācijas procesam, akreditācijas procedūra un tās aģentūra ir iecerētas arī Norvēģijā (atbilstoši Izglītības ministrijas ziņojumam) un Austrijā. Vairums šo projektu tiek realizēti Boloņas deklarācijas iespaidā.

Pagaidām ierobežotā, taču augošā tendence Eiropas augstskolām meklēt akreditāciju viņpus okeānam, šķiet, pagaidām tiek lielā mērā ignorēta. Valstu ziņojumos minētie šāda veida gadījumi ir tikai neliela daļa no tā skaita, par kuru esamību ir zināms. Galvenokārt tie attiecas uz programmām inženierzinātņu, veterinārijas un biznesa studiju jomās, kuras ir akreditējušas ASV profesionālās institūcijas. Tam faktam, ka ārzemēs iegūta akreditācija nerada nevienā no attiecīgajām valstīm nekādas tiešas juridiskas sekas, nevajadzētu aizēnot galveno jautājumu – par cēloņiem, kuru dēļ Eiropas universitātes meklē starptautisku apliecināšanos un uzticamības pierādījumus ārzemēs. Interesanti arī atzīmēt, ka vienīgais patiesais “Eiropas” akreditācijas gadījums - EQUIS shēma, kuru realizē Eiropas menedžmenta attīstības Fonds (EFMD), piesaista plašu interesi kā Eiropā, tā universitātēs ārpus Eiropas. Šis fakts norāda, ka labākais veids, kā apmierināt Eiropas universitāšu vajadzību meklēt ārzemju kvalitātes apliecinājumus, varētu būt šādu apliecinājumu radīšana Eiropas līmenī.

Eiropas augstākās izglītības izprotamības un caurspīdīguma veicināšana

Iepriekšējās sadaļās izklāstītais parāda Eiropas tendenci pievērst lielāku vērību kvalitātes vērtēšanai un tās nodrošināšanai, gan ar īpašu akreditācijas aģentūru palīdzību, gan bez tām. ENQA izveide vieš cerību, ka šie notikumi patiesi palīdzēs radīt lielāku izprotamību un caurspīdīgumu. Tomēr pastāv risks, ka Eiropa gan virzās ārā no kvalifikāciju džungļiem, bet iekšā kvalitātes nodrošināšanas procedūru, standartu un aģentūru džungļos.

Pirmais progressa priekšnosacījums būtu terminoloģijas neskaidrību sakārtošana. Vārds “akreditācija” tiek lietots, gan lai apzīmētu administratīvu procesu atļaujas iegūšanai izveidot

jaunu augstskolu vai programmu, gan lai apzīmētu periodisku kvalitātes nodrošināšanas procesu. To lieto pat attiecībā uz kredītu pārnesi, piem runājot par iepriekšējās izglītības „akreditāciju”⁴⁸.

Instrumenti un modeļi jau eksistē. ENQA attīstībai ir iespējas apliecināt tās izšķirošo lomu progresā visā kvalitātes nodrošināšanas un “akreditācijas” sfērā. Šķiet, ka pastāv vienprātīgs uzskats, ka Eiropai nevajag plānot vienotu kvalitātes nodrošināšanas aģentūru, kas censtos ieviest vienotu kritēriju komplektu. Rangu tabulu sastādīšana un procedūru vienādošana nav ne vajadzīga, ne vēlama.

Vācijā paredzētā decentralizētā pieeja varētu dot iedvesmu kvalitātes nodrošināšanas arhitektūras tālākai veidošanai Eiropā, respektējot sistēmu un priekšmetu jomu atšķirības un nepārslogojot universitātes. Iespējams ceļš, kā veidot Eiropas augstākās izglītības telpas nākotni varētu būt veidot Eiropas “platformas” vai “informācijas biržas” radīšana, kura balstītos gan uz kritērijiem, kas jāsasniedz nacionālajām kvalitātes nodrošināšanas/ akreditācijas aģentūrām, gan uz to, ka šīs aģentūras savstarpēji atzīst cita citas secinājumus. Tas uzlabotu kvalitāti un caurspīdīgumu (un caur to arī mobilitāti Eiropā), kā arī izprotamību un savstarpēju akceptu (un caur to arī pievilcīgumu pasaules mērogā).

Deklarācijas iespāids uz valstīm, kuras to nav parakstījušas

Šinī sadaļā ir apskatīta situācija un tendences (tajās jomās, uz kurām attiecas Boloņas deklarācija) sešās Eiropas valstīs, kuras nav parakstījušas deklarāciju⁴⁹: Albānija, Bosnija-Hercegovina, Horvātija, Kipra, bijusī Dienvidslāvijas republika Maķedonija un Dienvidslāvijas Federatīvā Republika ar savām trim izglītības sistēmām (Serbijas, Melnkalnes un Kosovas).

Šinī ziņojumā nav apskatīts Boloņas deklarācijas iespāids citos ģeogrāfiskos reģionos, kaut arī ir zināms, ka tā ir izraisījusi nopietnu interesi gan Turcijā, gan arī Krievijā un citās NVS valstīs. Notiekošās pārmaiņas, kurām ir lielas iespējas padarīt Eiropu par saprotamāku partneri un pievilcīgāku iespējamo studiju vai zinātniskās darbības vietu, ir piesaistījušas arī Āzijas un Klusā

⁴⁸ Iepriekšējās izglītības akreditācija – accreditation of prior learning (APL) – attiecībā uz mūžizglītību lietots termins, kas apzīmē zināma skaita kredītpunktu piešķiršanu par iepriekš (parasti neformālā ceļā vai darbavietā) apgūtām zināšanām vai prasmēm – A.R.

⁴⁹ Jāatzīmē, ka šīs valstis dažādu iemeslu dēļ nebija uzicinātas uz 1999. gada konferenci Boloņā, kur deklarācija tika parakstīta. Kaut arī tas nekad nav ticis minēts oficiāli, faktiski uz Boloņas konferenci bija uzaicināta ļoti konkrēta valstu grupa – ES/EEA valstis un kandidātvalstis. EEA valsts Lihtenšteina Boloņas konferencē nepiedalījās tehnisku iemeslu dēļ, tagad tā ir pievienojusies deklarācijai. – A.R.

okeāna reģiona, bet jo īpaši Latīņamerikas universitāšu uzmanību.

Situācija sešās iepriekš minētajās valstīs ir izklāstīta šā ziņojuma III daļā tabulās un valstu anotācijās. Tālākajās rindkopās ir iezīmētas dažās nozīmīgākās tendences, kas ir vērojams šajās sešās valstīs kuras ietekmē augstākās izglītības saskaņošanās procesu.

Kipra un Boloņas deklarācija

Kipra vairākos aspektos ir atšķirīga no pārējām piecām valstīm. Tā ir vienīgā no minētajām valstīm, kura piedalās SOCRATES programmā un pārmaiņas, kuras ir nepieciešamas šajā sakarībā, vienlaikus virza arī uz Boloņas deklarācijas principu ieviešanu. Kredītpunktu sistēma (30 kredītpunktu gadā) ir viegli savietojama ar ECTS sistēmu, arī grādu struktūra (kurā četrgadīgais grāds ir tas, ar kuru absolventi galvenokārt ieiet darba tirgū) jau ir lielā mērā atbilstoši Boloņas deklarācijai. Ir veiktas vairākas pārmaiņas labākas savietojamības virzienā. Tiek nostiprināts koledžu sektors.

Pastāv problēmas ar transnacionālo izglītību šajā jomā un tiek gatavota likumdošana. 2000. gadā ir izveidota jauna akreditācijas aģentūra privātām augstskolām, ir arī paredzams, ka tuvākajā nākotnē tiks vispārēji izmantots Diploma pielikums.

Boloņas deklarācija: atskaites sistēma ilgtermiņa reformām un saskaņotai darbībai Dienvidaustrumu Eiropā.

Piecām kontinentālās Dienvidaustrumu Eiropas valstīm, kuras šajā pētījumā tika apsekotas, ir savas līdzīgās iezīmes un ir arī savas īpašas grūtības, kuras tām nāksies pārvarēt.

Visās piecās valstīs grādu struktūra šķietami ir divslāņu, taču pirmā grāda programmas tajās ir ilgas, monodisciplināras un ārkārtīgi strukturētas, tādēļ šie grādi nav viegli samērojami ar tiem bakalaura grādu veidiem, kādus ierosina Boloņas deklarācija. Kredītpunktu sistēmas nepastāv un studentu izvēles iespējas ir visai ierobežotas.

Četrās no minētajām valstīm, kuras atrādās bijušās Dienvidslāvijas sastāvā, joprojām ir saskatāmas kopīgas iezīmes. Būtiskākā no tām ir universitāšu sadrumstalotība pilnībā neatkarīgās fakultātēs un institūtos, kā rezultātā augstskolas kopējās stratēģijas veidošana un multidisciplināru programmu izstrāde kļūst par ārkārtīgi interesantu uzdevumu (šādu sistēmu ir izdevies likvidēt tikai Slovēnijā un Tuzlā, bet Kosovā tās likvidāciju paredz Starptautiskās Administrācijas sagatavotais jaunais likums). Otra raksturīga iezīme ir pēcvidusskolas neuniversitātes tipa augstākās izglītības iztrūkums tādu iedibināja tikai Horvātijā 1996. gadā). Vēl viena atšķirība ar Albāniju ir tāda, ka TEMPUS programma varēja iesākties tikai ievērojami vēlāk. Horvātijā un DFR tā joprojām atrodas iespēju izpētes un uzsākšanas fāzē.

Visbeidzot, Bosnijā – Hercegovinā augstākā izglītība saduras ar ļoti īpašām pārvaldes un koordinācijas problēmām. Deitonas mierizlīguma rezultātā izglītība *Republika Srpska*⁵⁰ un katrā no desmit pārējiem Federācijas kantoniem pakļaujas savai atšķirīgai likumdošanai. Mēģinājumi koordinēt izglītību kantonu starpā parasti saskaras ar spēcīgu politisku pretestību, turklāt abu veidojumu starpā nav arī nekādas sadarbības. Nacionālajā līmenī pilnīgi iztrūkstot kompetentajām institūcijām valsts tūlīt tūlīt grasās kļūt par dalībnieci nozīmīgās Eiropas konvencijās, turklāt joprojām tajā nav arī nacionālās Rektoru konferences. Universitātes turpina pastāvēt neatkarīgu fakultāšu gandrīz nesaistītas asociācijas veidā. Izņēmums šajā ziņā ir Tuzla, kur ir izdevies pieņemt tādu likumdošanas aktus, kuri nosaka, ka universitāte ir vienota. Tajā pat laikā jāatzīmē, ka 2000. gada jūnijā kā pirmo nacionāla mēroga veidojumu, kas ietver gan Federāciju, gan *Republika Srpska* izdevās nodibināt Augstākās izglītības koordinācijas padomi (HECB). HECB locekļu vidū un arī pašās augstskolās ir liela interese par Boloņas deklarāciju. Šī interese atspoguļojas, piemēram, faktā, ka 2001. gada martā tika nodibināta HECB darba grupa, kas pēta Bosnijas – Hercegovinas augstākās izglītības savietojamību ar Boloņas deklarāciju.

Par spīti dažādām grūtībām, visā reģionā ir gan no augstskolu, gan nacionālo institūciju puses vērojama vienlīdz spēcīga interese par Boloņas deklarāciju. Pateicoties vairākiem nozīmīgiem informācijas pasākumiem, ir ievērojami augusi informētība par Deklarācijas eksistenci un tās nozīmi, kaut arī tās dziļākais saturs joprojām ir zināms visai maz. Gan valsts institūcijās, gan universitātēs Boloņas deklarācija galvenokārt tiek uztverta kā atskaites sistēma ilgtermiņa reformām. Šāda pašā veidā to izmanto arī ārvalstu sadarbības partneri, kas sadarbojas ar valdībām un universitātēm, lai veicinātu augstākās izglītības reformu un saskaņošanās procesu.

Tā Boloņas process nostiprina pamatus Eiropas organizāciju programmām, strukturālu pārmaiņu veikšanai un arī reformām, ko iedvesmojusi, piem., Eiropas Padomes Likumdošanas reformu programma (LRP), Stabilitātes pakts, Grācas process, Lisabonas konvencija, PHARE daudzvalstu projekts augstākajā izglītībā un TEMPUS programma. Šī reformu darbība no savas puses bagātina Boloņas deklarācijas lomu un tās lietderīgumu.

Soļi Boloņas deklarācijas iezīmētajā virzienā

Piecās apskatāmajās valstīs Boloņas deklarācija tiek uztverta kā atbalsts pašu valstu nacionālajām prioritātēm mobilitātes, programmu reformu un Eiropas savietojamības jomās. Tajā pat laikā visas šīs valstis izsaka bažas par iespējamo smadzeņu noplūdi un signalizē, ka to spiedīgākā

⁵⁰ Bosnijas serbu republika – A.R.

nepieciešamība ir sadarbība un apmaiņa ar Eiropas partneriem, taču ne plaša mēroga studentu mobilitāte kā tāda.

Liela loma ir likumdošanas izmaiņu prioritātei, kas ir citu reformu pamats un to priekšnosacījums. Jauni augstākās izglītības likumi nesen ir pieņemti Albānijā un Bijušajā Dienvidslāvijas republikā Maķedonijā. Boloņas deklarācijai ir būtiska loma kā atskaites punktam plānotajās likumdošanas izmaiņās Horvātijā (tur tiek plānots labot vai aizvietot 1996. gada likumu), kā arī Serbijā un Melnkalnē. Kosovas starptautiskā administrācija ir sagatavojusi jaunu likumu, kurši visā pilnībā atbilst Boloņas deklarācijai.

Bijušās Dienvidslāvijas valstīs likumdošanas pārmaiņu procesā ievērojama loma ir jautājumam par fakultāšu statusu. No visu iesaistīto starptautisko organizāciju puses ir bijis saskanīgs ieteikums šo statusu mainīt, taču neraugoties uz to visos likumos, kas pieņemti Bosnijā – Hercegovinā (izņemot Tuzlu), Horvātijā piedāvātajā jaunā likuma projektā un Bijušās Dienvidslāvijas republikas Maķedonijas 2000. gada jaunajā likumā vērojama pieturēšanās pie neatkarīgo fakultāšu tradīcijas. Kā jau iepriekš minēts, nesen nodibinātā Augstākās izglītības Koordinācijas padome ir sagatavojusi vadlīnijas augstākās izglītības stratēģijai, kurās tā rekomendē Boloņas deklarāciju kā kopīgu likumdošanas un reformu principu komplektu.

Nepieciešamība veikt dziļu programmu reformu visumā ir atzīta, taču faktiskā darbība līdz šim ir bijusi visai ierobežota. Izšķirošo pāreju uz multidisciplinārām programmām universitātēs būs grūti realizēt, jo tās vājina neatkarīgas un sadarboties nepieradušas fakultātes.

Atsevišķi multidisciplināru programmu piemēri tomēr pastāv, piem. jaunās maģistra programmas Sarajevas un Melnkalnes universitātēs, kā arī Modernizētās Akadēmiskās Izglītības Tīkls (AAEN)⁵¹ Serbijā. Bosnijā-Hercegovinā pēc Deitonas miera līguma virkne programmu tika pārstrādātas un tika radītas arī nedaudzas 3 gadu B.Sc. programmas. Tā kā TEMPUS atbalsts ir atkarīgs no visu programmas realizācijā iesaistīto fakultāšu līdzdalības, progress programmu izstrādē dažādās disciplīnās var būt atšķirīgs. Bijušās Dienvidslāvijas republikas Maķedonijas jaunā 200. gada likuma galvenais mērķis ir

veicināt elastīgāku salīdzināmāku programmu veidošanos. Albānijas pašreizējais likums nosaka, ka universitātes tipa programmas statusam ir obligāti, lai programma ilgtu vismaz 4 gadus. Ja tiktu veidotas īsākas bakalaura programmas, tās saskaņā ar likumu tiktu pazeminātas statusā, vai arī būtu jāmaina likums. Likumprojekts, kuru Kosovai izstrādāja Starptautiskā Administrācija, paredz 3-5-8 shēmai atbilstošu grādu struktūru.

ECTS kredītpunktu ieviešana ir paredzēta vai plānota visās šajās valstīs un tā tiek uzverta kā plaša mēroga pārmaiņa, kas ietver dziļu programmu pārstrādi. Horvātijā saskaņā ar rektoru padomes lēmumu ECTS ieviešana sākās ar 1999. gadu un to jau izmanto 11 fakultātes. Darba grupu veidošana, eksperimenti un ECTS iekļaušana likumdošanā liecina, ka nākamajos 3 līdz 5 gados šī sistēma plaši ieviesīsies. Tas pats attiecas uz Diploma pielikumu, kura sakarībā arī ir gan plāni, gan darba grupas, gan atsevišķi izmēģinājuma eksperimenti.

Arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta arī kvalitātes nodrošināšanai; sākot ar pašnovērtēšanu, kā piem., Bosnijā – Hercegovinā (kur kvalitātes nodrošināšanas vai akreditācijas aģentūra ir iedomājama tikai nacionālajā līmenī) un Melnkalnes universitātē. Akreditācijas aģentūras tika izveidotas 1996. gadā Horvātijā, 1999. gadā Albānijā, (sadarbībā ar Ungārijas akreditācijas padomi un ar TEMPUS atbalstu) un 2000. gadā bijušajā Dienvidslāvijas republikā Maķedonijā, arī jaunveidojamā Serbijas augstākās izglītības likuma ietvaros ir paredzēts veidot šādu aģentūru.

ENIC tīklā līdzdarbojošs diplomatzīšanas centrs jau pastāv Albānijā, Horvātijā, bijušajā Dienvidslāvijas republikā Maķedonijā un Bosnijā-Hercegovinā tāds tiek veidots vai tiek veikti sagatavošanas darbi.

Tas, cik sekmīgi Boloņas deklarācijas ieviešana notiks Albānijā, Horvātijā, Maķedonijā un Dienvidslāvijas Federatīvajā republikā, būs atkarīgs no panākumiem visos minētajos virzienos. Reformu veikšanu ļoti veicinātu tas, ja tiktu izmainīts augstskolu statuss.

Reformas atbalstošo grupu darbību vecinātu Boloņas deklarācijas principu atkārtota apliecināšana, bet Deklarāciju parakstījušajās valstīs - apstiprinājums apņēmībai tos ieviest.

⁵¹ Šeit jāpievērš uzmanība vārdu spēlei: AAEN līdz pārmaiņām Dienvidslāvijā nozīmēja „**Alternative Academic Educational Network**” - tā bija progresīvo mācībspēku un zinātnieku veidota Miloševića partejiski kontrolētajai augstākās izglītības sistēmai alternatīva struktūra, kura cīnījās par to, lai Dienvidslāvijas augstākā izglītība ietu kopsolī ar pārējo Eiropu. Pēc pārmaiņām Dienvidslāvijā vārds *Alternative* organizācijas nosaukumā ir nomainīts ar *Advanced*. Tagad šī struktūra ir kļuvusi par Serbijas augstākās izglītības oficiālo koordinētāju (starp citu, tās priekšsēdētāja Prof. Srbijanka Turajlić 2001. gadā kļuva par Serbijas Izglītības ministra vietnieci augstākajā izglītībā) – A.R.

GALVENĀS IZMANTOTĀS LITERATŪRAS NORĀDES

Šis ziņojums galvenokārt balstās uz anketām, kuras 2000. gada oktobrī - novembrī aizpildīja gan valstis, gan atsevišķas starptautiskā organizācijas, kuras ir iesaistījušas Eiropas Augstākās izglītības telpas veidošanas procesā. Tas balstās arī uz vairuma parakstītājvalstu 2000. gada vasarā iesniegtajiem "valstu ziņojumiem", kā arī uz daudzu tematisko semināru rezultātiem, kuri tika organizēti pēc starptautiskās Boloņas procesa darba grupas iniciatīvas.

Tika izmantoti arī virkne citu dokumentu. Būtiskākie no tiem ir šādi.

Two decades of reform in higher education in Europe: 1980 onwards, Eurydice Studies, Eurydice European Unit, Brussels, 2000.

www.eurydice.org

Ten years after and looking ahead: a review of the transformation of higher education in Central and Eastern Europe, Studies on higher education, CEPES/UNESCO, Bucharest, 2000.

Back on its feet: modularised BA and MA programmes at the Faculty of philosophy (humanities and arts), University of Greifswald, Germany, 2001 (German version "Vom Kopf auf die Füße", 1999).

Het college: naar nieuwe vormen van intellectuele gemeenschap, University of Maastricht, June 2000.

ENIC/NARIC Network, Recognition issues in the Bologna Declaration, 2001.

Action Plan for Mobility adopted by the Ministers of Education of the EU on 9 November 2000.

Internationalisation and quality assurance: towards worldwide accreditation?, International Association of University Presidents (IAUP), July 1999 (by Dirk Van Damme).

Bachelors and masters degrees in.... (Engineering education and other areas), series published in "Dokumentationen & Materialien" by DAAD and HRK, Bonn, 1998-1999.

Freedom with responsibility – On higher education and research in Norway, November 2000 ("Mjøs report").

Universidad 2000, Conference of Rectors of Spanish Universities (CRUE), March 2000 ("Bricall report").

Towards an open higher education: introduction of a Bachelor/Master structure in Dutch higher education, Ministry of Education, Culture and Science, Amsterdam, November 2000.

Accreditation in Dutch higher education, Ministry of Education, Culture and Science, Amsterdam, July 2000.

Die 12 Thesen der SHRK/CRUS, Swiss Rectors' Conference, Bern, September 2000.

Foundation degrees, consultation paper, Department for Education and Employment, London, 2000.

The framework for higher education qualifications in England, Wales and Northern Ireland, and The framework for higher education qualifications in Scotland, The Quality Assurance Agency for Higher Education, January 2001.

III Daļa:

STUDIJU STRUKTŪRAS UN AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS CENTRĀLAJĀ, AUSTRUMU UN DIENVIDAUSTRUMU EIROPĀ, KIPRĀ, MALTĀ UN ŠVEICĒ

TEMATISKIE APSKATI

Pirmā projekta ziņojumā par Tendencēm Augstākās izglītības studiju struktūrās, kurš tika sagatavots 1999. gada Boloņas konferencei ("*Tendences I*"), Gijs Haugs un Jete Kiršteina sniedza ieskatu dažās galvenajās tendencēs, kas vērojamas ES/EEA valstu augstākās izglītības sistēmās. Autori apskatīja augstākās izglītības iestāžu un pārvaldes institūciju struktūras, kredītpunktu sistēmas, kvalitātes nodrošināšanu, akadēmiskā gada uzbūvi un citus aspektus.

„*Tendences II*” ziņojuma galvenais nolūks ir sniegt tādu pašu analīzi pat tām valstīm, kuras arī parakstīja Boloņas deklarāciju, taču laika trūkuma dēļ nebija iekļautas “*Tendences I*” ziņojumā. Galvenokārt tas attiecas uz Centrālās un Austrumeiropas valstīm: Bulgāriju, Čehiju, Igauniju, Ungāriju, Latviju, Lietuvu, Poliju, Rumāniju, Slovākiju un Slovēniju. Šinī grupā papildus ir iekļautas Malta un Šveice.

Visbeidzot, pētījumā ir iekļautas sešas no tām valstīm, kuras ir izteikušas interesi par Eiropas Augstākās izglītības telpas veidošanu: Albānija, Bosnija-Hercegovina, Horvātija, Kipra, bijusī Dienvidslāvijas republika Maķedonija un Dienvidslāvijas Federatīvā Republika.

Sekojošā „*Tendences II*” sadaļa ir jāuzskata par tiešu papildinājumu Jetes Kiršteinas ES/EEA valstu apskatam "*Tendences I*" ziņojumā. Mēs izmantojam viņas veidoto anketu un sagatavojām līdzīgus ziņojumus par katru no 18 iepriekšminētajām valstīm. Konsekvences un salīdzināmības labad izmantojam arī viņas definīcijas un skaidrojumus un esam viņai ļoti pateicīgi par laipno atļauju tos izmantot.

Atšķirībā no valstīm, kas tika analizētas „*Tendences I*” ziņojumā, „*Tendences II*” ziņojumā ietvertās 18 valstis veido diezgan heterogēnu grupu:

- tādas valstis kā Kipra, Malta un Šveice, kuru augstākā izglītības sistēmām ir ilgstošas vēsturiskas saites ar dažu ES valstu: Grieķijas, Lielbritānijas, Vācijas vai Francijas sistēmām;

- tādas Centrālās un Austrumeiropas valstis, kuras pirms aptuveni 10 gadiem atbrīvojās no komunistiskajiem režīmiem, pieņēma jaunus augstākās izglītības likumus un savā augstākās izglītības sistēmās veica fundamentālas reformas;
- visbeidzot, bijušās Dienvidslāvijas valstis un Albānija, kuras gan nav parakstījušas Boloņas deklarāciju, taču ir sākušas pārveidot savas augstākās izglītības sistēmas, un kurām augstākās izglītības saskaņošanās process Eiropā nozīmē jaunus izaicinājumus un jaunas iespējas. Pēc demokrātiskajām pārmaiņām Serbijā 2000. gada oktobrī, apskatā tika iekļauta arī Dienvidslāvijas Federatīvā Republika.

Kā jau Jete Kiršteina atzīmēja attiecībā uz pirmo pētījumu, šāda veida visaptverošs apsekojums, kur lielā skaitā valstu tiek pētīti ļoti dažādi aspekti un daudzveidīgi notikumi, var sniegt tikai ieskatu par to, kas jauns notiek Eiropas augstākajā izglītībā. Jebkurš augstākās izglītības sistēmu salīdzinājums un kopēju tendenču konstatācija jāuzskata tikai par ievērojami vienkāršotu vispārīnājumu. Tālāka informācija ir meklējama plašākās un detalizētākās publikācijās, piemēram tajās, ko gatavo Eiropas komisija, EURYDICE, Eiropas padome, ENIC un NARIC tīkli, Eiropas Universitāšu Asociācija (CRE) un ES Rektoru konferenču konfederācija⁵².

Nacionālās augstākās izglītības iestāžu un kvalifikāciju sistēmas

Struktūru daudzveidības palielināšanās

Kā „*Tendences I*” ziņojumā atzīmē Jete Kiršteina, par spīti pastāvošajai daudzveidībai, pasaules mērogā dominē divi augstākās izglītības sistēmu tipi:

- t.s. *unitārā* sistēma, kurā praktiski visu augstāko izglītību realizē universitātes vai

⁵² „Vecās” universitāšu asociācijas (CRE) un ektoru Konferenču konfederācijas vietā 2001. gada martā Salamankas saietā tika izveidota vienota Eiropas Universitāšu Asociācija (EUA), skat. www.unige.ch/eua - A.R.

universitātēm līdzīgas augstskolas, kas piedāvā gan akadēmiskos grādus, gan dažāda ilguma un līmeņa profesionāli orientētas programmas;

- *binārā* vai *duālā* sistēma, kurā pastāv vairāk vai mazāk Humbolta priekšstats par universitāti balstīts *tradicionālo universitāšu sektors*, kā arī nodalīts un atšķirīgs *neuniversitātes augstākās izglītības sektors*.

Nepieciešamība pēc daudzveidīga augstākās izglītības piedāvājuma, kurš kalpotu daudzveidīgām studentu un darba devēju vajadzībām ir apjausta un ņemta vērā visās Eiropas valstīs.

Unitārā sistēmā daudzveidību jānodrošina viena veida augstskolām, parasti universitātēm. Šī iemesla dēļ, salīdzinot ar tradicionālo universitāti binārajā sistēmā, unitārā sistēmā universitātes programmas daudz vairāk atšķiras pēc to līmeņa, rakstura, akadēmiskās un teorētiskās orientācijas. Daudzas programmas ir profesionāli orientētas. No šā pētījuma aptvertajām valstīm unitāras sistēmas šobrīd pastāv Albānijā, Bosnijā-Hercegovinā, Čehijā, Maķedonijā, Rumānijā, Slovākijā un Dienvidslāvijas Federatīvajā Republikā. Patiesības labad jāatzīmē, ka Maķedonijā jaunais 2000. gada novembra augstākās izglītības likums aicina veidot profesionālās augstskolas, tādējādi mainot sistēmu uz bināru.

Dažu citu valstu binārās sistēmas vēl ir tapšanas fāzē, jaunie 1990. gados pieņemtie likumi tajās ir radījuši iespējas veidot privātas un neuniversitātes augstskolas. Piemēram, Maltā, augstākās izglītības sistēma tikai pašlaik mainās no unitāras uz bināru.

Rietumeiropā izveidotajām binārajā sistēmām ir raksturīga atšķirība starp universitātēm, kuras piedāvā teorijā vai pētniecībā bāzētas programmas un neuniversitātes augstskolām, kas savukārt nodrošina augsta līmeņa profesionālās programmas. Centrālajā un Austrumeiropā līdz 1990. gadam pārsvarā bija padomju stila darba dalīšana starp universitātēm un ļoti specializētām augstākās izglītības iestādēm (kuras atbildēja par izglītību) no vienas puses un zinātņu akadēmijām (kuras atbildēja par pētniecību) no otras puses. Tagad virkne valstu ir reintegrējušas vairāk pētniecības universitātēs šobrīd pārdefinē universitāšu un zinātņu akadēmiju uzdevumus. Visās valstīs universitātei ir visai līdzīga definīcija kā vietai, kur plašā disciplīnu lokā jānotiek gan studijām, gan pētniecībai un kur grādus piešķir līdz pat doktora līmenim. Akadēmijas savukārt var būt vai nu it kā mazākas universitātes ar šaurāku disciplīnu spektru, vai arī tās ir pētniecības iestādes, kuras var realizēt pēcdiploma studiju programmas (galvenokārt doktorantūras programmas) sadarbībā ar universitātēm.

Beidzot, tāpat kā Rietumeiropā vērojama tendence attīstīt esošās profesionālās vai arodu mācību iestādes un tās pilnībā integrēt augstākās izglītības sektorā.

Šīs parādības cēloņi ir tie paši, kurus Jete Kiršteina konstatēja ES/EEA valstīs:

- piedāvāt vairāk profesionāli orientētu un profesionāli/ekonomiski atbilstošu izglītības tipu, kura beidzēji atbilstu darba tirgus prasībām,
- arvien pieaugošajam studētgrībētāju skaitam nodrošināt augstāko izglītību bez pārāk liela valsts budžeta izdevumu pieauguma augstākajai izglītībai,
- nodrošināt augstāko izglītību inovatīvākā veidā un arī tādām studentu grupām, kuras agrāk nebija tradicionālas,
- piedāvāt galvenokārt uz profesionālo zināšanu un prasmju apguvi orientētas programmas, daļēji izmantojot lietišķos pētījumus,
- attīstīt pastāvošo profesionāli orientēto pēcvidusskolas izglītību līdz augstākās izglītības līmenim.

Vēl viena Jete Kiršteinas Rietumeiropai izteikta diagnoze tikpat labi ir spēkā arī šajā pētījumā apsekotajās valstīs: tās valstis, "kurās ir izveidota vai pašlaik veidojas nošķirta bināra sistēma, gribētu to saglabāt, taču ar skaidru mērķi vienlaikus balstīties uz katra sektora konkrētajām kvalitātēm un īpašībām, bet tajā pašā laikā abu sektoru starpā nodrošināt vairāk elastīguma, savstarpējo saišu un sadarbības." Jo īpaši tas attiecas uz Bulgāriju, Čehiju, Latviju, Slovākiju un Slovēniju.

Tā, piemēram Čehijas izglītības ministrija pašlaik izstrādā stratēģiju neuniversitātes augstskolu pārstrukturēšanai, jo valda uzskats, ka to ir pārāk daudz (ap 170) un tās ir pārāk mazas (1998./99. gadā tikai 13 mācību iestādēs bija pāri par 400 studentiem). Plāns paredz tās, kur vien iespējams, apvienot. To uzdevums būs veidot ļoti daudzveidīgas programmas 1 līdz 3 gadu garumā atkarībā no darba tirgus vajadzībām.

2000. gada decembrī Latvija pieņēma labojumus augstākās izglītības likumā. Šie labojumi nosaka profesionālo bakalaura grādu ieviešanu, kuri ir līdzvērtīgi akadēmiskajiem grādiem. Igaunija plāno pastiprināt savu neuniversitātes sistēmu, apvienojot divus pašlaik pastāvošos neakadēmisko augstskolu tipus vienā.

Šveicē, tāpat kā Vācijā, *Fachhochschulen* (lietišķo zinātņu universitātes) piedāvā alternatīvu tradicionālajai universitātes izglītībai, akcentējot lietišķi orientētas studijas un pētījumus.

Pašreizējās augstākās izglītības struktūras Centrālās, Austrumu un Dienvidaustrumu Eiropas valstīs, kā arī Kiprā, Maltā un Šveicē sīkāk aprakstītas 1. un 2. tabulās (skat. tālāk), turpat sniegtas norādes par dažiem galvenajiem attīstības virzieniem.

Grādu struktūras

Tendences I ziņojumā ir redzams, ka pamazām sāk izplūst tradicionālā šķirtne starp "kontinentālās

Eiropas" grādu struktūru ar samērā ilgām akadēmiski integrētajām (vienpakāpes) universitātes studijām no vienas puses, un "angloamerikāņu" grādu struktūru ar īsākiem pirmajiem grādiem un daudzajām pēcdiploma studiju iespējām, kas bieži vien balstās uz modulāru sistēmu, no otras.

Kā atzīmē Jete Kiršteina, no politisko aprindu puses, galvenokārt universitāšu sektorā, pastāv spiediens uz īsāku universitāšu studiju programmu veidošanu – t.i. uz to, ka pirmajam grādam jābūt bakalaura līmeņa grādam.

Tādu pašu secinājumu var izdarīt attiecībā uz *Tendences II* pētījumā apskatītajām valstīm. Izņemot Šveici un Ungāriju, visās citās valstīs ir divslāņu grādu sistēma ar pirmā cikla grāda piešķiršanu pirms maģistra grāda. Tomēr jāatzīmē, ka, no vienas puses, dažas no divslāņu sistēmām tomēr atsevišķās disciplīnās ir saglabājušas vienpakāpes maģistra grādus (piem. Bulgārija, Polija un Slovākija), no otras puses, dažās augstskolas Šveicē un Ungārijā ir sākušas piedāvāt bakalaura un maģistra grādus.

Šķiet, virknē valstu Boloņas deklarācija ir ievērojami ietekmējusi divslāņu struktūras ieviešanu – ja ne citādi, tad paātrinot procesus, kas jau bija aizsākušies, piem. Čehijā, kur divslāņu struktūras ieviešana bija izlemta jau ļoti sen – 1990. gadā.

Šveicē pašlaik tiek apspriesta bakalaura-maģistra struktūras ieviešanas iespēja.

Igaunijā ir jūtama tendence standartizēt bakalaura programmu garumu uz 3 gadiem, bet maģistra uz 2 gadiem.

Horvātijā Boloņas deklarācijas gaisotnē notiek diskusijas par tās daudzveidīgās grādu sistēmas reformu.

Polijā, kur pastāvošajā sistēmā joprojām ir gan vienslāņa, gan divslāņu programmas, jaunā augstākās izglītības likuma projekts ir virzīts uz tikai divslāņu modeli.

Slovākijā jaunā augstākās izglītības likuma projekts tiek gatavots, ņemot vērā Boloņas deklarācijas principus deklarācijas principus. Tas nosaka augstskolu iedalījumu universitātēs (kuras piedāvā visu līmeņu grādus plaša disciplīnu klāstā) specializētās augstskolās, kas ir universitātes līmenī, bet ar ierobežotāku disciplīnu skaitu, un profesionālajās augstskolās, kuras piedāvā uz darba tirgu orientētus bakalaura grādus. Vēl vairāk, jaunais likums ņem vērā arī citus Boloņas deklarācijas punktus, kuri attiecas uz ECTS, Diploma pielikumu, utt.

Bosnija-Hercegovina saskaras ar īpašām grūtībām, kuras rada tas, ka augstāko izglītību reglamentē 11 dažādi likumi, tādēļ viegli izprotamas grādu sistēmas pieņemšana sagādā ievērojamas grūtības.

Arī neuniversitātes sektorā virzība uz vēl lielāku kvalifikāciju daudzveidību *Tendences II* ziņojuma aptvertajās valstīs ir tāda pati, kā ES/EEA valstīs "Daudzas jaunas pirmsdiploma studiju

programmas ir ieviestas nolūkā apmierināt darba tirgus vajadzības konkrētās profesiju jomās, taču tajā pašā laikā tiek arī veidota virkne daudzveidīgu pēcdiploma studiju kursu: gan kā parasto studiju programmu sastāvdaļas, gan kā programmas, kas paredzētas pārkvalifikācijai."⁵³

Tāpat kā Rietumeiropā, pašas neuniversitātes augstskolas doktora grādus nepiešķir, taču daļā valstu neuniversitātes augstskolu beidzējiem ir dotas tiesības uzsākt doktorantūras studijas universitātē. Piem., Slovēnijā ir izveidotas trīsgadīgas profesionālās programmas, kuras paver tiešu iespēju stāties doktorantūrā. Arī Bulgārijā bakalaura grāds ļauj uzsākt četrgadīgas doktorantūras studijas (atšķirībā no trīsgadīgas doktorantūras maģistram). vairumā valstu tomēr maģistra grāds ir priekšnoteikums iestājai doktorantūrā.

2. tabula aptuveni ilustrē grādu sistēmas un galvenās kvalifikācijas centrālās, Austrumu un Dienvidaustrumu Eiropas valstīs, kā arī Kīprā, Maltā un Šveicē, balstoties uz programmu ilgumu un augstskolu piederību universitātes vai neuniversitātes tipam. Jāatzīmē, ka ne kvalifikāciju ilgums, ne augstskolas tips precīzi neraksturo, ne kvalifikācijas līmeni, ne tās saturu un studiju rezultātus⁵⁴. Plašās robežās mainās arī grādu nosaukumi. Bieži vien tie skaidri nenorāda konkrētās kvalifikācijas veidu un raksturu. Tātad, lai kvalifikācijas varētu izprast, tās jāskata nacionālās kvalifikāciju sistēmas kontekstā. Šī iemesla dēļ kvalifikācijas nevajadzētu salīdzināt, pamatojoties uz studiju ilgumu, bet gan uz studiju rezultātiem, iepriekšdefinētiem standartiem un iegūtām kompetencēm.

Tiesības stāties un uzņemšanas prasības

Visā visumā *tiesības stāties* augstskolā (ar *tiesībām stāties* saprot vispārēju nosacījumu izpildi iestājai augstākās izglītības programmās) visās apsekotajās valstīs iegūst, pabeidzot divpadsmit vai trīspadsmit gadus ilgu iepriekšējo izglītību. Dažās valstīs pastāv nelielas atšķirības tās vidējās izglītības ilgumā, kura dod tiesības stāties universitātē un neuniversitātes programmās⁵⁵.

Tā Šveicē universitātes pieprasa *Matura* ("gatavības apliecību"), kamēr *Fachhochschulen* pieprasa *Professional Matura*, kuru ir iespējams iegūt arī mācekļības ceļā.

Tāds pats princips darbojas arī Slovēnijā.

Vēl vairāk, starp vispārējo nosacījumu izpildi uzņemšanai konkrētā programmā un reālu studiju vietas iegūšanu ir ievērojamas atšķirības.

Tikai Šveicē un Maltā vidusskolas beidzējiem ir brīva piekļuve vairumam universitātes programmu. Pārējās valstīs uzņemšana notiek konkursa ceļā

⁵³ „Tendences I”. 34 lpp.

⁵⁴ *learning outcomes* - zināšanas, prasmes, iemaņas, kompetences – vispārējās un konkrētajā specialitātē. – A.R.

⁵⁵ turpat, 35. lpp.

un tā var prasīt piem. konkrētu vidusskolā apgūtu priekšmetu kombināciju, kāda priekšmeta apguvi noteiktā līmenī vai ar noteiktu atzīmi, kā tas ir, piem., Latvijā un Bosnijā-Hercegovinā. Dominējošais modelis ir atestātu konkursa un iestājeksāmena(u) kombinācija, kuru nosaka augstskola vai fakultāte. Šo procedūru atrodam, piem. Albānijā, Bulgārijā, Kiprā, Čehijā, Ungārijā, Lietuvā, Maķedonijā, Melnkalnē, Polijā un Serbijā. Rumānijā iestājeksāmeni joprojām pastāv, taču ir tendence tos atcelt un pilnībā pajauties uz vidusskolas beigšanas atestātu. Slovākijā ir daudzveidīga pieeja, kur konkurss var pamatoties gan uz atestātu, gan iestājeksāmenu, gan abu kombināciju. Nacionāli eksāmeni, kā tas ir Igaunijā, ir izņēmums.

Šim pētījumam apkopotā informācija nedod iespējas sniegt diferencētāku analīzi attiecībā uz dažāda tipa augstskolu selektivitāti.

Vairākas valstis tieši norāda uz 1997. gada Lisabonas diplomatzīšanas konvenciju, kuru tās ir ratificējušas. Konvencija nosaka, ka tās dalībvalstis savstarpēji atzīs cita citas kvalifikācijas, kuras dod tiesības stāties augstskolā, ja vien vispārējās uzņemšanas prasības abu valstu starpā būtiski neatšķiras. Sīkāka informācija par uzņemšanas sistēmām augstākajā izglītībā ir atrodama 3. tabulā.

Starptautiskās kredītu pārnese sistēmas

4. tabula raksturo situāciju attiecībā uz nacionālām vai starptautiskām kredītu pārnese sistēmām.

Kipra, Malta un Šveice strādā ar ECTS vai ECTS savietojamām sistēmām un situācija šajās valstīs lielā mērā atgādina situāciju ES/EEA valstīs, kur ECTS var uzskatīt par vairāk vai mazāk stabili iedibinātu starptautiskās kredītu pārnese instrumentu. No otras puses, neviena no centrālās un Austrumeiropas valstīm nav valsts mērogā ieviesusi ECTS un tikai dažās no tām pastāv nacionālas kredītpunktu sistēmas.

Vairums valstu tomēr plāno ieviest ECTS vai nacionālu kredītpunktu sistēmu un pagaidām ļauj savām augstskolām eksperimentēt ar ECTS vai citām sistēmām.

Igaunija un Latvija izmanto kredītpunktu sistēmas, kuras ir līdzīgas tām, kādas pastāv Ziemeļvalstīs. Latvija strādā pie plašas samazināšanas akadēmiskās un profesionālās augstākās izglītības starpā, ieviešot pilnas kredītu pārnese iespējas abu apakšsistēmu starpā. Rumānijā augstskolas var diezgan brīvi eksperimentēt ar ECTS savietojamām sistēmām, taču tās apzinās, ka dalība Socrates/Erasmus prasīs konsekventāku ECTS principu pielietošanu. Ungārija ir iesākusi nacionālas ECTS savietojamas sistēmas ieviešanu, kura būs obligāta no 2002. gada septembra.

Akadēmiskā gada organizācija

5. tabula rāda, ka visas apsekotās valstis ir iedalījušas akadēmisko gadu 2 semestros, taču semestru sākuma un beigu datumi ievērojami atšķiras: no septembra sākuma līdz oktobra vidum un no maija beigām līdz jūlija vidum. Tā Rumānijā, universitāšu autonomijas garā 1999. gadā ir ieviesta jauna norma, ka augstskolas var uzsākt rudens semestri jebkurā laikā septembrī vai oktobrī, kaut arī praksē vairums uzsāk 1. oktobrī. tāpat kā ES/EEA valstīs šī ļoti heterogēnā aina neatvieglo studentu mobilitāti.

Mācību maksas sistēmas un atbalsts studijām ārzemēs

Vairumā "Tendencēs II" apskatīto valstu tādā vai citādā formā pastāv mācību maksa.

Daudzās Centrālās/Austrumeiropas valstīs ir daļējas mācību maksas sistēmas, kurā valsts finansē zināmu skaitu studiju vietu, kuras parasti tiek piešķirtas zināmu sasniegumu rezultātā (vidusskolas rezultāti, iestājeksāmeni). Augstskolām ir dotas tiesības paralēli uzņemt studentus par maksu. Šāda sistēma pašlaik ir Horvātijā, Igaunijā, Ungārijā, Latvijā, Lietuvā, Maķedonijā, Melnkalnē un Rumānijā. Bosnijā-Hercegovinā, Kiprā, Čehijā, Maltā, Polijā, Slovākijā un Slovēnijā savas valsts studenti par parastām pilnlaika studijām normālā studiju ilguma robežās mācību maksu nemaksā. Ārvalstu studentiem gandrīz visās apsekotajās valstīs ir jāmaksā mācību maksas. Dalība ES programmās virknē valstu šajā jomā liks izdarīt izmaiņas, dažas no tām, piem. Bulgārija ir skaidri paziņojušas, ka jau ir uzsākušas nepieciešamo sagatavošanos.

Latvijā tiek apsvērta iespēja ieviest "līdzdalības maksājumus" starpības segšanai starp pieejamo valsts finansējumu un reālajām studiju izmaksām, kuri būtu jāmaksā visiem studentiem, šādu "līdzdalības maksājumu" ieviešana notiktu kopā ar studiju kredītu sistēmas iedarbināšanu.

Studijām ārzemēs - pilnās programmās vai studiju periodiem - vairumā Centrālās un Austrumeiropas valstu nacionāla atbalsta vai nu nav, vai arī tas ir ļoti niecīgs. Dažās no tām (Albānija, Čehija, Ungārija, Lietuva, Rumānija, Slovākija un Slovēnija) valsts piešķir ierobežotu skaitu stipendiju, bieži vien saskaņā ar divpusējiem līgumiem ar ārvalstu valdībām vai augstskolām.

Dažas valstis atsauca uz atbalstu no ES programmām. Kipra un Malta sniedz pilnu atbalstu studijām ārzemēs, jo to augstākās izglītības sistēmas nespēj piedāvāt visas nepieciešamās akadēmiskās disciplīnas. Līdzīgi, Šveices studenti, kas ieguvuši kantona grantu, var to izmantot studijām ārzemēs, ja izvēlēta programma Šveicē nav pieejama. Šādu pieeju izmanto arī Melnkalne.

VALSTU PROFILI

Albānija

Augstākās izglītības reformu noteica 1999. gada "Albānijas republikas augstākās izglītības likums", kurš pirmo reizi atļauj veidot privātas augstskolas. Tuvākajā nākotnē Ministru kabinets pieņems detalizētus nosacījumus par privāto augstāko izglītību. Situāciju Albānijas, tāpat kā bijušās Dienvidslāvijas valstu augstākajā izglītībā raksturo visai augsta fakultāšu autonomija attiecībā pret universitātes rektoru.

Augstākā izglītība atbilst unitāram divslāņu modelim. Pastāv divu veidu universitātes tipa augstskolas – 8 universitātes un 2 akadēmijas.

Ir disciplīnas, piem. māszinības, kurās profesionālo diplomu iegūst pēc 2 līdz 3,5 gadu studijām⁵⁶, taču, lai iegūtu universitātes diplomu, kurš atbilst bakalauram un ir parastākais pirmais grāds, nepieciešami 4 līdz 6 gadi.

Pastāv diplomstudiju⁵⁷ (specializācijas) programmas, kuras ilgst līdz 1 gadam un maģistra programmu ekvivalents 1 līdz 2 gadu garumā. Padziļināts pēcdiploma grāds, kurš atbilst franču DEA ir priekšnoteikums uzņemšanai doktorantūrā.

Doktora grāda ieguve var prasīt no 2 līdz 5 gadiem.

Tiek plānots nākotnē pastiprināt neuniversitātes sektoru. Daļa universitāšu šo diploma programmu nākotnē varētu tikt mācītas jaunizveidotās iestādēs.

Bosnija-Hercegovina

Situāciju augstākajā izglītībā sarežģī tas, ka augstāko izglītību valstī regulē 11 likumi (10 kantonu likumi Federācijā viens serbu republikā).

Augstākā izglītība ir organizēta unitārā divslāņu sistēmā, kurā vienīgais augstskolu veids ir universitātes. Universitāšu ietvaros pastāv fakultātes, koledžas un pedagoģiskā akadēmijas. fakultāšu universitāšu ietvaros ir ļoti liela autonomija.

Tiek piešķirti sekojoši grādi:

Divu tipu pirmie grādi: VI pakāpe: piešķir pēc 2 vai 3 gadu koledžas līmeņa izglītības. Šo grādu piešķir skolotājiem, inženieriem, medicīnas tehniķiem, datorekspertiem u.c.

VII pakāpe: piešķir pēc fakultātes vai akadēmijas pēc 4 līdz 6 gadu studijām. šis grāds atbilst bakalauram un reizē ar to iegūst nosaukumus B.Sc. inženierzinātnēs, B.Sc. socioloģijā B.A. žurnālistikā, advokāts, ārsts, u.c.

⁵⁶ Tās notiek atsevišķā augstākajā mācību iestādē, kura nav ne universitāte, ne akadēmija.

⁵⁷ *graduate* (atšķirībā no *undergraduate* un *postgraduate*) – A.R.)

Otrie grādi (tikai pēc pirmā grāda sekmīgas ieguves): viengadīgas specializācijas studijas un maģistra grādi 2 līdz 3 gados.

Doktora grādi: Doktora grādu var iegūt pēc sekmīgas maģistra programmas apguves.

Bulgārija

Augstāko izglītību regulē 1995. gada Augstākās izglītības likums, kurš garantē augstskolu autonomiju. 1999. gadā un 2000. gada jūlijā veiktie labojumi attiecas galvenokārt uz grādu sistēmu

Bulgārijā augstākā izglītība lielā mērā ir organizēta atbilstoši bināram divslāņu modelim, taču joprojām pastāv arī vienā pakāpē iegūstami grādi. Universitātes līmenī pastāv universitātes un specializētās augstskolas (akadēmijas un institūti), pēdējie realizē izglītību un pētniecību tikai konkrētās jomās, kā piem., dabaszinātnes, māksla, sports, un aizsardzība, piešķirot tādus pašus grādus kā universitātes. Papildus šīm augstskolām ir arī koledžas ar īsākām un vairāk profesionāli orientētām programmām. Koledžas ir veidojušās no agrākajām pēcvidusskolas mācību iestādēm, kurās iegūtā izglītība netika pilnībā pieskaitīta augstākajai. Vairumā gadījumu šīs augstskolas ir universitāšu sastāvā, taču ir arī dažas neatkarīgas koledžas.

Universitāšu sektors:

Universitātes un specializētās augstskolas piešķir bakaura grādu pēc 4 gadiem un maģistra grādu pēc 1 papildus gada. Paralēli šai divslāņu struktūrai joprojām ir jomas, piem. arhitektūra, kur 5 gadu maģistra grādu iegūst vienā pakāpē.

Doktora grādam ir nepieciešami vismaz 3 gadi studiju un pētījumu pēc maģistra grāda vai 4 gadi pēc bakaura. Doktora grādus var piešķirt arī Bulgārijas Zinātņu akadēmija, Lauksaimniecības akadēmija un vairākas citas akadēmiskas iestādes. Visbeidzot, pastāv arī *Zinātņu doktora* grāds, kurš atbilst *doctor habilitatus*.

Neuniversitātes sektors:

Koledžas pēc 3 gadu studijām piešķir *speciālista* grādu.

Horvātija

Horvātijas augstākās izglītības sistēmas likumisko bāzi veido 1996. gada Augstākās izglītības likums, kurā ir uzsvērts akadēmiskās autonomijas princips. Jaunajā Augstākās izglītības likumā, ko bija paredzēts pieņemt līdz 2000. gada beigām, paredzēta lielāka fakultāšu autonomija finansu un pārvaldes jomā, kā arī mācību maksas ieviešana un kvalitātes nodrošināšanas sistēmas izveide. Likuma projektā ierosinātas vairākas izmaiņas, bet pati likuma pieņemšana atlikta uz vēlāku laiku.

Augstākā izglītība ir organizēta atbilstoši bināram divslāņu modelim: ir 4 universitātes un 7 neuniversitātes augstskolas, kuras attiecīgi piedāvā akadēmiskas un profesionālas studijas "augstākajā" terciāro studiju līmenī. To programmas ir iedalītas pirmsdiploma un diploma studiju līmenī.

Bez tam pastāv arī neatkarīgas (tādu ir 8) vai universitāšu sastāvā integrētas augstskolas, kuras realizē 2-4 gadu profesionālās programmas.

Universitāšu sektors: 4 gados universitātes diploms (piem. inženieriem), 5 gados diploms medicīnā un pēc 6 vai 7 gadiem dabaszinātņu vai humanitāro zinātņu maģistra grāds. Gan universitātes diploms, gan maģistra grāds dod tiesības iestājam doktorantūrā, kura ilgst 3 gadus (uzņemot ar *diplomu*) vai vienu gadu (uzņemot ar M.Sc./M.A.), tās rezultātā iegūst Zinātņu doktora grādu.

Neuniversitātes sektors:

Neuniversitātes tipa augstskolās profesionālās studijas ir organizētas pirmsdiploma studiju (2 līdz 4 gadi), pēcdiploma profesionālo studiju (vismaz 1 gads) vai pēcdiploma mākslas studiju (arī vismaz 1 gads) veidā.

Kipra

Kipras Universitātes pārvaldi nosaka valsts 1989. gada likums. Augstākā izglītība ir organizēta binārā divslāņu modelī. Universitātes līmeņa grādus piešķir tikai Kipras Universitāte, bet citas valsts un privātās augstskolas piešķir profesionālus grādus.

Universitātes sektors:

Pirmais universitātes grāds ir *Ptychio*, to piešķir pēc 4 gadiem un tas atbilst bakalauram, seko maģistra grāds, kam nepieciešamas vēl vismaz 18 mēnešu studijas. Priekšnoteikums uzņemšanai doktorantūrā ir maģistra grāds.

Neuniversitātes sektors:

Neuniversitātes augstskolas piešķir profesionālus grādus, kuri saucas *Augstākās izglītības diplom* un tos iegūst 1 līdz 4 gadu studiju rezultātā: pēc 1 gada tiek izsniegta *apliecība*⁵⁸ pēc 2 gadiem *diploms*, pēc 3 gadiem *diploms par augstāko izglītību*, pēc 4 gadiem *Bachelor*.

Neuniversitātes tipa augstskolas piešķir arī dažus pēcdiploma grādus maģistra grāda līmenī.

Čehija

Augstākās izglītības reformas pamatā ir 2 likumi: 1990. gada Augstākās izglītības likums un jaunais 1998. gada likums.

Jaunā sistēma ir unitāra un tajā tiek realizētas gan jaunās divslāņu programmas, gan arī vienslāņa programmas maģistra līmeņa grāda ieguvei 4 līdz 6 gados. Jaunais likums ir centrēts vairāk uz

studiju programmu (kurai jābūt atbilstoši akreditētai), bet ne tik daudz uz augstskolu, kura šo programmu realizē. Viens no likuma mērķiem ir plaša augstskolu un programmu daudzveidības palielināšana. Kopš 1990. gada pastāv grādi bakalaura, maģistra un doktora līmenī. Izglītības terciārais līmenis sastāv no valsts un privātām universitātēm, neuniversitātes augstskolām, kā arī no tās augstākās izglītības, kuru realizē terciārā līmeņa izglītības iestādes, kas neskaitās augstskolas.

Universitātes tipa augstskolas realizē maģistra un doktora līmeņa programmas un arī bakalaura programmas. Bakalaura programmas apguvei nepieciešami 3 līdz 4 gadi. Joprojām pastāv arī programmas maģistra līmeņa grāda ieguvei 4 līdz 6 gados vienā pakāpē. Ja maģistra programma ir pēc bakalaura grāda ieguves, tā ir 2 līdz 3 gadus gara.

Doktorantūras studijās uzņem ar maģistra grādu un to ilgums ir 3 gadi.

Neuniversitātes augstskolas, kuras, neraugoties uz saviem nosaukumiem darbojas universitātes līmenī⁵⁹, ir tikko uzsākušas savu darbību. Tās pamatā veido 3 līdz 4 gadu bakalaura programmas, taču tām ir tiesības realizēt arī maģistra programmas.

Bakalaura programmas vēl nav pārāk plaši pazīstamas studentu un darba devēju vidū, salīdzinot ar 75 % maģistra programmās un 7.5 % doktorantūras programmās, tikai 17.5% studentu studē bakalaura programmās.

Bez tam pastāv arī *terciārās izglītības iestādes, kuras saucas "profesionālās augstākās skolas"*, kuras pēc 2 līdz 3.5 gadu studijām piešķir speciālista diplomu. Šīs iestādes netiek pieskaitītas Čehijas augstākās izglītības sistēmai.

Igaunija

Augstāko izglītību reglamentē vairāki likumi: Likums par universitātēm (1995), Likums par privātajām mācību iestādēm (1998), Likums par lietišķās augstākās izglītības iestādēm (1998), Likums par profesionālās izglītības iestādēm Likums par Tartu universitāti (1995) un Likums par zinātnes un inovāciju darbību organizāciju (1997).

Papildus šiem likumiem pastāv arī 2000. gada Augstākās izglītības standarts – fundamentāls likumdošanas akts par studiju programmu akreditāciju.

⁵⁹ Austrumeiropai tipiska „nesaprašana”, ka neuniversitātes sektors nav tās augstskolas, kuru vārds nav „universitāte”. Arī dažās citās valstīs, šādi aizņemot terminu „neuniversitātes”, nonāk pie tā, ka to izglītību, kuru Rietumeiropā sauc par „neuniversitātes tipa augstāko izglītību” šajās valstīs vispār nepieskaita augstākajai izglītībai. Tādēļ papildus parādās tādi termini kā „3 gadus ilgas pēcdidzskolas ne-augstākās izglītības programmas” u.c., kaut gan šīs izglītības būtība ir tieši tāda pati kā Rietumeiropā „neuniversitātes” augstākajai izglītībai – A.R.

⁵⁸ *certificate*

Augstākās izglītības sistēma ir bināra divslāņu sistēma un tā sastāv no universitātēm un lietišķās augstākās izglītības iestādēm.

Universitātes sektors

1. Augstākās profesionālās izglītības diplomi, kuri ir salīdzināmi ar lietišķās augstākās izglītības iestāžu piedāvātajiem. Tie bieži vien izmanto moduljus un bakalaura programmu daļas.

2. bakalaura programmas, kuras ir centrētas uz 3 līdz 4 gadu vispārīgu izglītību (skolotāju izglītība 5 gadi).

3. Maģistra programmas specializētu un teorētisku zināšanu attīstīšanai un pētniecības iemaņu radīšanai. Uzņemšanas nosacījums – bakalaura grāds. Ilgums 1 līdz 2 gadi, kopā ar bakalaura programmu ne mazāk par 5 gadiem.

4. Citi grādi: ārsts 6 gados, grādi veterinārmedicīnā, farmācijā, arhitektūrā u.c. 5. gados.

5. Doktora grāds: nominālais programmas ilgums ir 4 gadi, priekšnosacījums – maģistra grāds.

Pastāv gan zinātniskie, gan profesionālie doktora grādi. Universitātes šobrīd maina savas programmas uz 3 gadu bakalauram un 4 gadu maģistram. Doktorantūras programmas ilgums tiks izmainīts no 4 uz 3-4 gadiem.

Neuniversitātes sektors:

Neakadēmiski profesionālie diplomi tiek piešķirti pēc 3 vai 4 gadu studijām (piem. medicīnas māsu, vecmāšu un sociālā darba profesijās) un tie ietver ievērojamu daļu praktiskās apmācības. Pašlaik pastāv divi neakadēmisko grādu tipi, taču ir plānots tos apvienot vienā. Vēl nav izlemts jautājums par to, vai arī neuniversitātes augstskolas varēs realizēt bakalaura programmas.

Ungārija

1993. gadā tika pieņemts jauns augstākās izglītības likums, kurš atļāva dibināt privātas koledžas un universitātes, tajā skaitā baznīcas finansētas augstskolas. Privātās augstskolas aptver ap 10% studentu.

Augstākā izglītība ir organizēta binārā sistēmā ar galvenokārt vienpakāpes programmām. Boloņas deklarācijas iespaidā virkne augstskolu ir sākušas veidot jaunu divslāņu grādu struktūru, it īpaši ārvalstu studentiem paredzētās programmās.

Šobrīd pastāv 17 valsts universitātes un 13 valsts koledžas, kā arī 26 baznīcai piederošas augstskolas un 6 pamatstudiju koledžas. valsts augstskolu skaits ir samazinājies no 55 uz pašreizējām 30. Daļa koledžu faktiski ir koledžas tipa fakultātes universitātēs.

Universitātes sektors:

Universitātēs ir vienslāņa sistēma, kuras rezultātā 5 gados (medicīnā 6 gados) iegūst maģistra līmeņa grādu (*egyetemi oklevél*), doktora grāda ieguvei nepieciešami 3 gadi/.

Neuniversitātes sektors: koledžas pēc 3 vai 4 gadu studijām piešķir bakalaura grādus (*főiskolai*

oklevél) ar iespēju pēc tam 2 līdz 3 gadu laikā universitātē iegūt maģistra grādu. Koledžu uzdevumos ietilpst ne tikai studiju darba, bet arī pētniecības un inovācijas darba veikšana.

Gan universitātes, gan koledžas var veidot arī divgadīgas īsās pēcnodusskolas programmas, kuras sauc par akreditētām augstākajām profesionālajām programmām un kuru rezultātā piešķir apliecību⁶⁰.

Latvija

Augstāko izglītību reglamentē trīs likumi, no kuriem nozīmīgākais ir 1995. gada Likums par augstskolām, bet arī 1998. gada Izglītības likums un 1999. gada Profesionālās izglītības likums. 2000. gada decembrī pieņemtie 1995. gada likuma labojumi ņem vērā Boloņas deklarācijas principus.

Latvijā augstākā izglītība ir organizēta binārā divslāņu sistēmā, kuras vienā pusē ir universitātes un arī citas augstskolas, bet otrā – profesionālās augstskolas.

Universitāšu sektors:

Universitātes piešķir visus akadēmiskos grādus līdz pat doktora līmenim plašā jomu klāstā.

Arī "pārējās augstskolas" piešķir universitātes līmeņa grādus, taču galvenokārt bakalaura un maģistra un ne tik daudz doktora līmenī. Tās realizē programmas ierobežotā skaitā jomu. Gan universitātes, gan pārējās augstskolas var realizēt arī profesionālās programmas.

Bakalaura grādu var iegūt 3 līdz 4 gados. 4 gados var iegūt arī V līmeņa augstākās profesionālās izglītības kvalifikāciju. Abi grādi dod tiesības studēt maģistratūrā.

maģistra grāda ieguve papildus prasa 1-2 gadus. Medicīnā un zobārstniecībā ir vienpakāpes programmas attiecīgi 6 un 5 gadu garumā, kuras dod tiesības studēt doktorantūrā.

Doktora grāda ieguve prasa 3 līdz 4 gadus (maģistra grāds ir priekšnosacījums). Doktora grādu sistēma ir pārveidota par vienpakāpes sistēmu, jo *habilitētā doktora grāds* (doctor habilitatus) kopš 2000. gada 1. janvāra vairs netiek piešķirts.

Neuniversitātes sektors:

Profesionālās augstskolas piešķir dažādas profesionālās kvalifikācijas, tajās ir obligāti veikt lietišķos pētījumus. pašlaik tiek ieviestas jauna tipa profesionālās programmas – 2-3gadu *koledžas programmas*, kuru rezultātā iegūst IV līmeņa profesionālās kvalifikācijas.

Otra veida profesionālo grādu (V līmeņa profesionālo kvalifikāciju) iegūst vai nu 4-5 gadu ilgā programmā, kuras rezultātā tiek piešķirta bakalaura grādam līdzvērtīga kvalifikācija (ar tiesībām studēt maģistratūrā); vai 1-2 gadu profesionālajā programmā papildus bakalaura grādam (bet bez tiesībām iestāties doktorantūrā),

⁶⁰ *certificate*

vai arī lietiskajās 4 gadu profesionālajās programmās (bet bez tiesībām tieši iestāties maģistratūrā).

2000. gada Augstskolu likuma labojumi dod iespēju izveidot simetrisku akadēmisko un profesionālo bakalaura un maģistra grādu struktūru. Jauno grādu ieviešana, kuriem vajadzētu nākotnē nomainīt pašlaik pastāvošos profesionālos diplomus, sāksies ar 2001. gadu.

Latvija apsver iespējas veicināt mobilitāti akadēmiskā un profesionālā sektora starpā, ieviešot akadēmisko un profesionālo grādu starpā savietojamību un pilnīgu atzišanu, pamatojoties uz vienādu kredītpunktu skaitu.

Lietuva

Augstākās izglītības pamatu veido 1991. gada likums par zinātņu un augstāko izglītību un jaunais 2000. gada marta Likums par augstāko izglītību.

Tā ir organizēta binārā divslāņu sistēmā: atbilstoši 2000. gada marta likumam 2000. gada rudenī Lietuvā tika nodibinātas dažas koledžas, kuras realizē neuniversitātes tipa izglītību.

Šobrīd Lietuvā ir 19 valsts augstskolas (10 universitātes, 5 akadēmijas un 4 koledžas) un 7 nevalstiskas augstskolas (4 universitātes tipa un 3 koledžas)

Universitātes sektors:

Universitātes piešķir bakalaura, maģistra un doktora grādus (ieskaitot *doctor habilitatus*) un realizē arī divu līmeņu profesionālās programmas. Akadēmijām ir tāds pats akadēmiskais statuss kā universitātēm, taču ierobežotākā programmu lokā. Bakalaura grāda (vai ekvivalentas profesionālas kvalifikācijas) ieguve prasa 4 gadus.

Maģistra grāda ieguvei ir nepieciešami 1,5 līdz 2 gadi. Doktora grāds netiek uzskatīts par augstākās izglītības augstāko grādu, bet gan par atsevišķu zinātnisku grādu. Doktora grāda ieguvei nevajadzētu prasīt vairāk kā 3 gadus (maģistra grāda īpašniekiem) vai 4 gadus (pēc specializētu profesionālo studiju vai vienpakāpes studiju absolvēšanas noteiktās jomās, kā, piemēram, jurisprudencē vai medicīnā). No tiem 1 līdz 2 gadi tiek pavadīti doktora līmeņa studijās, kuras ir priekšnoteikums doktora zinātniskā darba izstrādes uzsākšanai.

Doktorantūras studenti var realizēt savas studijas arī pētniecības iestādēs, tām sadarbojoties ar universitātēm.

Koledžas:

Koledžas pēc 3 gadu studijām (vai 4 gadu neklātienes studijām) piešķir profesionālas kvalifikācijas.

Makedonija **(bijusī Dienvidslāvijas republika)**

Līdz 2000. gadam augstāko izglītību reglamentēja 1985. gada Specializētās izglītības likums, kurš tajā pat laikā neatbilda jaunajai 1991. gadā pieņemtajai Maķedonijas republikas konstitūcijai.

Šī iemesla dēļ ar Eiropas padomes likumdošanas Reformu projekta palīdzību ir sagatavots jauna likuma projekts, kas tika pieņemts un 2000. gada novembrī. Jaunais likums augstskolām nosaka jaunu juridisko statusu, apstiprinot to autonomiju, dod iespēju dibināt gan valsts, gan privātas augstskolas. Tas arī nosaka jaunas "Eiropas standartiem atbilstošas"⁶¹ diplomatzīšanas procedūras" u.c..

Augstākā izglītība ir organizēta divslāņu sistēmā, kura līdz šim ir bijusi unitāra un kur visa augstākā izglītība ir koncentrēta divās valsts universitātēs kā vienīgajās augstākās izglītības piedāvātājās. Jaunais likums aicina dibināt jaunas profesionāli orientētas augstskolas.

Pēc 4 līdz 6 gadu studijām tiek piešķirts bakalaura ekvivalents - diploms par VII (1) līmeņa profesionālajām studijām. Viena papildus gada rezultātā tiek sasniegts VII (2) līmenis, nobeidzot ar grādu Specializētajās studijās. Maģistra programmas, kuras pēc bakalaura ieguves arī ved uz VII (2) līmeni, ir 2 gadus garas.

Maģistra grāds ir standartprasība darba uzsākšanai pie doktora tēmas. Doktora grāds atbilst VIII profesionālās izglītības līmenim.

Arī *autonomās fakultātes*⁶² realizē gan pēcdiploma studijas 4 līdz 6 gadu garumā, gan doktorantūras studijas. Autonomo fakultāšu līmenis ir tāds pats kā universitātēm, taču tās realizē mazāku skaitu programmu un bieži vien specializējas noteiktā jomā.

Profesionāls subgrāds ir iegūstams 2 gadu studijās un tam atbilst sertifikāts par VI (1) līmeņa profesionālo izglītību, taču šo grāda veidu drīzumā nomainīs jauno profesionālo augstskolu piešķirtie grādi.

Malta

Līdz nesēnai pagātnei augstāko izglītību realizēja tikai viena valsts augstskola - Maltas Universitāte. Tā piešķir visus iespējamus grādus: universitātes diplomu vai bakalaura grādu, maģistra grādu un līdz pat doktora grādam. Pašlaik, apvienojot virkni profesionālu koledžu, kurās bija īsas programmas, tiek veidota Maltas mākslas, dabaszinātņu un tehnoloģijas koledža.

⁶¹ Autori citē tekstu tā, kā tas rakstīts Maķedonijas atbildēs uz anketu. Diplomatzīšanas procedūrām nepastāv "Eiropas standarti", tās ir singri noteiktas tikai attiecībā diplomiem reglamentētajās profesijās. Venīgais starptautiskais dokuments, kas nosaka zināmus vispārpieņemtus principus diplomatzīšanas **procedūrām** ir Lisabonas konvenciju papildinošās Eiropas padomes un UNESCO "Rekomendācijas diplomatzīšanas kritērijiem un procedūrām", kuras tieka pieņemtas Rīgā 2001. gada 6. jūnijā - t.i. jau pēc šā ziņojuma publicēšanas angļu valodā. - A.R.

⁶² Dažās valstīs (it īpaši agrākos gados) tikai universitāte varēja saukties "augstskola" tādēļ augstākās izglītības veidojumi, kas pēc būtības ir specializētas (piem. lauksaimniecības, pedagoģiskas, tehniskas utt. augstskolas) saucās par "autonomām fakultātēm" kurām var būt un var arī nebūt attāls sakars ar kādu universitāti) - A.R.

Universitāte:

Pirmsdiploma studijās 1 līdz 2 gadu laikā tiek iegūts Diploms, 3 gadu studijās parastais Bachelor grāds un 3 līdz 4 gadu studijās Bachelor Honours grāds.

1 līdz 1,5 papildus gadu laikā iegūst maģistra (Master) grādu. Pēc tā 15 mēnešu vai 2 gadu studijās iespējams iegūt M.Phil. vai arī 3 līdz 5 gadus Ph.D..

Jaunās koledžas programmas un grādi vēl ir veidošanas stadijā.

Polija

1990. gada Augstākās izglītības likums un 1997. gada Profesionālās augstākās izglītības likums veido augstākās izglītības likumdošanas bāzi.

Augstākā izglītība ir veidota binārā sistēmā, kura ir daļēji vienslāņa un daļēji divslāņu. Vienu augstskolu tipu veido universitātes un akadēmijas (piem., ekonomikas, lauksaimniecības, pedagoģijas u.c.), otru profesionālās augstskolas. Pašlaik tiek gatavots vienots Augstākās izglītības likums, kurā saglabāsies augstskolu iedalījums universitātēs, akadēmijās un profesionālajās augstskolās. Šis likums tad arī oficiāli ieviešis trīspakāpju augstāko izglītību ar bakalaura, maģistra un doktora pakāpēm. Dažās jomās tiks saglabātas piecgadīgās vienslāņa programmas.

Universitāšu sektors:

Ir divu veidu profesionāli orientēti pirmie grādi - *Licencjat*, kuru piešķir pēc 3 līdz 3,5 gadu studijām un *Inzynier* pēc 3,5 līdz 4 gadiem. *Licencjat* paver iespējas turpināt studijas 2 līdz 2,5 gadu maģistra programmās.

Dažās profesijās pastāv arī vienpakāpes maģistra programmas: 5 vai vairāk gadu jurisprudencē, psiholoģijā, farmācijā u.c. un 6 gadu medicīnā.

Doktorantūras studijas ilgst 4 gadus. Tām pagaidām joprojām ir atsevišķs statuss un tās netiek uzskatītas par augstākās izglītības augstāko pakāpi. Jaunais augstākās izglītības likums mainīs situāciju šajā jomā.

Jaunā likuma projekts koncentrējas uz divslāņu modeli ar *Licencjat/Inzynier* kā pirmo grādu, kam seko maģistra un doktora grādi. Tas ierobežo vakara un neklātienes studijas, nosakot, ka medicīnas un zobārstniecības studijām jābūt pilnlaika dienas studijām⁶³.

Neuniversitātes sektors:

Profesionālās augstskolas realizē tikai un vienīgi profesionālas programmas, kuru rezultātā iegūst profesionālie *Licencjat* un *Inzynier* grādus. Ir plānota profesionālā bakalaura ieviešana.

⁶³ Šāds "neklātienes un vakara studiju ierobežojums" vienkārši saskaņo ārstu un zobārstu izglītību Polijā ar ES direktīvu prasībām. -A.R.

Rumānija

Augstākās izglītības pārvaldi nosaka 1995. gada Izglītības likums, kurš ir labots un no jauna izsludināts 1999. gadā.

Augstākā izglītība ir organizēta unitārā divslāņu sistēmā: pastāv koledžas, kuras ir universitāšu sastāvā, un universitātes (kā arī universitātes līmeņa augstskolas, piem. akadēmijas).

Kaut arī sistēma formāli ir unitāra, faktiski koledžas realizē citādākas programmas un piešķir atšķirīgus grādus.

Universitātes un akadēmijas realizē programmas, kuru rezultātā iegūst *Diploma de licenta* vai *Diploma de absolvire* (bakalaura līmeņa grādi), kurus iegūst:

- 4 gadus humanitārajās un dabaszinātnēs, jurisprudencē, sportā, u.c,
- 4 līdz 5 ekonomikā, teātra mākslā, kinematogrāfijā,
- 5 gadus mākslā, agronomijā, farmācijā u.c. un
- 6 gadus medicīnā, arhitektūrā un veterinārmedicīnā.

Sākot ar 2000./2001. akadēmisko gadu inženieriem un arhitektiem *Licenta* ir nomainītas ar attiecīgi *Diploma de inginer* un *Diploma de arhitect*.

Pirmā grāda īpašnieki var turpināt studijas specializācijas programmās (vismaz viens gads) vai arī maģistra programmās (1 līdz 2 gadi). Ar Ph.D samērojama doktora grāda ieguve prasa 3 līdz 5 gadus.

Universitāšu koledžas realizē 3 līdz 4 gadu programmas tādās jomās, kā sports, tehnoloģijas, lauksaimniecība, ekonomika, u.c., par ko piešķir universitātes koledžas diplomu.

Universitātes koledžas programmu beidzēji var pretendēt uz tiešu uzņemšanu universitātes programmu trešajā gadā (atbilstošās jomās).

Slovākija

1990. gada Augstākās izglītības likums noteica fundamentālas akadēmiskās tiesības un brīvības, kā arī bakalaura grādu ieviešanu, līdz ar to paverot iespējas pāriet no tradicionālās vienslāņa sistēmas uz divslāņu. 1996. gada likuma labojumi atļāva dibināt privātas augstskolas, tomēr 1999./2000. gadā pastāvēja tikai vien privāta augstskola.

Līdz ar to Slovākijas augstākās izglītības sistēma ir unitāra divslāņu sistēma, jo visas augstskolas ir universitātes tipa un tās piešķir trīs grādus: bakalaura, maģistra un doktora.

Studentu vidū tomēr vispopulārākās joprojām ir programmas, kurās maģistra grādu iegūst vienā pakāpē. 2000. gadā tika pieņemta jauna augstākās izglītības tālākas attīstības koncepcija, kura ļauj Slovākijā veidot neuniversitātes sektoru, kas galvenokārt būs orientēts uz bakalaura programmām. Ir paredzēta arī konsekventa

bakalaura-maģistra-doktora modeļa izmantošana (izņemot medicīnu), sekojot Boloņas deklarācijas garam.

Izņemot nedaudzas 4 gadu programmas inženierzinātnēs, mākslā, arhitektūrā un dizainā parastais bakalaura programmu garums ir 3 gadi. Pastāv gan profesionāli, darba tirgum atbilstoši bakalaura grādi, gan akadēmiski bakalaura grādi, kuri dod tiesības turpināt studijas 1,5 līdz 2 gadu maģistra studijās.

Maģistra vai "inženiera" studijas tradicionālajā vienpakāpes sistēmā, kura pastāv paralēli jaunajai divslāņu sistēmai, prasa 4 līdz 6 gadus. Kopējais studiju ilgums, kas neieciešams maģistra/"inženiera" grāda ieguvei, vidēji ir 5 gadi, taču ir grādi, kas sasniedzami 4 gados (skolotāju izglītībā, dramatiskajā mākslā) un arī tādi, kam nepieciešami 6 gadi (arhitektūra, māksla, dizains).

Vēl vairāk, pastāv 6 gadu grādi MUDr medicīnā un MVDr veterinārijā. Šie "doktora" grādi tomēr pieder pie otrā cikla⁶⁴ grādiem. Maģistra grādu īpašnieki var kārtot *Examina rigorosa* (ieskaitot disertācijas aizstāvēšanu) un rezultātā iegūt vienu no sekojošiem grādiem: *doctor farmācie* (PharmDr.), *doctor filozofie* (PhDr.), *doctor práv* (JuDr.), u.c..

Faktiskās doktorantūras studijas, kuru rezultātā iegūst maģistra⁶⁵ grādu, ilgst ap 3 gadiem. Pastāv habilitācijas iespējas.

Slovēnija

Augstākās izglītības reforma notika divos etapos: ar 1993. gada Augstākās izglītības likuma un ar 1999. gada izmaiņu likuma palīdzību, kurš pirmajā likumā ieviesa labojumus un papildinājumus. 1993. gada likums ļāva dibināt nevalstiskas augstskolas un ieviesa 3 gadu profesionālas programmas. 1999. gadā kļuva iespējams iestāties doktorantūrā uzreiz pēc universitātes absolvēšanas pirmā universitātes grāda līmenī, neejot caur maģistra pakāpi.

Pēcvidusskolas profesionālo izglītību realizē koledžu sektors un šī izglītība netiek uzskatīta par augstākās izglītības sastāvdaļu.

Augstākās izglītības sistēma ir divslāņu bināra sistēma. Abas universitātes, kā arī mākslas akadēmijas un neatkarīgās fakultātes (kuras ir privātas augstākās izglītības iestādes) realizē gan akadēmiski, gan profesionāli orientētas programmas. Bez tam pastāv arī profesionālās koledžas, kuras realizē tikai profesionāli orientētas programmas.⁶⁶

Universitātes sektors:

⁶⁴ t.i. maģistra līmeņa - A.R.

⁶⁵ Tulkojumā kļūdas nav. Šis valsts sistēma šķiet visai neizprotama - A.R..

⁶⁶ T.i. koledžu sektorā daļa programmu ir neuniversitātes augstākās izglītības programmas, bet daļa tiek pieskaitīta "pēcvidusskolas ne-augstākās izglītības līmenim" - A.R.

Akadēmiski orientētās programmas pirmsdiploma studiju līmenī ilgst 4 līdz 6 gadus (plus 1 papildus gads noslēguma darba izstrādei), tās noslēdzas ar diploma ieguvei.

Profesionāli orientētās programmas prasa 3 līdz 4 gadu studijas (plus 1 papildus gads) un beidzas ar diploma ieguvei.

Pēcdiploma līmenī ir sekojoši grādi:

1. Specializācija (1 līdz 2 gadi), kas noslēdzas ar noslēguma darbu, priekšnosacījums uzņemšanai šādās programmās ir vai nu pirmais universitātes grāds, vai dažos gadījumos profesionāli orientētais pirmais grāds;
2. Maģistrs (2 gadi), kurš arī beidzas ar noslēguma darbu un kam priekšnoteikums ir universitātes pirmais grāds vai profesionāli orientētais pirmais grāds;
3. Doktora grāda priekšnosacījums ir vai nu universitātes pirmais grāds vai maģistra grāds un tas prasa attiecīgi 4 vai 2 gadus.

Neuniversitātes sektors:

Profesionālās koledžas realizē 3 līdz 4 gadu studiju programmas, kuru rezultātā tiek iegūts diploms. Ir paredzams, ka šis kvalifikācijas tiks pārveidotas par profesionālajiem bakalauriem.

Šveice

Augstākā izglītība ir strukturēta binārā vienslāņa sistēmā. Pastāv 10 kantonu universitātes un 2 federālas tehniskās universitātes, abi universitāšu veidi ir zinātniski orientēti, abos tiek piešķirti visi akadēmiskie grādi līdz pat doktoram. Otrs augstskolu tips ir 7 *Fachhochschulen* (lietišķo zinātņu universitātes), kas darbojas saskaņā ar pašlaik pārskatāmo federālo likumu; tās ir orientētas uz studijām un lietišķiem pētījumiem.

Universitātes:

Pastāv tikai viens galvenais universitātes grādu veids: *Diplom/Diplôme* (vairāk inženierzinātnēs un dabaszinātnēs) vai *Lizenziat/Licence* (vairāk humanitārajās zinātnēs), ko iegūst 4 līdz 5 gados un kas dod tiesības turpināt studijas doktorantūrā (bez laika ierobežojuma, parasti 2 līdz 4 gadi). Papildus tam franciski runājošās universitātes piešķir arī virkni pēcdiploma studiju grādu, kā, piem., *diplôme d'études supérieures*.

Fachhochschulen:

Lietišķo zinātņu universitātes (FH) piešķir *Diplom/Diplôme FH* pēc 3 (dažos gadījumos 4) gadu studijām.

Pagaidām nav daudz bakalaura/maģistra grādu, taču dažas universitātes ir sākušas savu tradicionālo diplomu nosaukumus tulkot kā "Masters", bet dažas FH tulko savus diplomus kā "Bachelors". Šveices augstskolās noris diskusija par iespēju ieviest bakalaura un maģistra grādus: Sanktgalenas un Lucernas universitātes un Šveices Itāļu universitāte ir sākušas ieviest jauno sistēmu.

DIENVIDSLĀVIJAS FEDERATĪVĀ REPUBLIKA

Serbija

1998. gada Universitāšu likums atņēma universitātēm jebkādu autonomiju. Pēc 2000. gada oktobra demokrātiskajām pārmaiņām un 2000. gada decembra vēlēšanām jaunā valdība veido jauna Universitāšu pagaidu likuma projektu. Citu paredzēto pārveidojumu starpā tas liks arī pārskatīt visus darbā pieņemšanas un atbrīvošanas gadījumus, kas notika balstoties uz 1998. gada likumu. Tūlīt pēc tam tiks gatavots likums, kurš būs pamatā dziļai reformai, cik vien iespējams nodrošinot atbilstību jaunajām tendencēm Eiropas augstākajā izglītībā.

Serbijas augstākā izglītība ir strukturēta kā unitāra divslāņu sistēma, kur izglītība notiek gan universitātēs, gan zinātniskajos institūtos. Universitātes gan ir vienīgās, kuras piešķir pirmo grādu (diplomu vai bakalaura grādu): pēc 4 gadiem sociālajās un humanitārajās zinātnēs, 5 gadiem inženierzinātnēs un 6 gadiem medicīnā. Pēcdiploma studijas var tikt realizētas gan universitātēs, gan akreditētos zinātniskajos institūtos un to rezultātā iegūst M.Sc. pēc 2 gadu studijām vai Maģistru pēc 3 gadiem. Uzņemšana doktora studijās var notikt gan uzreiz pēc bakalaura līmeņa, gan pēc maģistra grāda ieguves.

Melnkalne

Augstāko izglītību reglamentē 1992. gada universitāšu likums. Tas nosaka, ka universitāte sastāv no augstākajām profesionālajām skolām,

fakultātēm, mākslas akadēmijām un zinātniskajiem institūtiem. Likums gan atļauj privātu augstskolu veidošanu, taču šobrīd ir tikai viena valsts augstskola Melnkalnes Universitāte. Augstākās izglītības sistēma ir divslāņu unitāra sistēma.

Subgrāda līmenī profesionālās skolas piešķir divgadīgus grādus. Bakalaura grādu piešķir fakultātēs pēc 4 vai 5 gadiem atkarībā no priekšmeta. Medicīnā un līdzīgās jomās bakalaura grāds prasa 6 gadu studijas.

Pēcdiploma (maģistra) studijas prasa 2 gadus. Pētījumiem doktora grāda ieguvei nevajadzētu aizņemt vairāk par 5 gadiem.

Kosova

Situāciju Kosovas augstākajā izglītība apraksta 2000. gada Apvienoto Nāciju paspārnē veidotais Pagaidu Nolikums.

Pašlaik izpildvara augstākajā izglītībā ir Starptautiskajam Administratoram, kurš ir arī līdzdirektors Izglītības Departamentam (t.i. ministrijai). Pagaidu Nolikumā noteiktais mērķis ir autonomas pašpārvaldes atjaunošana Prištinas universitātē.

Augstākā izglītība ir unitāra. Līdz šim universitāte sastāvēja no 14 fakultātēm, kuras piešķir maģistra un doktora grādus un 7 augstskolām, kuras piešķir divgadīgus grādus.

2001. gadā sistēma tiks reorganizēta saskaņā ar 3 – 5 – 8 modeli, ieviešot bakalaura un maģistra grādus visās disciplīnās, izņemot medicīnu.

PĀRSKATA TABULAS

1. tabula Augstākās izglītības sistēmas un grādu struktūras

Valsts	Augstākās izglītības sistēma		Grādu struktūra universitātēs		Doktora grādu struktūra	
	Unitāra	Bināra	Vienslāņa	Divslāņu	Vienslāņa	Divslāņu
Albānija	•			•	•	
Bosnija-Hercegovina	•			•	•	
Bulgārija		•		• ⁶⁷	•	
Horvātija		•		•	•	
Kipra		•		•	•	
Čehija	•			• ¹	•	
Igaunija		•		•	•	
Ungārija		•	•		• ⁶⁸	
Latvija		•		•	• ⁶⁹	
Lietuva		•		•		• ⁷⁰
Maķedonija (bij. Dienvidsl. rep.)	•			•	•	
Malta		•		•	•	
Polija		•		• ¹	• ²	
Rumānija	•			•	•	
Slovākija	•			•	• ²	
Slovēnija		•		•	•	
Šveice		•	•		•	
Dienvidslāvijas Federatīvā Republika Serbija	•			•	•	
Melnkalne	•			•	•	
Kosova	•			• ⁷¹	•	

⁶⁷ Augstākās izglītības sistēma ir jaukta un tajā ir arī vienslāņa programmas.

⁶⁸ Ir iespējama habilitācija.

⁶⁹ Latvijas sistēmā habilitācija pastāvēja, taču tā tika pārtraukta ar 2000. gada 1. janvāri.

⁷⁰ Habilitācijas iespēja joprojām pastāv, taču tiek spriests par tās atcelšanu.

⁷¹ Kosovā līdz šim bija vienslāņa sistēma, tā kļuva par divslāņu sistēmu sākot no 2001. gada.

2. tabula Augstākās izglītības kvalifikācijas*

Valsts Augstskolas tips	Augstākās izglītības kvalifikācija pirms PhD/doktora studijām atbilstoši kopējam augstskola studiju gadu skaitam					PhD/ doktora līmeņa grādi	
	1-2 gadi+	3 gadi +	4 gadi +	5 gadi +	6/7 gadi + ⁷²	Starp- grādi	PhD/ doktora grādi
Albānija Universitātes un akadēmijas		Profesionāls grāds ⁷³ (inženiera, skolotāja u.c..)	Universitātes diploms kvalifikācija/ specializācija	Pēcuniversi- tātes studiju grāds	Maģistrs (padziņināts)		Doktors
Bosnija- Hercegovina Universitāte		Pirmais grāds: VI līmenis ⁷⁴	Pirmais grāds: VII līmenis ⁷⁵	Specializācijas studijas	Maģistrs		Doktors
Bulgārija Universitātes			Bakalaurs	Maģistrs ⁷⁶			Doktors
Koledžas		Speciālists					
Horvātija Universitātes			Universitātes diploms	Diploms medicīnā	Zinātņu maģistrs		Zinātņu doktors
Neuniversitātes augstskolas		Profesionāls grāds ⁷⁷		Pēcdiploma profesionāls grāds ⁷⁸			
Kipra Universitāte			Ptychio	Maģistrs			Doktors
Augstskolas	Apliecība, diploms	Augstākās izglītības diploms	Bakalaurs	Maģistra līmeņa pēcdiploma studiju diplomi			
Čehija Universitātes un citas augstskolas		Bakalaurs ⁷⁹		Maģistrs ⁸⁰			Doktors

* Šī tabula jāskata kopumā ar papildinformāciju par katru valsti, kas sniegta valstu profilos. Tabulas mērķis ir parādīt galvenos katrā valstī piešķiramos grādus. Jāatzīmē, ka nepieciešamais gadu skaits pats par sevi neko daudz neizsaka attiecībā uz kvalifikāciju līmeni un to saturu. Tāpat ir vērts atgādināt, ka tabulā nav atspoguļoti visdažādākie iespējamie nosacījumi pārejai no katras kvalifikāciju pakāpes uz nākošo. Tā piemēram, priekšnosacījums par iepriekšējās augstākās izglītības ilgumu uzņemšanai doktorantūras studijās var mainīties robežās 3 līdz 5 gadiem. Tāpat nav bijis iespējams ilustrēt visus iespējamus iegūstamos grādus - vismaz ne pēcdiploma studiju līmenī.

⁷² Gandrīz visās valstīs ilgākā laikā iegūstamie grādi ar studiju ilgumu 6 – 7 gadi ietver grādus tādās jomās kā medicīna, veterinārā zinātne, zobārstniecība un dažas citas. Parasti šie grādi neatbilst tai struktūrai, kura aptver vairumu akadēmisko grādu valstī, piem. šajos gadījumos visai reti ir atsevišķi izdalīts starpposma "pirmais" grāds.

⁷³ Tikai dažas disciplīnās piem. mākslinībās.

⁷⁴ Piešķir pēc 2 – 3 gadiem, piem. juristiem, skolotājiem, inženieriem, medicīnas tehniķiem.

⁷⁵ Piešķir pēc 4-6 gadiem, tas var būt. piem., bakalaurs, ārsts u.c.

⁷⁶ Vai nu kā vienpakāpes programma 5 gados, vai pēc bakalaura 1 gadā

⁷⁷ Piešķir pēc 2 – 4 gadiem.

⁷⁸ Nepieciešamas vismaz 1 gads studiju pēc pirmā profesionālā grāda

⁷⁹ Piešķir pēc 3 – 4 gadiem. Bakalaurs faktiski gandrīz nav ieviests – A.R.

⁸⁰ Vai nu kā 4 – 6 gadu vienpakāpes programma vai pēc bakalaura 2-3 gados – *aut.piez.* Šeit par "maģistru" tiek saukti vecie padomju tipa universitātes diplomi, kuri ir "maģistra līmeņa" – A.R.

	Augstākās izglītības kvalifikācija pirms PhD/doktora studijām atbilstoši kopējam augstskola studiju gadu skaitam					PhD/ doktora līmeņa grādi	
Igaunija Universitātes		Bakalaurs	Bakalaurs ⁸¹	Maģistrs, diploms	Medicīnas pamatstudiju grāds		Doktors
Lietišķās augst.izgl.; iestādes.		Diploms	Diploms				
Ungārija Universitātes	Apliecība par akreditētu augstāko izglītību			Maģistrs vai egyetemi oklevél	Medicīnas grāds		Ph.D., DLA ⁸²
Koledžas	Apliecība par akreditētu augstāko izglītību	Bakalaurs vai fōiskolai oklevél					
Latvija Universitātes un akadēmijas		Bakalaurs	Bakalaurs, Profesionāls bakalaurs Profesionāls diploms	Maģistrs, Profesionāls maģistrs V līmeņa profesionālās kvalifikācijas	Profesionāli grādi: ārsta, zobārsta u.c.		Doktors
Profesionālās augstskolas	Koledžas diplomi, IV līmeņa kvalifikācijas		V līm profes. kval.; profesionāls diploms	Profesionāls diploms			
Lietuva Universitātes un akadēmijas			Bakalauras, profesionālas kvalifikācijas	Profesionālas kvalifikācijas	Magistras, profesionālas kvalifikācijas	1 - 2 gadu doktora ntūras studijas	Doktors
Koledžas		Profesio- nālas kvalifikācijas					
Maķedonija Universitātes./ Fakultātes	Apliecība par VI(1) līmeņa ⁸³ iegūšanu		Diploms par VII(1) līmeni (bakalaurs) ⁸⁴	Diploms par VII (2) līmeni (Speciālista diploms)	Diploms par VII (2) (maģistrs)		Doktors (VIII līmenis)
Malta Universitāte	Diploms	Bachelor	Bachelor Honours	Maģistrs ⁸⁵		M.Phil. ⁸⁶	Doktors
Koledža		Grādi vēl tiek veidoti					
Polija Universitātes		Licencjat, Bakalaurs	Inzynier	Maģistrs	Profesionālas kvalifikācijas		Doktors
Profesionālās augstskolas		Licencjat	Inzynier				
Rumānija Universitātes un akadēmijas		Diploma de absolvire (Bakalaurs)	Licenta ⁸⁷ , diploma de inginer vai diploma de arhitect ⁸⁸	Maģistrs, DEA			Doktors
Universitāšu koledžas ⁸⁹		Diploma de absolvire					

⁸¹ Ir tendence standartizēt bakalaura grādu ilgumu uz 3 gadiem un maģistra grādu ilgumu uz 2 gadiem.

⁸² DLA: doktora grāds mākslā

⁸³ Profesionālais subgrāds tradicionālajā sistēmā, šobrīd izzūd

⁸⁴ Pēc 4-6 gadiem

⁸⁵ Pēc *Bachelor honours*

⁸⁶ Pēc *Bachelor honours* vai *Master*

⁸⁷ Pēc 4 līdz 5 gadiem

⁸⁸ Pēc 6 gadiem

⁸⁹ Integrētas universitāšu sastāvā

	Augstākās izglītības kvalifikācija pirms PhD/doktora studijām atbilstoši kopējam augstskola studiju gadu skaitam					PhD/ doktora līmeņa grādi	
Slovākija Universitātes		Bakalaura	Bakalaura vai maģistrs /inženieris	maģistrs ⁹⁰ / inženieris	Profesionālas kvalifikācijas		Doktors
Slovēnija Universitātes		Profesionāls diploms	Universitātes diploms ⁹¹	Specializācijas grāds	Maģistrs, profesionālas kvalifikācijas		Doktors
Profesionālās koledžas		Profesionāls diploms					
Šveice Universitātes		⁹²	Lizentiat/ Licence vai Diplom/ diplôme ⁹³		Profesionālas kvalifikācijas		Doktors
Fachhoch- schulen		Diplom/ Diplôme FH					
Dienvidslāvijas Federatīvā Republika				Bakalaura ⁹⁵			
Serbija Universitātes			Bakalaura ⁹⁴		M. Sc.		Doktors ⁹⁶
Melnkalne Universitāte	Profesionāls grāds		Bakalaura ⁹⁷	Medicīnas grāds	Maģistrs		Doktors
Kosova Universitāte		Bakalaura ⁹⁸		Maģistrs	Pēcdiploma grāds		Doktors

⁹⁰ Vai nu kā vienpakāpes programma 5 gados vai vienā gadā pēc bakalaura

⁹¹ Ilgums 4 – 6 atkarībā no priekšmetu jomas 1 papildus gads (*absolventsko leto*) nepieciešams noslēguma darba izstrādei

⁹² Līdz 2001. gada pavasarim trīs Šveices universitātes bija uzsākušas bakalaura un maģistra grādu piešķiršanu

⁹³ *Licence* vairāk piešķir humanitārajās zinātnēs, *diplôme* vairāk inženierzinātnēs un dabaszinātnēs, nepieciešamais laiks 4 – 5 gadi

⁹⁴ Sociālajās un humanitārajās zinātnēs

⁹⁵ Inženierzinātnēs un dabaszinātnēs: 5 gadi; biomedicīnas zinātnēs: 6 gadi

⁹⁶ Arī bakalaura grādi dod tiesības tieši iestāties doktorantūras studijās

⁹⁷ 4 līdz 5 gadi

⁹⁸ Prištinas universitātes grādu struktūra šobrīd tiek pārveidota: 2001. gadā sāks ieviest 3-5-8 modeli

3 tabula

Uzņemšana augstskolā

Valsts	Uzņemšana augstskolā ⁹⁹	Numerus Clausus ¹⁰⁰ / Ierobežojumi uzņemšanai
Albānija	Vispārējie uzņemšanas noteikumi ir vidusskolas beigšanas apliecība un obligāts iestājekšāmens, kuru nosaka augstskola un ministrija.	Visās jomās pastāv numerus clausus
Bosnija-Hercegovina	Vispārējie uzņemšanas noteikumi ir vidusskolas beigšanas apliecība. Vidusskolas rezultātus ranžē atkarībā no izvēlētās programmas, taču ir arī jākārto iestājekšāmens.	Informācija nav pieejama
Bulgārija	Studentiem jāizpilda vispārējais uzņemšanas nosacījums (atzīts vidējās izglītības atestāts) un speciālās uzņemšanas prasības (iestājekšāmens), ko nosaka augstskola.	Informācija nav pieejama
Horvātija	Vispārējie uzņemšanas noteikumi ir vidusskolas beigšanas apliecība un obligāts iestājekšāmens, kuru nosaka augstskola un Izglītības ministrija.	Visās jomās pastāv numerus clausus
Kipra	Visās jomās pastāv numerus clausus.	Valsts augstskolās visās jomās pastāv numerus clausus.
Čehija	Studentiem jāizpilda vispārējais uzņemšanas nosacījums (atzīts vidējās izglītības atestāts) un speciālās uzņemšanas prasības (iestājekšāmens), ko nosaka augstskola.	Vispārēja numerus clausus nav, uzņemšana ir decentralizēta..
Igaunija	Vispārējās uzņemšanas prasības ir vidusskolas beigšanas atestāts plus valsts eksaminācijas sertifikāts (Riigieksamitunnistus). Papildus tam, atkarībā no augstskolas/ programmas fakultāte var noteikt iestājekšāmenu.	Valsts finansētajām studiju vietām ir numerus clausus. Augstskolas var uzņemt papildus studentus, kuri maksā studiju maksu.
Ungārija	Studentiem jāizpilda vispārējais uzņemšanas nosacījums (atzīts vidējās izglītības atestāts) un – vairumā programmu – iestājekšāmeni divos priekšmetos atkarībā no izvēlētās studiju programmas.	Valsts finansētajām studiju vietām ir numerus clausus. Papildus tam augstskolas var uzņemt studentus, kuri maksā studiju maksu.
Latvija	Vispārējā prasība uzņemšanai ir atestāts par vidējo izglītību. Augstskola var noteikt, kādi priekšmeti jāapgūst vidusskolā, lai uzņemtu konkrētā programmā. papildus tam var būt iestājekšāmeni, kurus nosaka augstskola.	Valsts finansētajām vietām ir numerus clausus, ko katru gadu nosaka ministrija. Papildus tam augstskolas var uzņemt studentus, kuri maksā studiju maksu.
Lietuva	Vispārējā prasība uzņemšanai ir atestāts par vidējo izglītību plus augstskolas noteikts iestājekšāmens uzņemšanai noteiktās disciplīnās, piem. medicīnas, valodu, mākslas, mūzikas, jurisprudences u.c. studijās.	Uzņemšanas procedūras ir decentralizētas, augstskolas var noteikt numerus clausus valsts finansētajām studiju vietām noteiktās un uzņemt papildus studentus par maksu.

⁹⁹ Saskaņā ar 1997. gada Lisabonas konvenciju *tiesības stāties un uzņemšana* ir nošķirti, taču saistīti jēdzieni. Tie apzīmē dažādas stadijas virzībā uz augstākās izglītības studijām. Tas, ka ir izpildīti nosacījumi, kuri dod tiesības stāties augstskolā, ir nepieciešams nosacījums uzņemšanai, taču vēl negarantē uzņemšanu augstākās izglītības programmā (studiju vietas iegūšanu). Ja jāsalīdzina tiesības stāties un uzņemšana, tad jāpievērš uzmanība tam, ka dažās valstīs vidējās izglītības struktūra ir izteikti sadalīta akadēmiskākos un mazāk akadēmiskos novirzienos. Šāda veida atšķirības šajā tabulā ir tikai daļēji atspoguļotas.

¹⁰⁰ Noeikts studiju vietu skaits, kurā nokļūst, izturot konkursu. Valstīs, kur nav numerus clausus, augstskola drīkst atteikties uzņemt visus studētājus konkrētā programmā tikai tad, ja tā var pierādīt, ka tai nav fizisku iespēju uzņemt visus kandidātus, kuri iz pildījuši minimālās uzņemšanas prasības. – A.R.

Valsts	Uzņemšana augstskolā⁹⁹	Numerus Clausus¹⁰⁰/ Ierobežojumi uzņemšanai
Maķedonija,	Vispārējā prasība uzņemšanai ir vidusskolas beigšanas atestāts plus iestājekšāmens (vienotas uzņemšanas procedūras nav, nodaļas var pašas izlemt). Tiek plānots atcelt iestājekšāmenu.	Valsts finansētajām vietām ir numerus clausus, ko katru gadu nosaka ministrija. Augstskolas var papildus uzņemt maksas studentus.
Malta	Visiem studenti ar atzītiem vidusskolas atestātiem (matrikulācijas apliecībām) ir tiesīgi tikt uzņemti. Iestājekšāmenu nav.	Numerus clausus politika ir atcelta
Polija	Studentiem jāizpilda vispārējais uzņemšanas nosacījums (atzīts vidējās izglītības atestāts) un speciālās uzņemšanas prasības (iestājekšāmens), ko nosaka augstskola.	Pagaidām nepastāv vispārējs numerus clausus, taču jaunais likums paredz ieviest numerus clausus noteiktās disciplīnās.
Rumānija	Studentiem jāizpilda vispārējās uzņemšanas prasības (atzīts vidējās izglītības atestāts), bez tam ir iestājekšāmens, ko saskaņā ar ministrijas definētiem kritērijiem nosaka augstskola. .	Valsts nosaka numerus clausus, taču augstskolas var uzņemt papildus studentus par maksu.
Slovākija	Uzņemšana notiek vai nu, balstoties uz vidusskolas atestātu, vai iestājekšāmena rezultātiem, vai abiem.	Vispārējs numerus clausus nepastāv, taču augstskolas var noteikt pašas savu.
Slovēnija	Tiesības stāties akadēmiskās programmās dod atestāts par vispārējo vidējo izglītību (<i>matura</i> , nākotnē arī <i>poklicna matura</i> , viens no arodizglītības <i>matura</i> paveidiem) plus iestājekšāmens papildus priekšmetā. Tiesības stāties profesionālās programmās dod <i>matura</i> vai <i>poklicna matura</i> .	Vispārēja numerus clausus nav, taču augstskolas ar valdības atļauju var ieviest savus ierobežojumus (piem medicīnā, jurisprudencē, biznesa studijās).
Šveice	Uzņemšanai universitātē nepieciešams vidusskolas beigšanas atestāts (<i>Matura, maturité</i>). Uzņemšanai Fachhochschule nepieciešama profesionālā <i>matura</i> , ko parasti iegūst mācekļības ceļā	Valsts vāciski runājošajā daļā medicīnas jomās ir numerus clausus.
Dienvidslāvijas Federatīvā Republika Serbija	Studentiem jāizpilda gan vispārējie uzņemšanas nosacījumi (atzīts vidusskolas beigšanas atestāts) gan jākārtos iestājekšāmens, ko nosaka augstskolas attiecīgā nodaļa.	Numerus clausus katrai nodaļai katru gadu nosaka valsts
Melnkalne	Studentiem jāizpilda gan vispārējie uzņemšanas nosacījumi (atzīts vidusskolas beigšanas atestāts) gan jākārtos iestājekšāmens	Numerus clausus katru gadu nosaka valsts.
Kosova	Studentiem jāizpilda gan vispārējie uzņemšanas nosacījumi (atzīts vidusskolas beigšanas atestāts) gan jākārtos iestājekšāmens, ko nosaka augstskolas attiecīgā nodaļa.	Starptautiskais administrators var noteikt numerus clausus.

4. tabula Kredītu pārneses sistēmas

Valsts	Kredītpunktu sistēmas
Albānija	Kredītpunktu sistēmas pagaidām nav. Tiek gatavota ECTS savietojamas sistēmas ieviešana.
Bosnija-Hercegovina	Nacionālas kredītpunktu sistēmas nav. Tiek apsvērta ECTS ieviešana izmēģinājuma veidā/
Bulgārija	Nacionālas kredītpunktu sistēmas nav. Līdz šim tikai 2 universitātes izmanto kredītpunktu sistēmu. Vispārēja kredītpunktu ieviešana tiek apspriesta kā vidēja termiņa prioritāte.
Horvātija	Nacionālas kredītpunktu sistēmas nav. Tiek gatavota ECTS ieviešana.
Kipra	Pastāv nacionāla ar ECTS savietojama kredītpunktu sistēma kurā 1 kredītpunkts ir līdzvērtīgs diviem ECTS kredītiem. Piem., Ptychio 4 gadu programma prasa 120 kredītpunktus
Čehija	Nacionālas kredītpunktu sistēmas nav. Ir vispārēja vēlme ieviest ECTS, tajā skaitā SOCRATES/ERASMUS sakarībā un lietot to ne tikai ārzemju, bet arī čehu studentiem (gan uzkrāšanai, gan pārnesei).
Igaunija	Visās augstskolās izmanto nacionālu kredītpunktu sistēmu ar 40 kredītpunktiem kā akadēmiska gada ekvivalentu Viens kredītpunkts ir 40 studiju stundas. Ir iespējams pārrēķins uz ECTS kredītpunktiem.
Ungārija	1998. gadā tika nolemts, ka ar 2002/ gada septembri kredītpunktu sistēmas ieviešana kļūst obligāta, tā notiek Nacionālās kredītpunktu padomes uzraudzībā. Sistēma būs savietojama ar ECTS, 1 semestris tajā atbilst 30 kredītpunktiem. katrs kredītpunkts atbilst 30 studenta darba stundām. Augstskolām būs zināma autonomija praktiskās realizācijas noteikšanā.
Latvija	Ir nacionāla kredītpunktu sistēma, kas ir līdzīga Skandināvijas sistēmām: gada studiju slodze atbilst 40 kredītpunktiem un 1 kredītpunkts 40 studiju stundām jeb vienas nedēļas pilnslodzes studijām. Sistēma ir atšķirīga no ECTS, taču savietojama ar to.
Lietuva	Jaunais e2000. gada marta augstākās izglītības likums nosaka nacionālās kredītpunktu sistēmas attiecību ar ECTS: 1 kredītpunkts ir līdzvērtīgs 1 nedēļas studiju slodzei, gads studiju ir 40 kredītpunkti.
Maķedonija	Nacionālas kredītpunktu sistēmas nav. Jaunais 2000. gada likums padara obligātu ECTS ieviešanu.
Malta	Nacionāla ECTS savietojama kredītpunktu sistēma ar 30 kredītpunktiem gadā.
Polija	Nacionālas kredītpunktu sistēmas nav. Dažas augstskolas ir sākušas ieviest kredītpunktu sistēmas atsevišķās disciplīnās, dažas strādā ar ECTS.

Valsts	Kredītpunktu sistēmas
Rumānija	No 1998/99. mācību gada uz brīvprātības pamatiem ievieš kredītpunktu sistēmu. tā ir ECTS savietojama, viens semestris atbilst 30 kredītpunktiem.
Slovākija	Nacionālas kredītpunktu sistēmas nav. Dažas augstskolas individuāli eksperimentē ar ECTS. saskaņā ar Slovākijas augstākās izglītības nākotnes attīstības koncepciju, ir jāveido uz ECTS bāzēta sistēma visām augstskolām.
Slovēnija	Nacionālas kredītpunktu sistēmas nav Abas universitātes ievieš kredītpunktu sistēmu un izmanto ECTS studentu apmaiņas Socrates/Erasmus ietvaros. Vienā no universitātēm ECTS ir obligāta visām jaunajām programmām. Jāievēro, ka kredītpunktu pamatā Slovēnijā ir nevis studiju slodze, bet gan kontaktstundas.
Šveice	Visas universitātes un Fachhochschulen ievieš ECTS kredītu pārnese mērķiem. Vienlaicīgi tiek ieviesta kredītpunktu uzkrāšanas sistēma.
Dienvidslāvijas Federatīvā Republika Serbija	Pagaidām sistēmas nav. ECTS ieviešana tiek plānota šobrīd ar ECTS eksperimentē viena no jaunizveidotajām pēcdiploma studiju iestādēm.
Melnkalne	Pagaidām sistēmas nav. Universitāšu reformas ietvaros ir paredzēta arī ECTS ieviešana.
Kosova	Pagaidām sistēmas nav..

5. tabula Akadēmiskā gada organizācija

Valsts	Akadēmiskā gada sākums	Mācību/ eksāmenu periodu organizācija
Albānija	Oktobra pirmā nedēļa	Akadēmiskais gads ir iedalīts 2 semestros, kopā 38 līdz 42 nedēļas Eksāmenu sesijas ir trīs (ziemas, vasaras un rudens).
Bosnija-Hercegovina	Oktobris	Akadēmiskais gads ir no oktobra līdz jūlijam un ir iedalīts 2 semestros. Akadēmiskais gads ir organizēts divos semestros pa 15 nedēļām. Trīs eksāmenu sesijas (janvārī-februārī, jūnijā-jūlijā, septembrī-oktobrī).
Bulgārija	Oktobris	Akadēmiskais gads ir no oktobra līdz jūnijam un ir iedalīts 2 semestros. Pēc katra semestra ir eksāmenu sesija, ko nosaka katra augstskola.
Horvātija	1. oktobris	Akadēmiskais gads ir iedalīts 2 semestros. Eksāmenu periodi ir trīs (ziemas, vasaras un rudens).
Kipra	Septembris	Akadēmiskais gads ir iedalīts 2 semestros, pa 15 nedēļām. no septembra līdz janvārim un no janvāra līdz maijam. Eksāmeni notiek katra semestra beigās
Čehija	Starp 15 septembri un 15 oktobri pēc katras augstskolas lēmuma.	Studiju gads ir iedalīts 2 semestros pa 14 nedēļām. Eksāmeni notiek katra semestra beigās.
Igaunija	Septembris	Akadēmiskais gads ir organizēts 2 semestros pa 20 nedēļām, ieskaitot eksāmenu sesijas katra semestra beigās.
Ungārija	Septembra sākums, bet var mainīties plašās robežās	Studiju gads ir iedalīts 2 semestros pa 14 līdz 15 nedēļām. Eksāmeni notiek katra semestra beigās un sesijas garums ir 6 nedēļas
Latvija	Parasti septembra 1. nedēļā, bet augstskolu starpā var būt atšķirības	Akadēmiskais gads ir organizēts divos semestros. Pēc katra semestra janvārī/februārī un jūnijā/jūlijā ir eksāmenu sesijas 2-3 nedēļu garumā
Lietuva	1 septembris	Akadēmiskais gads ir organizēts 2 semestros pa 20 nedēļām (septembris-janvāris un februāris-jūnijs), ieskaitot 4 nedēļu eksāmenu sesijas katra semestra beigās.
	1 oktobris	Akadēmiskais gads ir iedalīts semestros. Semestri ir no 1 oktobra līdz 15. janvārim un no 15. februāra līdz 31. maijam. Jaunais 2000. gada likums ļauj augstskolām noteikt sesijas pēc savas izvēles.
Malta	1 oktobris	Akadēmiskais gads ir iedalīts 2 semestros. Semestri ir no 1 oktobra līdz 31. janvārim un no 1. februāra līdz 15. jūlijam. Eksāmeni notiek janvāra pēdējā nedēļā, kā arī starp maija pēdējo nedēļu un 15. jūliju.

Valsts	Akadēmiskā gada sākums	Mācību/ eksāmenu periodu organizācija
Polija	1 septembris	Akadēmiskais gads organizēts 2 semestros pa 15 nedēļām, kam seko eksāmenu sesijas.
Rumānija	Vairumā augstskolu 1. oktobris, taču tās var izvēlēties datumu septembrī vai oktobrī.	Akadēmiskais gads organizēts 2 semestros pa 15 nedēļām, kam seko eksāmenu sesijas
Slovākija	1. septembris	Akadēmiskais gads organizēts 2 semestros no 1. septembra līdz 31. janvārim un no 1. februāra līdz 30. jūnijam. Eksāmenu sesijas ir katra semestra beigās.
Slovēnija	1. oktobris	Akadēmiskais gads ir organizēts divos semestros pa 15 nedēļām. Trīs eksāmenu sesijas (janvārī-februārī, jūnijā-jūlijā, septembrī).
Šveice	Oktobra otrā puse	Studiju gads organizēts divos semestros pa 15 nedēļām: no oktobra otrās puses līdz marta sākumam un no aprīļa vidus līdz jūlija vidum. Augstskolas sesiju laiku nosaka neatkarīgi, tās notiek pavasarī, vasarā un rudenī.
Dienvidslāvijas Federatīvā Republika Serbija	1 septembris	Akadēmiskais gads ir organizēts 2 semestros: no septembra līdz janvārim un no februāra līdz jūnijam. Eksāmeni notiek septembrī, oktobrī, janvārī, aprīlī un jūnijā.
Melnkalne	1 oktobris	Studiju gads organizēts divos semestros pa 15 nedēļām: no 1. oktobra līdz 15. janvārim un no 15. februāra līdz 31. maijam. Trīs eksāmenu sesijas (janvārī-februārī, jūnijā-jūlijā, septembrī).
Kosova	1 oktobris	Studiju gads iedalīts semestros ar fiksētiem sesiju laikiem.

6. tabula Studiju maksas un atbalsta sistēmas studijām ārzemēs

Valsts	Studiju maksa (parastās studiju programmās)	Atbalsts savas valsts studentu studijām ārzemēs
Albānija	Pēdējos gados ir ieviesta studiju maksas sistēma. valsts nosaka studiju maksu (visām disciplīnā vienādu), bet augstskolas var paturēt līdz 90% studiju maksas.	Nacionālas atbalsta sistēmas nav, atsevišķas stipendijas uz divpusējo līgumu pamata piešķir ārvalstu institūcijas.
Bosnija-Hercegovina	Pagaidām mācību maksas nav, kaut gan augstskolu likums pieļauj tā ieviešanu. Ārvalstu studenti maksā studiju maksu, kas atkarīga no programmas.	Atbalsta sistēmas nav.
Bulgārija	Studiju maksas sistēma tika ieviesta 1999. gadā. Studiju maksa ir atkarīga no programmas un to nosaka valsts. studiju maksu maksā arī ārzemju studenti.	Nacionālas atbalsta sistēmas nav, atsevišķas stipendijas uz divpusējo līgumu pamata piešķir ārvalstu institūcijas.
Horvātija	Zināms skaits studiju vietu ir valsts finansētas, par pārējām studenti maksā studiju maksas. Ārzemju studenti parasti maksā studiju maksas. Tiek apspriesta vispārējas studiju maksas ieviešanas iespēja.	Valsts piešķir stipendijas maģistratūras un doktorantūras studijām ārzemēs. Bez tam ārvalstu valdības piešķir atsevišķas stipendijas divpusējo līgumu ietvaros.
Kipra	Kipras universitātē valsts maksā studiju maksu vietējiem studentiem 2000 CYP (Kipras mārciņas) ¹⁰¹ gadā. Ārvalstu studenti maksā 4000 CYP gadā. Citās augstskolās studenti maksā 1000-3000 CYP gadā, ārvalstnieki parasti maksā lielāku summu.	Nacionālais atbalsts ¹⁰² plus stipendijas, ko piešķir Finanšu ministrija.
Čehija	Valsts un citās publiskajās augstskolās normālā studiju laika ietvaros studijas ir bezmaksas. Jāmaksā ir studentiem, kuri pārsniedz normālo studiju ilgumu vairāk, nekā par gadu. ārvalstu studentiem ir jāmaksā, ja programma tiek pasniegta svešvalodā. 24 (neuniversitātes tipa) privātajās augstskolās studijas ir par maksu.	Īpašas nacionālas sistēmas nav, taču stipendijas var piešķirt attiecīgā augstskolas struktūrvienība, augstskola vai ministrija (starptautisko sadarbības programmu ietvaros).
Igaunija	Zināms skaits studiju vietu ir valsts finansētas, par pārējām studenti maksā studiju maksas. Ārzemju studenti parasti maksā studiju maksas.	Atbalsts tiek sniegts kredītu veidā.
Latvija	Zināms skaits studiju vietu ir valsts finansētas, par pārējām studenti maksā studiju maksas. Ārzemju studenti parasti maksā studiju maksas. Tiek ieviesta studiju kredītu sistēma	Ir iespējams ierobežots skaits stipendiju studijām ārzemēs, ja ir nepieciešamība pēc šādiem speciālistiem Studijām ārzemēs piešķir studiju kredītu, ja par šīm studijām ir jāmaksā mācību maksa.

¹⁰¹ 2002. gada janvārī Kipras mārciņas kurss pret latu bija 0.98 – A.R.

¹⁰² t.i. 2000 CYP gadā – A.R.

Valsts	Studiju maksa (parastās studiju programmās)	Atbalsts savas valsts studentu studijām ārzemēs
Lietuva	Zināms skaits studiju vietu "labiem" studentiem ir valsts finansēts, papildus var uzņemt 25% studentu, kas maksā studiju maksu, ko nosaka un saņem augstskola (Euro 375 - 6000 gadā). ārzemju studenti parasti maksā studiju maksas.	Lietuvas valdība finansē dažas programmas ārzemēs ¹⁰³ .
Maķedonija	Zināms skaits studiju vietu ir valsts finansētas, par pārējām studenti maksā studiju maksas. Ārzemju studenti parasti maksā studiju maksas. Tiek plānots ieviest vispārējas studiju maksas sistēmu.	Nacionālas atbalsta sistēmas nav, atsevišķas stipendijas uz divpusējo līgumu pamata piešķir ārvalstu institūcijas.
Malta	Studijas pilnlaika programmās vietējiem studentiem ir bez maksas. Studiju maksas, kuras lielumu nosaka ministrija, ir jāmaksā daļlaika studējošiem un ārvalstu studentiem.	Visiem Maltiešu studentiem pirmsdiploma studijās ir tiesības saņemt "uzturēšanas stipendijas", arī tad, ja tie daļu studiju programmas apgūst ārzemēs.
Polija	Studijas pilnlaika programmās vietējiem studentiem ir bez maksas. Studiju maksas, kuras lielumu nosaka ministrija, ir jāmaksā daļlaika, vakara un neklātienes studējošiem. Studiju maksas lielums nav atkarīgs no pavalstniecības	Pagaidām nav nacionālas atbalsta sistēmas, taču tiek plānota sistēma, kas aptvers visus studējošos.
Rumānija	Valsts augstskolās daļa studiju vietu ir valsts finansētas un par pārējām ir jāmaksā mācību maksa (Euro 1500 gadā). Privātās augstskolas ņem līdzīgu studiju maksu. Ārzemju studenti, arī valsts augstskolās, maksā ap 400 Euro mēnesī.	Pastāv nacionāla stipendiju piešķiršanas iestāde studijām ārzemēs, līdzekļus šīm stipendijām dod arī ārvalstu valdības un augstskolas (sadarbības līgumi).
Slovākija	Slovaku studentiem pilnslodzes studijās nav jāmaksā (tikai administratīvas maksas par noteiktiem pakalpojumiem, daļlaika studiju programmām, tālmācību u.c.). Ārvalstu studentiem var likt maksāt studiju maksas.	Nacionālas atbalsta sistēmas nav, par studijām ārzemēs maksā vai nu paši studējošie, vai arī tā apmaksā caur stipendijām divpusējo sadarbības līgumu ietvaros.
Slovēnija	Ne valsts, ne subsidētās privātās augstskolās nav jāmaksā par pirmsdiploma studijām. Visi daļlaika un pēcdiploma studiju studējošie, kā arī pilnlaika studējošie privātās augstskolās, maksā studiju maksu. Ārvalstu studenti maksā ap 1500 – 2000 Euro gadā pirmsdiploma studijās un 3000 pēcdiploma studiju programmās.	Nacionālas atbalsta sistēmas nav, atsevišķas stipendijas uz divpusējo līgumu pamata piešķir ārvalstu institūcijas.
Šveice	Jā, ir studiju maksa, ko nosaka universitātes un tā ir SFR ¹⁰⁴ 500 – 800 semestrī universitātēs un SFR 500 <i>Fachhochschulen</i> . (Šveices itāļu universitātē SFR 2000 semestrī).	Īpašas sistēmas nav, taču studenti var kantonu piešķirtās stipendijas izmantot, arī studijām ārzemēs pie nosacījuma, ka attiecīgas programmas Šveicē nav.

¹⁰³ Tulkojumā kļūdas nav.. Grūti izprast, ko autori ar to domā. – A.R.

¹⁰⁴ Šveices franki – kurss 0,34 lati par franku. – A.R.

Valsts	Studiju maksa (parastās studiju programmās)	Atbalsts savas valsts studentu studijām ārzemēs
Dienvidslāvijas Federatīvā Republika Serbija	Valsts universitātēs ir 3 studentu kategorijas: studenti, kuru studijas pilnībā apmaksā valsts, subsidētie studenti (ar daļēju mācību maksu) un pilnu maksu maksājošie studenti. Iedalīšanu noteiktā kategorijā nosaka sekmes. Privātās universitātēs visi studenti maksā pilnu maksu. Visi ārzemju studenti maksā par studijām. Valdība nosaka studiju maksas lielumu valsts universitātēs.	Atbalsta sistēmas nav.
Melnkalne	Zināms skaits studiju vietu ir valsts finansētas, par pārējām studenti maksā studiju maksas. maksas lielumu nosaka universitāte saziņā ar ministriju. Tiek veidota jauna sistēma.	Ir iespējams saņemt stipendiju studijām ārzemēs, ja attiecīgu programmu nepiedāvā valsts.
Kosova	Visi studenti maksā studiju maksu Euro 13 semestrī. ārvalstu studenti maksā nedaudz vairāk.. Studiju maksas noteikšana ietilpst Starptautiskā administratora kompetencē.	Šobrīd atbalsta sistēmas nav.